

CUPRINSUL

<i>Ax. Banciu :</i>	Primele cărămizi la temelia Academiei Române
<i>Ax. Creangă :</i>	Un îndrumător al tineretului : Mihail Eliescu
<i>Candid C. Mușlea :</i>	Nicolae Baiul (sfârșit)
<i>Mihail Popescu :</i>	Un memoriu al lui Șaguna din anul 1851
<i>A. A. Mureșianu :</i>	Un document important din tim- pul înființării presei cotidiene românești din Ardeal
<i>Horia Teculescu :</i>	Ștefan cel Mare și Ardealul
<i>Th. Tartler – I. Ludu :</i>	Cronica comunei Prejmer (cont.)

Partea literară

<i>D. Olariu :</i>	Psalm
<i>Al. Petöfi – S. Tamba :</i>	Lumea nu mă 'nțelege
<i>Marin Negrea :</i>	Veste, de departe . . .
<i>E. Ar. Zaharia :</i>	Hrisov apocrif
<i>Horia Petra-Petrescu :</i>	Gânduri de Duminecă : „Meșterul Rânda“
<i>S. Tamba :</i>	Din stânga și din dreapta
<i>Neacsu Hurlup :</i>	Unei perechi „coada veacului“
<i>At. C. B., Ax. B., A. A. M., P. I. T.</i>	{ Dări de seamă

Bibliografie și paginile administrației.

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecariu*,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400.—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se
înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătindu-se tipogra-
fieii numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare.
În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei
a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea
abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista
gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reci-
procității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VIII.

Mai-Iunie 1936

No. 3

Primele cărămizi la temelia Academiei Române

— Cu prilejul aniversării ei a 70-a —

„Societatea Literară Română“, botezată după un an (Aug. 1867) „Societatea Academică Română“, iar dela 1879 „Academia Română“, a luat ființă prin hotărîrea Consiliului de Miniștri din ședința dela 12 Martie 1866 și prin decretul Locotenenței Domnești apărut la 1 Aprilie același an, în urma raportului făcut de V. A. Ureche, ca director general în Ministerul Instrucțiunii. Cei 26 de membri (16 din România și 10 din celelalte ținuturi locuite de Români), numiți prin decret domnesc, se întrunesc însă, din cauza holerei care pătrunsesse la 1866 în țară, numai la 1 Aug. 1867, sub președinția primului ministru de atunci Ștefan Golescu,¹⁾ traducându-se astfel în faptă o idee mai veche pe care însuși Ureche o agitase și la 1859. Căci ideea necesității străngerii rândurilor cărturarilor într'o organizație care, activând mai unitar, să determine o mișcare culturală mai vie, datează încă de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, când o seamă de cărturari ardeleni, sub înrâurirea curentului de reдеșteptare națională și, de sigur, și sub impulsul celor ce se petreceau la Unguri²⁾, la începutul anului 1795 înființară o „Soțietate filosofoască a Neamului românesc în mare Prințipatul Ardealului“, între

1) Pentru amănunte vezi în C. Diaconovich: Enciclopedia Română și I. Bianu: Incepătorii Academiei Române la 1866 și 1867, București 1922 și în Anal. Acad. Rom. T. XLI (1920—21).

2) E epoca reдеșteptării naționale, a înnoirii vieții sufletești maghiare, a cultului limbii și lit. maghiare, — epocă pornită cu Gh. Besseneyi, trezit la acest cult de ideile lui Voltaire, Rousseau, ale enciclopediștilor francezi și, în genere, de ambianța spiritului francez care stăpâna atunci în Viena, unde Besseneyi cu alți tovarăși făcea parte din regeasca gardă de nobili maghiari. — E epoca asociațiilor (la 1792 își începe activitatea în Cluj prima soc. maghiară de teatru; în 1794 ia ființă, la Tg. Mureș, o „soc. pt. cultivarea limbii maghiare“), a cercurilor literare, a școlilor literare, a cercetărilor privitoare la limbă. Sunt anii când se ventilează ideea înființării unei Academii maghiare.

membrii căreia, ca o verigă de legătură cu Bucureștii, găsim și pe Ienăchiță Văcărescu.

Ce folos însă de frumoasa intenție, dacă „inamicii progresului român“ au fost destul de tari „spre a o sugruma îndată în nașterea sa“, cum se exprima Al. Papiu Ilarianu.¹⁾

Cu scop asemănător scopului inițial al Acad. Române în prima ei formă — de a da la lumină o *gramatică* și un *dicționar* al limbii române — se înființează la Brașov, în 1822, de boierii refugiați aci din fața Eteriei grecești, în frunte cu Dinicu Golescu, *Societatea literală*. La 1827 răsare apoi alta, *secretă*, la București, în frunte cu C. Golescu și I. Eliade Rădulescu, o încercare fără multă ispravă, urmată de alte încercări și mai puțin fructuoase, cum a fost d. p. „*Comitetul literar*“, înghebat tocmai cu o sută de ani în urmă (1836) de Eforia școalelor din București, tot cu scopul de „a cerceta cu deamănuntul duhul limbei și lipsele ce are și a îndeplini aceste lipse prin introduceri sau construcții de ziceri și de fraze rezemate pă regulile gramaticești și potrivite, cât se va putea mai mult, cu însușirea limbei românești“.²⁾

Sforțările repetate de a strânge pe cărturarii răsleți în jurul unor societăți cu anume obiective³⁾ — și aci vom recunoaște și contribuția grupărilor din jurul diferitelor publicații periodice — cu toată lipsa lor de trăinicie, cu toată efemeritatea rezultatelor scontate de unele, au fost, totuși, prin continua ținere la suprafața vieții intelectuale a necesității creării unui areopag cultural și a unității culturale, tot atâtea cărămizi la temelgia viitoarei Academii Române.

Intre acestea, nu e cea mai neînsemnată încercarea tânărului student dela München Dimitrie A. Sturdza, asupra căreia voim să insistăm în restul acestor rânduri de improspătare a amintirii celor care au întins primele fire de urzeală a instituției de care se tratează. Credem necesară această insistare și pentru motivul că

Chiar dieta Ardealului vine cu proiectul unei legi (1792), rămas însă fără efect, neputând obține aprobarea regelui; cum n'au putut prinde încă putere nici asociațiile științifice înghebate de Gh. Aranka. Ideea plutia însă în aier...

1) Vezi „Istoricul Academiiilor“, de Adrian Drăgoescu, în *Adevărul Literar și Artistic* dela 12 Iunie 1921, nr. 29.

2) Idem, *ibidem*.

3) Intre acestea se înșiră și Soc. Medicilor și Naturaliștilor din Iași, întemeiată la 1833 de doctorii Cihac și Zotta, cu revista ei și având membri corespondenți savanți ca Humboldt, principele Demidov, Tiedmann, C. Prevost, chimistul I. Berzelius ș. a.; apoi încercările lui Emanoil Bacalogiu, împreună cu alții, dela 1862 și 1868, cu „Soc. de științe fizico-naturale“, fără durată; Soc. pentru teatru din București, ș. a., tot mai multe după unirea Principatelor, — ideea unității culturale, a unirii „în cuget și simțiri“ deșteptând rezonanță mai puternică în suflete după actul de la 1859. Dincoace de Carpați, la 1861, se pune temelgia „Asoc. trans. pentru lit. rom. și cult. pop. român“, dincolo de ei, altora. Se făceau pregătiri pentru o altă unire, mai cuprinzătoare, pentru cea care a urmat la 1918.

încercarea lui D. A. Sturdza, cu instituirea unui premiu de 50 de galbeni, prea a rămas în umbră față de alte încercări, cum a fost și cea dela 1859 a lui V. A. Ureche.

Un manuscris,¹⁾ neiscălit — a fost semnată însă scrisoarea care-l însoția — trimis lui Iacob Mureșianu, directorul de atunci al Gaz. Transilvaniei și al „Foaii pentru minte, inimă și literatură“, ne-a păstrat o „Inștiințare literară“ de la 1850 a lui *Dimitrie A. Sturdza*, pe care o dăm mai jos, publicată, — cum rezultă din scrisoarea a doua de la sfârșitul acestor pagini — „și în Iași și Bucovina.“²⁾

În această „Inștiințare“, după ce se vorbește, pentru „felicirea unei națiuni“, de importanța „culturei înțelesuale, morale și materiale“, dezvoltată însă „prin organul (limba), conștiința și sâmul național“, fără care ea nu poate fi „firească“, „adevărat națională“ pentru o națiune, se vestește că — „pentru a statornici în sfera ei o unitate organică și o individualitate ideală, un spirit și un simț comun“, și „spre a deștepta activitatea literaților în scopul acesta“ înlesnind tipărirea lucrărilor lor „privitoare la toate ramurile acestea de cultură“ — s'a hotărât premiarea de către o „Comisiune literară“ „într'un șir de ani“, „a bărbaților ce ar produce în operatele lor ideile cele mai conforme cu adevărul, cu spiritul și necesitățile națiunii, precum și cu geniul și dorințele timpului“. Se mai anunță apoi că începutul se va face cu lucrări privitoare la *limbă*, formulându-se în șapte puncte „întrebările ce s'au socotit de întâia necesitate pentru anul 1851“.

Comisiunea propusă se compune din 11 membri, aleși din toate provinciile locuite de Români,³⁾ având libertatea „de a putea chema și alți membri“ (p. IX), iar ca loc de întrunire se recomandă Blajul.⁴⁾

1) Manuscrisul se află în posesiunea d-lui Aurel A. Mureșianu, căruia îi mulțumim și la acest loc pentru bunăvoința de a ni-l fi pus la dispozițiune.

2) Regretăm că aici n'avem posibilitatea să verificăm dacă a mai apărut acolo sau ba.

3) Bate la ochi că din 11 inși 8 sunt Ardeleni. Pumnul era însă în Bucovina iar I. Maiorescu și A. Treb. Laurian trăiau în România. Și mai bate la ochi că nici Alecsandri, nici Negruzzi, nici Eliade Rădulescu etc. nu figurează între ei. Explicația pare a o da obiectivul urmărit: cercetările lingvistice — domeniu în care îi credea mai versați pe Ardelenii propuși (vezi cele 7 puncte).

4) Iacob Mureșianu, pe lângă altele, a suprimat și această parte, — semn că nu era de acord nici în privința sediului nici în cea a persoanelor propuse de Sturdza, care îi și cere lămuriri în chestie (vezi scrisoarea a doua).

Manuscrisul, semnat cu A., a fost publicat în nr. 1 din 1851 al *Foaii pentru minte, inimă și literatură*. Dar nu cum îl redactase Sturdza, ci cu modificarea ortografiei originalului, a unor forme lexicale chiar (d. p. : să se examineze, pentru să se examine; ambii, pt. *âmbii* etc.) cu amputări, pe alocuri adăugiri din partea directorului Foaii.

Abia mai târziu, la 1907, îl republică I. Bianu într'o broșură omagială scrisă cu prilejul împlinirii a 74 de ani de către D. A. Sturdza.¹⁾

Tipărită într'un număr foarte restrâns de exemplare, ea nu prea e însă cunoscută. De aceea, credem că nu facem un lucru de prisos reproducând în cele următoare atât textul original al *Înștiințării literare* — cu păstrarea ortografiei originalului și cu indicarea eliminărilor și adăugirilor lui Iacob Mureșianu — cât și cele două scrisori ale lui D. A. Sturdza, referitoare la această Înștiințare, dintre care broșura lui Bianu nu cuprinde decât una, pe cea dintâi.

lata-le:

Înștiințare literară

Fundamentul pe care se poate baza cu securitate fericirea unei națiuni, este singură cultura ei înțelesuală, morală și materială. Cultura aceasta este, cum se vede, o unime întreită și nedespărțită²⁾, întrânsa stă toată crescerea, puterea și înflorirea soșietății civile, ea deci debue³⁾ întrupată cu națiunea⁴⁾. Numai progresul ce-l face o națiune într'un mod armonios în tustrele ramuri de cultură, se poate numi adevărat. Cultura înțelesuală este lumina minții, este soarele acel divin, dinaintea căruia se ascunde toată noaptea neștiinței, toată negura prejudețelor. Cultura morală este căldura inimii, este focul acel ceresc ce încălzeste, înviiază și leagă laolaltă inimile omenesci printrun sânt curat și amoare de oameni. Cultura materială este mișcarea, activitatea și tăria vieții soșiale, este puterea industriei omenesci, ce face minuni în zioa de astăzi prin chemism, mecanism, comerțiu, agricultură ș. c. I. Ramurile aceste de cultură sunt astăzi atât de necesare unei națiuni, încât ea fără dânselle nici odată nu poate spera înflorirea organismului său.⁵⁾

1) Un om întreg: Dimitrie A. Sturdza.

2) In „Foaia pentru minte“ etc. : nedespărțibilă.

3) trebuie.

4) In „Foaia pentru minte“ : națiunea întreagă.

5) „ „ „ sdu e înlocuit prin : național.

Spre a se putea întrupa însă cultura aceasta întreită cu organismul național¹⁾ ea singură încă are debuință de altă cultură : de aceea a organului și de aceea a conștiinței naționale.

Cultura organului național e tot una cu aceea a limbei naționale, pentrucă ea însăși este organul acela ; asemenea și cultura conștiinței naționale încă e tot una cu aceea a istoriei naționale, pentrucă ea singură este conștiința aceea. De aceea numai cultura ce se face prin organul, conștiința și sânțul național, poate să fie firească pentru o națiune, poate să fie firească pentru o națiune, poate să fie adevărat națională.

Națiunea noastră cunoaște și sânte demult adevărul acesta, demult a început ea a și lucra în spiritul lui, după cum aceasta se vede din toate lucrurilor literațiilor noștri. Este adevărat, că năzuințele lor nu s'au putut încorona totdeauna cu rezultatele de comun dorite, și aceasta numai din cauza pedecelor celor mari ce pururea și pretutindenea le-am întimpinat pânăcum în calea propășirii noastre²⁾ putem zice cu toate acestea, că cultura noastră se află astăzi în aurora sa cea frumoasă și că spre a o rădica la culmea zilei cei neînserate, nu lipsesc decât a ne înălța împreună cu dânsa³⁾ în orizontul naționalității, a o însufleji în drumul acesta cu cugetările și sâmfemintele noastre cele naționale și a statornici în sfera ei o unitate organică și o individualitate ideală (un spirit și un simț comun).

Spre a deștepta activitatea literațiilor noștri în scopul acesta, și a înlesni tipăritul lucrurilor lor privitive la toate ramurile acestea de cultură, s'au determinat a se da întrun șir de ani câte un premiu bărbaților ce ar produce în operatele lor ideile cele mai conforme cu adevărul, cu spiritul și necesitățile națiunei, precum și cu geniul și dorințele timpului. Inceputul se va face în obiectul limbei. (Locul în care s'ar putea de judeca operatele respective, s'au socotit după toate împrejurările a fi cel mai nimerit Blajul. La Comisiunea literară, ce se împuternicesce prin aceasta a de judeca operatele acelea, și a adjuceca premiu celui mai bun, sânt chieși și rugați următorii bărbați ai națiunei: ca președinte D. Canonic, T. Cipariu ; iar ca membri, DD. Canonic Alecsie⁴⁾, F. Aaron⁵⁾, G. Bariș, A. Hurmu-

1) Fraza subliniată lipsește din textul publicat în „Foaie“.

2) În Foaie se mai adaogă : *cei naționale*.

3) În Foaie cuvintele subliniate sunt înlocuite cu : „literatura noastră“.

4) *Ioan A. Alexie* (1801—1863). După terminarea teologiei la Viena, în 1844 e numit canonic în Oradea, iar dela 1854 episcop gr. cat. la Gherla. Ca teolog încă lucrase o „*Gramatică românească*“, în latinește, iar la 1826 scoate în Viena „*Gramatica Daco-Romana sive Valachica*“, multă vreme cea mai răspândită gramatică românească între streini.

5) *Aaron Florian* (1805—1887). Chemat de Dinicu Golescu pentru întemeierea unei școale secundare, a trecut în Muntenia, de unde, la 1848, a

zachi¹⁾, A. T. Laurian, I. Maiorescu, A. Pumnul, — Dr. A. Șandor²⁾
G. Seulescu³⁾, Dr. T. Stamatii⁴⁾).

Înțelepciunea și zelul național al Domnilor acestora nici decum nu mă lasă a mă îndoi că D-lor vor primi cu bucurie o
chiamare națională ca aceasta). *Se vor aviza pe calea formalizării
țărilor cerute de împrejurările stărei de asediu.*⁵⁾

Întrebările ce s'au socotit de ântea necesitate pentru anul
1851 cum și dispuseșiiunile privitive la dânsese, sânt următoarele:

1. Originea limbii române răsăritene numite și daco-române. Care sânt argumentele cele mai tari și mai secure pentru
romana origine a limbii acesteia?

2. Este limba romană orientală fiiă a limbii latine, ori este
ea limbă populară vechiă? Argumentele pentru una și alta.

3. Prin ce se distinge și prin ce se apropie limba romană
răsăriteană de celelalte române? Cătră care, și de care are mai
multă apropiere și diferență? Să se examine bine articolul român.

4. Principiile unei limbi în genere, și aplicate la limba
română. Usul vorbirei. Etimologia. Analogia. Despre materialul
vorbelor străine în limba română și ce este de observat asupra
lor în drumul culturii limbii noastre.

5. Principiile ortografiei.

6. Ce schimbășiiuni au suferit literele ori, mai bine, sune-
tele limbii latine în limba romană răsăriteană? Sunetele *ă* și *â*
sânt originale ori împrumutate?

7. Cum s'ar putea scrie mai bine limba romană-răsăriteană
cu litere latine? Consult este a defige o ortografieă pentru tot-
deauna?

---

revent în Ardeal, luând parte la mișcările de aici. A fost un timp ziarist în
Viena, apoi în România, încredinșându-i-se funcșii înalte în conducerea
școalelor.

Principala sa lucrare e: *Istoria principatului Țării Românești*, în 3 vo-
lume (1835).

1) *A. Hurmuzachi*, unul din cărturarii și mecenășii mișcării literare din
Bucovina. El însuși redactor al ziarului „Bucovina“.

2) *Dr. Atanasie Șandor*, din Nădlac, medic și profesor la „preparandia
română din Arad.“ Se ocupa și cu filologia și istoria.

3) *G. Seulescu* (1798—1837). După studii făcute în Grecia la Viena și
la Kiev, e numit profesor la Trei Ierarhi, apoi inspector al școalelor din
Moldova. Are o gramatică rom. (1833), fabule în versuri (1835), o hrono-
logie și istorie universală (1837) etc.

4) *Dr. T. Stamatii*, profesor de chimie, ne-a lăsat un mic dicționar
(1852) și un „Vocabular german-român (1852). I se citează și o broșură, pu-
blicată la Iași, conșinând ghicitori, contemporană cu „*O șezătoare la fară sau
căldătoria lui Moș Albu*“ (1851) a lui Anton Pann. A fost un timp și director
al unei trupe teatrale rom., alcătuită din elevi și mici funcșionari.

5) Cele subliniate sunt adăugate de Iacob Mureșianu. — *Ax. B.*

II. Răspunsurile la întrebările acestea se vor elabora pân' la începutul lui August 1851.

(III. Pân' la 15 August să se trimită toate elaboratele la D. Canonic Cipariu la Blajiu.

IV. Pe zioa de 15 August c. v. 1851 sânt poftiți membrii Comisiunei a se afla în Blajiu spre a se putea începe sub președința numitului D. Canonic cercetarea și dejudecarea elaboretelor, care lucrare se va termina cel mult pân' la 15 Septembrie).

V. Manuscrisele să fie scrise cu litere latine, după ortografia autorului.

(VI. Manuscrisele se vor trimite anonime, însă câte cu un motto deasupra, iar numele autorului va fi sub copertă sigilată, pe care din afară va sta tot acel motto ce va fi pe Manuscris. Numai după ce se va termina dejudecarea, se va deschide coperta, ca să se vadă numele. Cele nepremiate se vor întoarce pe la autori. Numele acestora nu se vor publica).

VII. Pentru deslegarea ce se va găsi mai bună, se va da autorului un premiu de *cincizeci de galbeni*, iar cartea se va tipări cu spesele celui ce dă premiul, rămând în dispusețiunea lui a împărți toate exemplarele de la ânteia edițiune *gratis*, pe la toate școalele românesce elementare, gimnasiale, academice, preparandiale și seminariale (din Moldova, România, Bucovina, Ardeal, Banat și Ungaria). A doa edițiune și următoarele vor fi în voia autorului: el deci le va putea tipări cu spesele sale și în folosul său.

(VIII. Când comisiunea ar sta la îndoială cui din doi să se dea premiul, adecă când doi ar rezolvî întrebățiunile atât de bine, încât nu s'ar putea face distincțiune între dânsese, — ori când o parte de întrebări ar fi bine rezolvită la unul, iară celelalte întrebări ar fi bine lucrate la altul, comisiunea va putea propune pe âmbii concurenți pentru premiu ca să se împartă conform cu elaboratele lor între dânsii, având a se tipări apoi fiecare lucrare cu numele Autorului său.

IX. Comisiunea va putea chiea și pe alți membri la cercetarea și dejudecarea elaboretelor pentru premii.

X. D. Președinte, canonic Cipariu, va însucița timpuriu pe DD. membri ca să se adune la zioa defiptă, ori la alta, când s'ar găsi cu cale a se schimba termenul defipt).*)

Pentru dejudecarea operatelor respective și adjudecarea premiului pentru cel mai bun se vor face cunoscute prin jurnale DD-lor literați, ca să știe unde au de a trimite operatele sale și de cine au a se dejudeca. **)

*) Cele puse'n paranteză au fost suprimate de Iacob Mureșianu din textul publicat în Foaie. Motivul, pentru unele pasaje, se ghicește din scrișoarea a doua a lui D. A. Sturdza.

**) Pasaj adăugat de I. Mureșianu. — Ax. B.

Acum nu rămâne alta decât ca D-lor literații români să înceapă a elabora tema aceasta literară cu tot zelul lor cel firesc și național, încredințați că rezultatul ostenelelor lor binecuvântat de Dumnezeu și de oameni va servi pe viitorime că o peatră fundamentală la edificiul literaturii noastre cei nou născute.

1 Noemvrie 1850.

Iată și scrisorile lui D. A. Sturdza trimise lui Iacob Mureșianu :

Năștiunea prea amata noastră comună mumă, cere de la noi toți, fără deosebire, a ne împlini datorințele noastre cătră dânsa cu cugetul curat și cu simțul național. Modulul cu care repositulul meu părinte ș'au împlinit asemenea datorințe e cunoscutul la românimia întreagă, eară acela cu care eu doresc a le împlini, acum deodată, se poate vede din însciințarea lilerariă, aici alăturată.

Făcându-țișe cunoscută dorința mea națională, ce e identică cu a Dtale, Domnului meu, și cu a fieștecăruia adevăraul român, te rog, în numele năștiunei, ca se binevoesci a tipări însciințarea aceasta în de comună lăudata Die fôe, cu cea întâiă ocaziune, ocultându *) numele meu, a pune în loculul lui semnul anghirei; eară pe mine a mă însciința după aceea — saū prin trimiterea unui număr, saū prin vre o epistolă — despre rezultatul acesta.

Amă onoare a fi cu destimptă considerațiune a Domniei Tale
Monahiu 26/14 Noemvrie 1850.

plecatul servul

(ss) Dimitrie A. Sturdza,
de Miclaussenii.

Multul onoratul meu Domn!

Stimabila DTale scrisoare din 8 a curg. amul priimit'o. Din cuprinsul ei amul putul ințelege — deși cu multă părere de rău — toată cauza ce te împiedică a pute publica, acum de-o-dată, însciințarea mea cea literariă; debuiamul **) saū cugetul la începutul despre aceasta, însă atunci nu mi-aul venit în minte. Eu așu face și acum pasul convenit întru aceasta la Guberniul Austriei, dar' apoi nu sciu unde sa mă adressesz, adecă la Viena saū la Sibiu, sciind mai ales că Transilvania, totul supusă încă, cum zici, la starea de asedie în administrățiunea sa din lăuntru, nu atărnă decâtul de la Gubernatoriul ei civilul și militariul. Afară de aceasta nu ințelegul ce felul de schimbare și pentru ce sa o facul în privința locului și a persoanelor denumite în însciințarea mea; de aceea ieal îndrăzneal a te ruga earași ca sa binevoesci ami scrie câtul mai în grabă și lămurit.

1) Unde se mă adressesz pentru voiea respectivă? 2) Unde se găsesc astăzi D. D. Cipariu, Aaron, Laurianu, Maiorescu? 3) Cine se rămâne afară din Comisslune și cine arul mai putē intra întrânsa? 4) Care locul s'arul putē determina pentru seanțele Comisslunii acestia? 5) Dacă nu arul fi cu putință ca se remâne neschimbată numirea persoanelor și a locului făcută de mine fiindul că totul așa are sa se publice și la Iași și la Bucovina, și apoi —

*) Tăinuind.

**) trebuiam.

lucru ce se înțelege de la sine — s'arŭ nasce o neînțelegere și o confuziune foarte mare, dacă publicațiunea aceasta s'arŭ face almintrea în Transilvania, și almintrea în celelalte doue țeri.

Câtŭ pentru publicarea unui extractŭ, poți să o faci dacă-i va da drumulŭ censura, cu observațiunea aceea totuși, că adevă să binevoesci și atunci încă ami oculta numele

În așteptarea răspunsului amŭ osebită onoare a fi
Monachiu 27/15 Decemvrie 1850.

Alŭ D-Tale
servŭ și amicŭ

(ss) Dimitrie Alessandru Sturdza

Concluzia, pentru oricine confruntă Înștiințarea literară de la 1850 a lui D. A. Sturdza cu Raportul și Regulamentul elaborat și prezentat Consiliului de miniștri la 1866 de V. A. Ureche, (cărui i s'a atribuit și paternitatea ideii unui for literar), în chestia Soc. Literare Române, nu poate fi decât una: *mugurul* din care s'a desvoltat areopagul nostru cărturăresc de azi îl găsim și în „Înștiințarea literară” a lui Dimitrie A. Sturdza, secretarul general de mai târziu — multă vreme sufletul Academiei Române.

E o constatare întemeiată atât pe identitatea scopului urmărit: *gramatica și dicționarul*¹⁾, cât și pe identitatea principiului care a prezidat la compunerea acestor două înjghebări de instanțe literare (a Comisiei literare și a Societății literare): *să cuprindă membri reprezentând întreg românismul*²⁾, — principiu rămas intact în statutele Academiei Române.

De aceea, azi când se împlinesc șapte decenii de la data când s'a hotărît înființarea acestei instituții — cu alt nume la 'n-ceput — se cuvine să reîmprospătăm și să subliniem meritul înaintemergătorilor și, îndeosebi, meritul bărbatului care cu *nouă* ani înaintea lui Ureche s'a gândit să-și formuleze într'o propunere detaliată „dorința națională” de a avea și noi o instanță cărturărească, precizându-i chemarea și indicând numele persoanelor care să facă parte din ea. Ceeace au și țintit aceste rânduri.

Ax. Banciu

1) „Gramatica și dicționarul — spune Ureche în regulamentul anexat raportului făcut Consiliului de miniștri — nu pot să fie ale cutărui dialect român, ci gramatica și dicționarul limbei române. Guvernamentele, sub scutul cărora Dumnezeu a așezat o parte a națiunii române, nu pot decât să aplauzeze formațiunea acestei societăți cu totul *literare, gramaticale și lexicografice*”. Iar Ștefan Golescu, deschizând *prima* ședință a Societății zice: „Raportul miniștrilor din 11 Febr. 1866 Nr. 1140 spune lămurit tot ce dorim, tot la ce aspirăm prin înființarea societății însărcinate cu lucrarea *gramaticii și a glosarului limbei române*.”

— Amănunte despre autorii de gramatici, dicționare, tratate de ortografie, și despre lucrările lor, vezi în ultimul capitol al Ist. lit. românești III, Partea întâia, Buc. 1933, de N. Iorga.

2) „Formațiunea Societății Literare Române din membri din toate provinciile locuite de Români”... precizează și Ureche.

Un îndrumător al tineretului MIHAIL ELIESCU

(1890—1926).

Când în 1919 s'a 'nceput primul an școlar în Ardealul reunit cu Patria mamă, printre cei care veneau să-și pună cunoștințele în serviciul românismului de aici, era și Mihail Eliescu, dela moartea căruia se împlinesc zece ani.

Nu e locul să redeschidem o veche discuție, analizând mobilele ce au determinat pe profesorii din România veche să vină în Ardeal. Istoria — singurul judecător obiectiv — din perspectiva timpului, va putea stabili cât adevăr este în acuza ce li se aduce de a fi urmărit scopuri de supremație sau interese materiale și tot istoria va stabili cât au exagerat Ardelenii generalizând unele cazuri — regretabile, ce-i drept — dar totuși izolate.

Tânăr profesor titular, având părinți cu stare bună în București, Mihail Eliescu n'a venit aici de dragul aventurii. E unul din aceia care au venit în Ardeal de dragul Ardealului și nu pentru o pricopseală rapidă. Că nu toată lumea l-a înțeles, este ușor de explicat, tocmai prin generalizarea pe care Brașovenii erau ispitiți s'o facă judecând pe alții. Când e așa de comod să te retragi în conchilia scepticismului și negativismului tău, e greu să 'nțelegi și să apreciezi clocotul unui suflet vulcanic, care, fatal, trebuie să-și reverse prisosul peste lumea din jur. Oricum, Mihail Eliescu n'a avut dușmani; pe el nu l-a putut urî nimeni. E neîndoios că a fost cel mai simpatizat dintre toți profesorii câți au venit în Brașov din vechiul Regat. Și ceea ce e și mai sigur, este că pe M. Eliescu l-au înțeles și iubit din primul moment toți elevii lui, prin acel simț propriu copiilor de-a distinge sufletele bune. Dacă memoria lui nu va dăinui veacuri, ea va dura, fără nici o îndoială, atât cât vor trăi foștii lui elevi! Căci pentru ei a venit aici, pentru ei a trăit, lor și-a consacrat toate clipele lui libere și de aceea ei îi vor perpetua memoria.

* * *

Dacă era ușor să te afirmi, să impresionezi, în oricare alt oraș din noul Ardeal românesc, în Brașov acest lucru era mult

mai greu. Aici exista o veche tradiție culturală, aici școlile românești cunoscuseră personalități ca directorii Gavr. Munteanu, Dr. I. Meșotă, V. Onițiu etc., cunoscuseră o serie de profesori distinși ale căror nume și operă vor rămâne înscrise în istoria culturii românești. Pe de altă parte, în Brașov limba românească se vorbea destul de frumos, legăturile cu „Țara“ erau vechi, și dacă din cauza învălmășelii care-a urmat imediat după Unire, lumea didactică se afla într'o mare nestabilitate, tradiția era mai tare decât aceste trecătoare peregrinări. De aceea, cei ce au avut curajul să încerce a-și clădi un pedestal social în mijlocul societății culte brașovene, trebuia să fie personalități puternice. Fără să urmărească a se impune, M. Eliescu a cucerit dela primul contact lumea dascălească și tot astfel lumea care-l interesa mai mult : lumea școlarilor. Catedra lui era la liceul „Dr. I. Meșotă“, dar terenul numai la această școală, i se părea prea restrâns. A luat lecții la aproape toate școlile din Brașov. ¹⁾ Nu pentru a avea ore suplimentare și a câștiga mai mult, ci de dragul de a însufleți cât mai mult tineret, de a împărtăși pe cât mai mulți din sufletul lui mare. Că este așa, se poate vedea dintr'un singur gest : banii conveniți pentru orele suplimentare de pe 3 ani dela liceul „A Șaguna“, i-a cedat liceului pentru crearea unui fond ²⁾. Ce contrast între gestul acesta și lăcomia atâtoră dintre colegii noștri !

A avut norocul să predea istoria, studiu atât de potrivit pentru captivarea sufletelor și formarea tineretului. Putea fi însă tot atât de strălucit profesor de istorie literară sau istoria artelor. În clasă aducea un spirit nou. Atât de nou, atât de specific firii lui entuziaste și doritoare de-a se da cu totul școlii, încât nu e de mirare că elevii și colegii l-au privit în primele zile cu nedumerire. Această totală dăruire de sine, însă, nu putea fi interpretată greșit și lumea a'nceput a-l cunoaște. Când atâția dintre profesorii nou veniți, mai ales tineri — poate fără rea intenție — începeau prin a arăta elevilor că au mari lipsuri de cunoștințe, și prin aceasta îi umileau sau descurajau, M. Eliescu se adresa direct

---

¹⁾ La lic. A. Șaguna (1919-1922), Școala profesională a R.F.R. (1921-1925) Școala froebeliană, la Cursurile de vară pentru învățători, atât pentru Români cât și pentru minoritari.

²⁾ Suma de 4000 lei este astăzi de 4471 lei.

sufletului elevilor lui, considerându-l așa cum e el : simplu și receptiv. Fără să fi fost sclavul vre-unei metode strict pedagogice, privind azi prin perspectiva timpului lecțiile lui de istorie, rezultă că ele erau făcute în modul cel mai strălucit în care se poate face o lecție, pentru a fi asimilată și pentru a contribui în același timp la formarea sufletului elevilor. Eliescu reușea să ridice pe elev până la o 'nțelegere matură a legăturilor cauzale dintre fenomenele sociale și istorice. Istoria încetează de-a mai fi o înșirare de domni și războaie, sau mai rău : de date cronologice și numiri. Istoria devenea o realitate trăită de profesor și elev, laolaltă. Aveai impresia că evenimentele de petrec în mod natural, logic și simplu, iar elevii aveau bucuria de-a descoperi — prin judecata lor proprie — îndrumați fiind de profesor, cauzele unui șir de evenimente. Se poate spune, fără teama unei desmințiri, că nu a existat nici unul din foștii lui elevi pe care istoria să-l fi lăsat indiferent, necum să-l fi plictisit. Mai ales când era vorba de istoria Românilor. Voievozii români nu mai erau eroii aceia legendari îmbrăcați în armură de oțel — simpatizați și până acum, e drept — însă izolați, inaccesibili, fără suflet, căci despre sufletul lor nu se obișnuște să se vorbească la lecții. Mircea, Ștefan, Mihai, Cuza rămâneau și mai departe tot înconjurați de aureola cu care împodobeste Românul eroii neamului său, dar ei deveneau mai mult decât domnitori: sub puterea de evocare a cuvântului său se transformau în oameni vii, care ascundeau sub armurile și hlamida lor voievodală un suflet. Trăiau printre noi. Ii iubeam. Ei deveniseră ai noștri. Istoria nu mai era numai istoria lor, era și a noastră.

Oricât ar fi de uimitor acest lucru, M. Eliescu avea destulă vreme să facă în decursul unui an școlar, istoria Românilor (după cartea lui N. Iorga de cl. VIII.), pe lângă care elevii mai scriau două caiete de notițe (explicări, teorii și controverse istorice, relații cu literatura, arta, ș. a.) — iar pe lângă astea și mai mult decât toate astea — să facă istoria prin apelul la literatura românească. Portretul unui domnitor sau descrierea unui eveniment istoric, oricât de viu ar fi fost făcute, nu erau complete până nu se răsfoia literatura scrisă despre ele. După ce se făcea un tablou schematic al faptelor lui, eroul era umanizat, însuflețit prin descrierile scriitorilor noștri. La lecția noastră de istorie participau,

alături de profesor, Neculce, Miron Costin, Bălcescu, Negruzzi, Alexandrescu, Alecsandri, Odobescu, Hașdeu și Eminescu. Pe Vlaicu-Vodă l-am cunoscut prin Davila, pe Despot-Vodă prin Alecsandri, pe Mircea prin Alexandrescu și Eminescu, — și așa pe toți domnitorii. Trilogia lui Delavrancea, nuvelele istorice ale lui Odobescu și Negruzzi, pe care le citiseră elevii la cursul de română, erau utilizate acum pentru a reliefa figurile istorice. Intre istoria Românilor, geografia, istoria limbii și literaturii românești, nu mai era o linie precisă de demarcație, ele se confundau într'un tot unitar care însemna: *istoria sufletului românesc*. O adâncă cultură de specialitate și o largă cultură generală, dădeau o mobilitate cu totul excepțională profesorului care făcea această istorie.

Ar fi exagerat să se afirme că M. Eliescu putea face toate acestea numai în orele de curs. Utiliza și alte ore, pe care însă ar fi o profanare să le numim „suplimentare“, căci nu erau socotite astfel nici de profesor, nici de elevi: erau ore de adevărată desfătare sufletească. De aceea, nici odată elevii n'au ezitat să meargă la aceste ore.

La lecțiile obicinuite, metoda lui — dacă se poate vorbi de o metodă la un suflet vulcanic ca al lui Eliescu — era următoarea: elevii citeau acasă din cărți înșirarea evenimentelor; în clasă unul din ei le expunea. Examinarea consta în explicarea acestor evenimente, a legăturilor dintre ele, legăturile lor cu istoria universală, consecințele probabile, influențe asupra stărilor culturale etc., lucruri despre care nu există aproape nici un rând în cărțile de școală, dar pe care dela o vreme elevii se obicuiseră să le descopere prin propria lor judecată și analiză. După aceste scormoniri, reconstituiri de evenimente, figuri și cadre istorice, urma expunerea profesorului, care modela, colora și punea în ordine tot ceea ce clasa avea impresia că a descoperit. Intocmai ca la o lecție de matematici, unde elevul află singur rezultatul unei probleme în urma unei singure indicații a profesorului, la lecția de istorie elevii colaborau la reconstituirea și explicarea evenimentelor. E lesne de înțeles ce efecte admirabile avea împletirea aceasta a lecțiilor de istorie cu a lecțiilor tot atât de interesante făcute de profesorul nostru de română și cu conferințele despre arta românească — în special ale d-lui I. D. Ștefănescu, pe care bănuiesc că nu odată l-a adus M. Eliescu anume pentru elevii

brașoveni, mai mult decât pentru publicul care, foarte des, se remarcă prin absență. Tot pentru aceleași motive se înțelege că elevii lui Eliescu, cu ocazia examenului de bacalaureat puteau să trateze cu destulă competență și ușurință în expunere, nu despre luptele lui Ștefan sau Mihai, fiecare la anul respectiv — ci subiecte ca : Dunărea în istoria neamului românesc ; Marea Neagră ; Legăturile Românilor cu Ungurii înainte și după întemeierea Principatelor ; Evoluția proprietății rurale la Români ; Organizarea armatei în diferite epoci ; Dreptul românesc în cursul timpurilor ; Literatura istorică română ; Organizarea Curților domnești etc. etc.

* * *

M. Eliescu utiliza mijloace foarte variate pentru a câștiga sufletele elevilor, nu pentru sine, ci pentru frumos și bine, pentru istoria, limba și arta Neamului său. Afară de lecțiile lui, de nenumăratele lecturi din scriitorii români ; afară de piese de teatru, festivaluri, aniversări ; afară de excursii la locurile istorice sau în regiunile frumoase ale țării — el întrebuița un mijloc la care nu mulți s'au gândit : împodobirea clasei cu tablouri, reproduceri după pictorii celebri români sau streini. M. Eliescu a găsit școlile din Brașov — cum le-ar fi găsit pe 99 din o sută din școlile românești — cu pereții goi sau cu planșe zoologice, în cazul fericit când aveau mai mult decât prevedea regulamentul școlar. El a făcut din clasele elevilor lui camere atrăgătoare, în care te simțeai mai bine, în care acum era mai multă căldură. Desigur nu l-au înțeles nici elevii la 'nceput, necum colegii !... De aceea, de câte ori n'a plătit din buzunar toate tablourile cu care a împodobit clasele. În cele din urmă însă toți terminau prin a recunoaște că-i mai frumos așa ! O clasă trebuia să aibă chipurile a 2—3 scriitori români, câteva reproduceri din Grigorescu, Aman, Leonardo, Rafael, Botticelli ; fotografia vre-unei mănăstiri sau o frumoasă regiune geografică și... un ghiveci, două de flori !... Venea vecinic încărcat la școală : cu tablouri noi, cărți pe care să le împrumute sau să le dăruiască elevilor. Și aici mai trebuie subliniată o însușire a sufletului său. În fața lui M. Eliescu toți elevii se bucurau de o perfectă egalitate. Fiecare era tratat cu aceeași atenție din partea lui ; nimeni nu era exclus nici dela excursii nici dela serbări ; nu lipsea pe nici unul de îndrumările și sfaturile sale. Știa să deo-

sebească pe buni de răi, dar o făcea în mod discret. Casa lui era vecinic deschisă pentru elevii care doreau să ceară o carte, un sfat sau să pună la cale o excursie, o manifestare culturală. Poate și de aceea elevii învățau de bună voie și nu aveau nici odată note rele. Lenea și indolența erau învinse de rușinea de-a apărea în fața lui nepregătit. Pentru aceleași motive disciplina nu suferea, cu toată libertatea puțin obișnuită pe care o lăsa elevilor în clasă și afară de clasă.

* * *

Orice profesor care își înțelege adevărata sa menire, e neobosit în școală și mai găsește vreme și energie și pentru activitate extra-școlară. Profesorul de isorie sau literatură își îndreaptă acest surplus de muncă pentru o activitate culturală locală: scrie la reviste, ține conferințe sau organizează serbări, festivaluri, excursii. Ceeace a fost în stare să facă M. Eliescu în această privință întrece media obicinuită. În cadrul Asociației profesorilor, al Universității populare pe care a înființat-o, al Uniunii femeilor române sau cu elevii din Brașov — era sufletul atâtor manifestări culturale la Brașov și jur. De la chestiunile de inițiativă — desemnarea conferențiarului sau alcătuirea programului serbării — până la măruntele și plictisitoarele chestiuni de... bucătărie — plasarea biletelor, angajarea și curățirea sălii și... bacșișul servitorului — toate cădeau în sarcina lui. Dela nimic nu se da înapoi. Și toate trebuiau să iasă bine: în favoarea publicului și a debutanților depotrivă. Dacă de multe ori avea neplăceri, acoperea deficite din pungă, dar o făcea discret; era mulțumit că s'a făcut fără vâlvă, că s'a realizat programul întocmai, iar publicul brașovean a mai putut asculta o conferință a lui I. D. Ștefănescu, a mai putut admira o expoziție de artă românească sau era mulțumit că — discret și anonim — fără să știe cei vizați — a mai înfrățit o clipă pe profesori, în cadrul asociațiilor care amenințau să se destrame din lipsă de interes sau chiar mai rău, din ambiții egoiste. Cu toate că uneori a avut și decepții, cu toate că nu întotdeauna a fost înțeleasă alergătura lui pentru cele culturale, el nu s'a descurajat. Era sigur că lumea va termina prin a aprecia odată mai bine manifestările culturale. Nu-l durea ceeace putea să creadă lumea despre zelul lui, îl durea lipsa de interes a publicului pen-

tru cele sufletești, pentru arta, istoria, limba și cultura românească. E cu totul neobicinuită această înclinare — care părea concretă cu el — de a da din bogăția sufletului său și altora — de a arăta lumii cât mai multe din bogățiile sufletești ale neamului ! Când ținuit de boală pe patul lui în București se resemna cu speranța că va reveni la catedră, mărturisea că nu-l aducea la Brașov nici regiunea frumoasă, nici cafenelele, nici chiar prietenii, ci două lucruri : elevii și dorința de-a continua activitatea culturală începută. Un om care era perfect conștient că e victima exagerării sale în muncă, nu dorea însănătoșarea pentru a se odihni și apoi prudent a se retrage dela toate, ci dorea să se facă bine pentru a munci și mai intens ca să desăvârșească opera începută. Ce înaltă semnificație morală viața acestui om, dar în același timp ce tragic destin !

În această activitate nu se mărginea la Brașov. Chemat sau din proprie inițiativă, ținea conferințe și prin alte orașe. Nu odată Ministerul Instrucțiunii l-a trimis prin regiunile aproape de graniță : Oradea, Satu-Mare, Maramureș, și acolo unde mergea odată, a doua oară era cu siguranță chemat de cei ce avuseseră fericirea să-l asculte. Mai era însă ceva care-l mâna în toate colțurile țării : marea lui dragoste pentru pământul românesc. Te miri în ce orașel din Nord găsea o natură splendidă, o regiune încântătoare. Și în scrisorile lui, în convorbirile, conferințele sau lecțiile ulterioare, n'avea cuvinte să-și exprime încântarea pentru frumusețile cu care e înzestrată de Dumnezeu țara aceasta. Fără să fie un orator de masse, câștiga dela primele fraze prin căldura sufletească pe care o punea în cuvântările sale. Nu vorbea ca de la catedră, vorbea dela suflet la suflet. Fraza lui nu era meșteșugită, încărcată cu cuvinte pompoase și întorsături retorice, ci era împodobită cu imagini literare cu atât mai frumoase cu cât erau mai simple, mai sugestive și mai potrivite subiectului. Vorba fi era plină de farmec și duioșie.

* * *

E lesne de 'nchipuit cât era de ocupat din cauza acestei multe activități. În recreație, între două lecții, căutat la telefon cu treburi mărunte sau întrebat de la București și din provincie despre conferințele ce urma să le țină sau să le aranjeze, e veci-

nic hărțuit. Un domn îl așteaptă la ușa clasei ca să nu-l piardă din ochi, în cancelarie îl așteaptă o doamnă dela Reuniune pentru fixarea unei ședințe (a fost secretarul Reuniunii femeilor). Un servitor aduce o circulară de iscălit : deseară se ține o ședință la liceul Șaguna, la Asoc. Profesorilor, la Cercul Militar sau în cine știe ce alt loc.

După 2—3 ore la liceul real, aleargă la liceul Șaguna, la Școala profesională etc. pentru alte două ore ; acolo ajunge deabia cu câteva minute după ce a sunat intrarea și nu odată trebuia să se 'ntoarcă din nou la liceul real pentru ora ultimă. Așa trec orele dinainte de masă ; deseori servitorul nu poate opri pe solicitator să-l conturbe în clasă. În timp ce, obosit după 4—5 ore de curs, profesorul merge întins la masă sau promenadă, M. Eliescu trebuia să treacă pe la tipograf să ia programele șezătorilor, pe la legător să zorească legarea cărților pentru biblioteca elevilor sau să vadă dacă s'au înrămat — cel puțin în carton și sticlă — tablourile claselor. Pe la „Administrație“ nu mai găsea deschis, trebuia să vie după masă să ia biletele vizate pentru cutare conferință sau festival. În drum, deabia mai găsea vreme să-și cumpere gazetele și revistele obicinuite, pe care să le răsfoiască în timpul mesei și al siestei. După amiazi, un program tot atât de încărcat. Trebuia făcută repetiția cu elevii dela Șaguna pentru festivalul de sărbători. Asta ținea cel puțin două, trei ceasuri : trebuia să corecteze expresiile prea ardelenesti, gesturile stângace ; trebuia să joace fiecare rol în parte din Heidelbergul de altădată ! Dela probă, la o ședință te miri unde, apoi jos la liceul real, unde trebuia aranjată sala cu elevii, căci acolo serbarea se apropia. Se comemora, fie la un liceu, fie la altul : Mihai Viteazul, M. Eminescu, Vlăhuță, Kogălniceanu, Bălcescu, Delavrancea etc. Și nu se putea grăbi pe drum, căci se întâlnea cu vre-un „octavan“ sau „sextan“ care avea de cerut o lămurire, o carte sau căruia trebuia să-i reamintească o îndatorire uitată.

Pentru deseară trebuia să-și facă, din pământ, una sau două ore libere să meargă — azi cu cl. VIII-a, mâine cu clasa VI-a, poi-mâine cu alta — la o plimbare pe 'nserate pe Sub Tâmpa. În rondoul din fața apeductului băeții se așezau pe bănci, discutau, glumeau și, când profesorul scotea o carte din buzunar, nu se mai

auzea decât susurul liniștit și monoton al apei care fășnea din fântână. Așa au auzit elevii din nou pe Eminescu, Vlăhuță, Coșbuc, lecturi istorice din Iorga etc. Așa au auzit elevii primul vers din Topârceanu, pentru care Eliescu avea o deosebită simpatie. Când cerul orașului devenea un covor de stele lucitoare, când ochii oboseau de cetitul la lumina lunii care străbătea prin frunzișul fagilor, cu o glumă se ridica și dădea semnalul de plecare. În grupul răzleț al elevilor care se întorceau spre casă, tăcerea mai stăruia o clipă sub impresia lecturii. O glumă, un spirit pentru fiecare, îi readucea la voioșia de care-i plăcea să fie 'nconjurat. Pe 'ntunec, în grupul sgomotos, nimeni n'ar fi bănuit prezența unui profesor. Poate numai după perfecta bunacuviință s'ar fi putut demasca existența unuia care veghează. Nu o supraveghere directă, cu încruntări, cu amenințări, nici cel puțin cu o continuă atenție. Prezența însăși a profesorului era suficientă pentru asigurarea celei mai corecte purtări.

Și dacă nu era prea târziu, dacă elevii erau „octavani“, dacă anotimpul era înaintat în plină vară, el propunea să mergem „la o bere“. La „Redută“, în sala mare — în fața lumii, nu ascunși prin pivniți — băeții se 'nșirau stângaci sau fricoși în jurul mesei cu privirile în toate părțile: să semnaleze prezența vre-unui alt profesor, care n'ar fi văzut cu ochi buni această „escapadă“ sau ar fi fost chiar în stare să facă chestiune de „conferință“ din ea !..

— Un pahar de bere. Și-acum acasă la lecții ! Foarte rar se întâmpla ca a doua zi să vină vre-unul nepregătit la școală....

În săptămâna viitoare, într'o seară cu lună plină, sus pe Tâmpa ! Când au ajuns băeții lângă blocurile care fuseseră odată statuia lui Arpad, când au aruncat o privire spre furnicarul de lumini din vale, spre munții și pădurile Predealului, un sentiment unanim de uimire și încântare îi stăpânea subit: făcuseră opt ani în Brașov la școală, cum de nu i-a trecut nici unuia prin minte să vină într'o seară cu lună, sus pe Tâmpa ?... Și inimile băteau să spargă coșul pieptului. N'a trebuit să comande nimeni, nimeni n'a trebuit să dea tonul când s'a'nceput, ca dintr'un isvor de munte : „Deșteaptă-te Române“ ! S'o fi auzind până jos ? se 'ntreba mândria românească, brusc răscolită, a fiecăruia. Poate că nu erau mai însuflețiți decât noi, „studentii“ care la 3/15 Mai, pu-

neau tricolorul românesc pe statuia lui Arpad, în ciuda jandarmilor cu pene!...

* * *

Istoria, geografia, obiceiurile țării nu se 'nvață 'n clasă. Elevii nu se pot cunoaște numai la lecții. Mai ales nu la lecții se cunoaște sufletul elevilor, nu aici se așează temelia acelei legături tainice între profesor și elev, care e menită să se prelungească în restriștea anilor vieții pentru a constitui un puternic reazim moral. Ci la drum, la excursii!... Sunt atât de aproape „Romurile“; ce prilej potrivit să schimbi băncile cu stâncile și catedra cu o buturugă, mai ales când lecția e ora ultimă! Poate oficialitatea nu vedea cu ochi buni această „abatere dela regulament“, dar câte lecții n'a ținut Eliescu pe Romuri sau sub Tâmpa?... Fără să facă mare caz de pedagogie — nu l-a auzit, cred, nimeni pronunțând vorba aceasta — avea o intuiție precisă a realităților școlare. Știa cum să se adreseze sufletelor școlărilor. Dacă e vară, e cald, afară cântă păsările, natura te îmbie, de ce n'ași obosi puțin sburdălnicia asta care tresare în ei, urcându-i până pe Romuri, unde după 10 minute de odihnă să facem lecția de istorie, care fără 'ndoială va rămâne în amintire, dacă nu de altceva, dar cel puțin pentru că a fost făcută în aer liber?....

Dar jurul Brașovului, ce bogat înzestrat colț al țării, par'c'ar fi un adevărat „teren de aplicație“ pentru învățământul istoriei, al geografiei și al științelor naturale! Nu era Duminecă — dacă nu se nimerea din păcate un festival — în care cu elevi dela unul din cele două licee, să nu plece la drum (în Poiană, pe Postovar, în Râșnov, în Săcele, la Prăpăștiile din Zârnești etc.). În Brașov — trebuie să recunoaștem — exista tradiția excursiilor, mai mult decât la oricare altă școală. Liceul Șaguna a avut totdeauna profesori care au condus mereu excursii școlare nu numai în interiorul țării, dar într'o vreme, aproape an de an, și în străinătate (Constantinopol, Grecia, Italia). Dar în anii imediat de după războiu, cursul superior nu se prea îndeletnicea cu acest sport. Profesori și elevi, erau preocupați de altele. Pe mulți din „octavanii“ care începuseră liceul aici, M. Eliescu i-a urcat pentru prima dată pe Tâmpa, pe Postovar, pe Piatra Craiului și Bu-

cegi. Și oricum, cui i-ar fi trecut prin gând să meargă cu 20—30 elevi în toiul iernii pe Postovar ?

Dacă n'ar fi realizat nimic în clasă, excursiile acestea i-ar ridica monument nepieritor! Din clipa în care se înhăma cu un „Rucksack“ enorm și încărcat burduf, din clipa în care pornea la drum, nu mai era profesor. Lăsa acasă titlu și etate și devenea elev de 16—18 ani, care, mai experimentat, mai cuminte decât ceilalți, conducea un grup de conșcolari. Iși ducea singur sacul și nu lăsa pe nimeni să pună mâna pe el decât când îl desfăcea și când avea pentru fiecare o surpriză, mai ales pentru cei mai puțini rezistenți și oboșiți de drum: ciocolată, lămâie, bomboane, coniac etc. — tot ceea ce lipsa sau exuberanța noastră tinerească „uitase“ acasă la plecare. Oricât ar fi fost drumul de lung și greu, — pieptișul pe care-l urcam găfăind cu toții,—oricât de abrupt să ne fi stat în cale și oricât ne-ar fi bătut vremea rea, el era ultimul care obosea. Pentru toți avea o vorbă de încurajare, o glumă, un spirit. La toți ne cunoștea calitățile și metehnele, preferințele și aspirațiile. Și era destul o înțepătură de spirit pentru ca să nu ne mai ajungă din urmă sau să roșim când făceam vre-o năzbâtie. De aceea elevii se 'ntreceau să-i fie pe plac. Asta însemna să fie veseli, comunicativi, sinceri, naturali; să nu fie arțăgoși și egoiști și mai ales să nu uite nici când bunacuvință. Desigur au trebuit 2—3 excursii preliminare până ce elevii au ajuns la... numitor comun. Dar este cu adevărat surprinzător cum omul acesta — prin desființarea dela prima excursie a oricărei deosebiri între el și școlarii săi — a reușit să creeze o distanță între profesor și elev, peste care apoi nici unul n'a mai încercat să treacă.

Ajunși la un popas, odihniți după un ceas două de repaos, începeau cântece și jocuri sau plimbări scurte prin împrejurimi. Seara, la culcare, în patul cel mai rău, profesorul era ultimul care adormea, după ce toți își găseau locul cel mai potrivit. Și era fericit — o, ce crimă pedagogică!, s'ar putea spune — dacă șugubeții se sculau noaptea și jucau renghiuri celorlalți: îi ungeau cu cremă, le coseau cămășile de pernă, le puneau „poște“ etc. De multe ori în excursiile cu absolvenții, conduceau el însuși preparativele păcălelilor. Și cu toate aceste renunțări continue la „demnitatea de profesor“, n'a fost nici un elev nici în școală,

nici mai târziu, obraznic cu profesorul Eliescu. Nu l-a auzit nici menii plângându-se de vre-un elev. Nici odată vigilența lui — foarte discretă de altfel — nu era absentă. Pe nesimțite se strecura în toți un respect neimpus, care le comanda apoi toate atitudinile și acțiunile. Și dacă uneori a avut de suferit din cauza stângăciei sau a unor asperități native la unii dintre elevii lui, nu era supărat de loc. Tot el căuta scuze. Și pe mulți i-a îndreptat în felul acesta. Nesimțitorii și indiferenții au fost puțini.

* * *

„Eu aş regreta mereu vremea de școală când se pot face excursii, dacă n'aș fi profesor și conducător de 'excursii'... scria în 1923, unui prieten. Și într'adevăr, pentru el anul școlar nu se termina în Iunie. Venea vacanța! Profesori și elevi deopotrivă se bucurau că scapă de școală pentru două luni. Profesorii își făceau planuri pentru băi. M. Eliescu avea întâi altă datorie: excursiile de fine de an.

Cum și de unde?... în fiecare an se adunau atâția bani, ca să se poată face o excursie de-o săptămână. Așa au văzut absolvenții lic. Șaguna din 1921 : Valea Oltului, Mânăstirile Cozia, Hurezul etc., după ce în decursul anului ascultaseră zeci de lecții de artă românească dela profesorul lor, după ce ascultaseră o serie de conferințe despre arta bisericească ale d-lui I. D. Ștefănescu și după ce — pentru consolidarea acestor cunoștințe — făcuseră lucrări în scris asupra celor ascultate, cu profesorul lor de română, d-l A. Banciu — unul din puținii ardeleni care l-au înțeles și apreciat, din primul moment, în adevărata sa valoare pe M. Eliescu. Asemenea excursii deci, departe de a fi simple prilejuri de sburdălnicie, erau admirabile prilejuri de închegare a cunoștințelor, să le zicem teoretice, câștigate în școală. Căci deși același vesel tovarăș și bun sfătuitor, M. Eliescu, rămânea profesorul care păstra într'un ascunziș al sufletului său și grija de a profita cât mai mult de excursii pentru a desăvârși lecțiile lui de româanism. Cu un deosebit spirit de înțelegere a tineretului, fără să bage cineva de seamă, fără să se simtă jignită voioșia grupului — în mijlocul ruinelor, în curtea, paraclisul sau tinda mânăstirii, pe creasta munților sau pe malul văilor — începea povestirea evenimentelor istorice petrecute în regiunile acelea ;

scotea uneori o carte din buzunar, și 'ntr'o liniște pe care n'ar fi putut-o realiza nici un dascăl din lume, într'o reculegere și solemnitate de biserică, era ascultat citind, comentând și însufletind natura care îmbrățișa pe profesor și elevi în aceeași unitate de simțire. Neuitate au rămas aceste excursii pentru toți foștii lui elevi! ¹⁾)

Mai ales aici se legau prietenii între profesor și elevi. Aici se desvâlue o altă latură a sufletului său. M. Eliescu n'a ezitat să lege prietenii cu elevii lui mai mari. Prietenii care fără să-i scadă ceva din prestigiu, erau pentru elevi prilejuri de adevărată înălțare sufletească. Pe câți nu i-a corectat, pe câți nu i-a îndrumat și nu i-a înobilat suflește! Nu e exagerată afirmația că aceștii tineri prietini i-au fost și i-au rămas cei mai credincioși, ei i-au făcut mai grea și mai dureroasă despărțirea de lumea aceasta. Purta o vastă corespondență cu numeroși foști elevi, acum studenți, licențiați, ingineri. Și par'că nicăiri nu se vede mai bine adevăratul Eliescu, ca în scrisorile lui, care ca și sufletul lui erau sincere, pline de duiosie, pline de interes pentru tânărul care a plecat pe drumul vieții: „Învață-te să privești cât mai des în „fundul sufletului dumitale, caută acolo comorile care stau ne-
„bănuite în fiecare om și când vei fi lipsit de prieteni, caută-l
„pe prietenul cel mai devotat, care niciodată nu te va părăsi,
„tot acolo. Nu uita însă, ca zi de zi să-l cultivi, să-l înalți prin
„cunoștințele și bucuriile d-tale, să-l împărtășești și pe dânsul
„de tot ceace e mare, frumos și nobil în viața aceasta“. — „Pă-
„strați-vă cât mai mult idealști, incorigibili chiar când vă veți
„convinge că nu aceasta e atitudinea prin care se poate parveni
„în viață! Ca tineri sunteți datori să încercați de 3 ori câte 3,
„același lucru. Unele descurajări chiar trecătoare, considerații pe-
„simiste, trebuie să stea departe de sufletul vostru tânăr. Veți

---

1) Amintim: Excursia pe Valea Oltului, Mănăstirile Cozia. Bistrița, Hurez-Sibiu etc. — din vara an. 1921 cu absolvenții liceului Șaguna.

— Excursia la Arad—Timișoara, Reșița, Craiova, Sibiu — din Iunie 1922 cu elevii claselor superioare dela Lic. Meșotă.

— Excursia din Delta Dunării—Galați—Constanța din Iulie 1923, cu 35 elevi dela Lic. Meșotă.

— Excursia la Vâlcov, Brăila, Galați, Tulcea — din Iulie 1924 cu 70 elevi dela Lic. Meșotă. În această excursie s'a reprezentat în diferite orașe revista elevilor: „Un liceal model“. — Și câte altele!

„avea vreme și pentru asta. Deocamdată fiți numai optimiști, „aveți încredere în viață, în puterea adevărului, a cinstei, a sincerității, a frumosului etc. și căzniți-vă a vedea toate în roz!“
Ce admirabile lecții — care ar putea servi și azi — pentru indiferența, materialismul și scepticismul atâtor tineri.

* * *

Intreagă această cheltuială de sine a profesorului Eliescu își are explicația mai profundă în concepția sa înaltă despre profesor și despre rolul său. Iată concepția lui: Profesorul e un apostol și cea mai importantă calitate a lui este entuziasmul. Idealismul și optimismul sunt calități fără de care nu suntem fericiți în viață chiar dacă prin alte mijloace sau atitudini vom putea ajunge „oameni mari“, cu influență, oameni bogați. Sărăcia sufletului acestora nu e de invidiat. Cariera de profesor, pe lângă atâtea neajunsuri cari împiedecă dezvoltarea personalității mai ales în momentele actuale, are o calitate care merită să fie pusă în rândul întâiu: puțința de a visa, de a înțelege frumusețea naturii și a vieții, de a fi aproape de sufletul tânăr prin contactul neîntrerupt cu copiii de toate vârstele. E mare lucru acesta! Dar profesorii, din cauza greutăților, nepregătirii sau miopiei, nu prețuesc îndeajuns acest avantaj. Nu există o anomalie mai mare decât un profesor îmbătrânit sufletește; un astfel de profesor înseamnă că-și-a greșit cariera și va fi un nenorocit toată viața. Trebuie să ne îngrijim de sufletul nostru, de sănătatea lui, cel puțin tot atât cât și de trup. Acest optimism și idealism nu trebuie însă să ne îndepărteze dela realitățile zilnice. Tocmai pentru a-și păstra intacte aceste calități sufletești, profesorul trebuie să fie scutit de grijile vieții. Ori, statul trebuie să-și plătească astfel profesorii încât aceștia să-și poată cultiva mintea și sufletul și să-și îngăduie cheltuieli și pentru elevii lor. Căci idealismul profesorului nu se poate menține cu grijile vieții atârând asupra capului. Exemplele atâtor mucenici și martiri sunt bune pentru elevi în orele de istorie și pentru noi să le știm. Acum însă nu mai sunt timpurile de dâră rezistență și de modestă resemnare de altădată, de pe vremea României mici și a Ardealului asuprit. Acum sunt vremuri de muncă uriașe — adevărat ar trebui să fie! — de adânci prefaceri care cer oameni voinici, sănătoși și rezistenți din toate punctele

de vedere. Această problemă desigur Statul trebuie s'o deslege în primul rând. Dar și noi în marginile puterilor noastre. Căci trebuie să fii prudent! Ca tânăr ești generos mai ales când un coleg mai bătrân îți vorbește de... frumusețea sacrificiilor materiale și nu bagi de seamă că munca multă, peste puteri, ruinează. Munca să-ți fie răsplătită, pentruca să-ți poți susține sănătatea înainte de toate — chiar în interesul școlii — căci numai un om deplin sănătos poate fi folositor societății.

Iată o concepție într'adevăr integrală despre cariera de profesor. Nu predică idealismul exclusiv, fără a avea intuiția realităților: e convins că numai armonia între trup și suflet fac pe profesor util societății. Și această concepție era isvorită din experiența lui, care a fost cel mai ireductibil idealist, cel mai imprudent zelos. De altfel își dă seama că servește lecții de idealism și altora: „In afară de orice alte merite cari nu știu în ce măsură le am, acest entuziasm există cu adevărat și aș fi cu adevărat nefericit dacă împrejurări în afară de voința mea, mi-ar smulge din suflet dragostea și entuziasmul pentru misiunea așa de nobilă pe care mi-am ales-o“.

Dar — crudă ironie a sorții — el trebuia să fie prima victimă a nesocotirii acestei concepții sănătoase! Neobositul, veselul, vecinic zâmbitorul Eliescu a fost răpus de însăși natura lui. De două ori a fost greu bolnav cu viața 'n pericol, din cauza surmenajului, de două ori și-a propus să se mai liniștească, să se cruțe; de ambele dăți natura lui clocotind de nerăbdare, de dragostea muncii, l-a făcut să-și uite promisiunea luată. Dar surmenajul e cel mai periculos microb din câți a declarat războiu intelectualului: nu-și semnalează prezența, nu dă nici odată alarma să te prevină. Cel ce se antrenează la lucru se simte bine numai lucrând și se pare că profitând de completa transportare a omului în sferele lucrului său — surmenajul roade liniștit. Când se pronunță, e de cele mai multe ori prea târziu!... Așa a fost răpus și M. Eliescu. Gândul îi era tot la școală, la cultură. Picioarele imobilizate de un reumatism scormonit de toate ostenele de până acum, nu-l mai slujeau: ceeace nu-l împiedecă să se târască cu bățul după un grup de tineri conduși de Prof. I. D. Ștefănescu în Italia. Imprudență peste imprudență!

Silit să petreacă aproape doi ani pe pat — departe de școală și de prieteni — nu-și blastămă soarta decât pentrucă nu-și poate continua opera: „Cu ce ajut eu societatea de un an de zile de „când stau pe pat? Ah, cine dorește odihna prelungită, lipsa de „preocupări serioase, de activitate, să-i spun eu cât de rele sunt „toate acestea, cum poate să distrugă cu timpul cele mai bine „înzestrate suflete, să nimicească energii folositoare societății. Am „simțit întotdeauna bucuria muncii, dar n'am simțit cum simt azi „nevoia absolută a muncii pentru salvarea sufletului, a vieții chiar. „Totuși, nădăjduesc mereu, căci acestea sunt cele două medica- „mente pe cari mi le-au recomandat medicii: răbdare și speranță“...

Cu această speranță s'a stins, părăsindu-și părinții — oameni care mai aveau destule puteri să-l plângă ani lungi și triști, părăsindu-și elevii și prietenii, cărora le dase cu prisosință din marele său suflet. Avea 36 de ani, numai. Era profesor de 12 ani, dintre care ultimii doi petrecuți în casă. Și cu toate acestea, scurta lui viață ar putea umplea două vieți deplin trăite.

Asemeni unui bolid luminos, care brăzdează cerul monotoniei noastre de toate zilele, Mihail Eliescu a strălucit o clipă — consumându-se — și a dispărut în taina vremilor, lăsându-ne o amintire neștersă.

Date biografice

Născut în 21 Dec. 1890 (st. v.) în București, din părinți cu stare, Mihail Eliescu a făcut școala primară și secundară în Capitală: liceul inferior la Mihai Viteazul (1901—1905) și liceul superior la Lic. Lazar (1905—1909). A urmat facultatea de litere și filosofie — secția istorie — la Univ. din București, unde a luat licența în Iunie 1914. Examenele de capacitate le-a făcut în Mai 1919 la istorie și geografie. Timp de 5 ani a făcut lecții la diferite școli particulare din București: lic. „Sf. Gheorghe“. lic. „Const. Brâncoveanu“, gimn. catolic „Tomis“. Refugiat în Iași, în timpul războiului, a făcut lecții la „Liceul elevilor refugiați“.

În 1919 a fost numit profesor titular de istorie la liceul real „Dr. I. Meșotă“ din Brașov. Ba a făcut și naveta Brașov—București pentru a nu-și părăsi elevii cu care începuse școala în Capitală. Desigur acest exces a contribuit, în bună parte, la zdruncinarea sănătății sale, mai ales dacă socotim condițiile în care se călătorea imediat după războiu.

Și-i mai rămânea totuși timp pentru o extraordinară activitate în afară de școală. A fost secretarul Asociației profesorilor

secundari, secretarul Uniunii femeilor române din Ardeal (din Mai 1921 — Mai 1924, fără retribuție, desigur!). În această calitate a participat la diferite congrese. Pentru a-și lărgi terenul de activitate a'ntemeiat — în Ianuarie 1920 — „Universitatea populară“ (unde a ținut 12 conferințe în două serii), fiind secondat de profesarii P. Teodorescu, I. Cristea, N. Orghidan ș. a. O notă care-l caracterizează deplin este admirația și prietenia lui pentru profesorul I. D. Ștefănescu. Idealismul și optimismul lui Eliescu își găsea rezonanța în idealismul și dragostea de artă a Prof. I. D. Ștefănescu. Conferințele de artă românească la Brașov erau mici evenimente. Eliescu le organiza în cea mai mare parte. Și toate acestea nu numai în Brașov. În August 1921, însărcinat de Minister, timp de o lună întreagă colindă zona culturală apuseană, ținând conferințe de Istoria Românilor „cu specială privire asupra unității pământului și neamului românesc“. Vorbește în Oradea, Beiuș, Salonta, Șimleu, Zalău, Careii-Mari, Satu-Mare, Sighet, Vișeu de sus, Baia Mare, Miișlău, Sanislău etc. În Mai 1922, timp de o săptămână, vorbește din nou în Șimleu, Oradea, Beiuș. Altădată la Deva și Sibiu sau în jurul Brașovului, în cadrele Astrei. În Martie 1923 însoțește pe d. I. D. Ștefănescu cu expoziția de pictură românească la Arad, Timișoara și Sibiu.

Călătoriile și alergările l-au surmenat și i-au agravat reumatismul de care suferea. În excursia de pe Dunăre din Iulie 1924, unde era însoțit de prietenul său prof. Dumitru Teodorescu, se îmbolnăvește chiar pe vapor. Era ultima lui excursie.

De-atunci, cură, regim, băi și... pat. Nu-și mai poate ține lecțiile; își tot prelungește concediul — cu luna — nădăjduind că va reveni. Cu toată boala care progresa, nu l-a părăsit nici o clipă umorul, buna dispoziție și amabilitatea când era cu alții sau când scria prietenilor. Cine poate ști însă, tragedia din orele lui de singurătate?...

S'a stins în 16 Aprilie 1926, atunci când prietenii și elevii lui se așteptau mai puțin la acest desnodământ.

Colegii și foștii lui elevi l-au însoțit în ultimul lui drum, la Cimitirul Bellu, cu evlavie și simplitate. Apoi, la câteva zile, nenorociții lui părinți s'au despărțit și de ultimul semn care le-ar fi putut împropăta durerea: biblioteca lui. După dorința dispărutului, biblioteca de vre-o mie opt sute de volume, cărți de valoare, a rămas liceului real „Dr. I. Meșotă“. Tot atunci părinții au mai lăsat liceului un fond de 50.000 lei, pentru a se premia din venitul lui cel mai bun elev la istorie.

Gesturi demne de acela care a fost M. Eliescu.

Axente Creangă

Protopopul Bratu Baiul
(1760—1831)
și
fiul său Nicolae („Coconu Baiu“)
(1782—1855)

de **Candid C. Mușlea**

(Sfârșit).

Vremurile erau din zi în zi tot mai grele..! Oprimarea celor mulți și necăjiți devenea tot mai insuportabilă, căci nu erau stăpâni nici pe pământul nici pe munca lor, iar cei care erau chemați să „le pună ventuze, să-i amputeze și să-i cearnă“, erau prea îmbuibăți și prea preocupați numai de o îmbogățire cât mai grabnică, și deci prea orbiți pentru a vedea norii ce se adunau tot mai numeroși și mai întunecați, prevestitori ai furtunii, care nu avea să mai întârzie mult !

Scoaterea din câmp a vitelor în a. 1844, apoi planul de a lua cu asalt curia, precum și îndrăsneala din jalba contra soției arendașului, erau tot atâtea semne că lucrurile nu mai pot continua astfel. Viena era însă prea departe, iar micii satrapi din Brașov și Zărnești nu puteau crede că situația s'ar schimba vreodată. „Aproape de ulița mare din Zărnești — zice cronicarul din Noua Bibl. Rom. — era un gros mare de fag cu găuri, și în toată bună vremea erau acolo oameni și femei cu picioarele în butuci, de nu se puteau mișca, iară cei ce treceau, se înfiorau. Când pleca arendașul, ori Săsoii, rudele lor, toți cei care aveau cai, erau chemați să-i ducă de poște (gratuit!), iară cei cu boi, să le ducă lemne.“

Despre soția arendașului Dick ne spune că era: o muiereușcă cu toți dracii ; bătea bărbat, bătea frate, bătea femei de intrau în draci, când mergeau la ea să se dijmuiască fasolea, iar bărbați-i sărutau mâna, până și un preot. Intr'o zi din August 1844 Baiul junctul¹⁾ însă le-a spus : „Ticăloșie de voi, să ascultați și să vă domnească un c.. de muiere!“ și atâta a fost

1) Secretarul.

de ajuns ca să-l pună sub acțiune fiscală... încât a stat în Viena 13 ani (lasă că și-a văzut și de un proces însemnat, pe care l-a și miruit.¹⁾)

Alt caz semnificativ, povestit de același cronicar, e următorul: Intr'o zi, când tot hotarul era secerat și oamenii voiau să-și aducă bucatele acasă, cocoșatul, fratele „Doamnei“ (al soției arendașului!) puse lacăt la porțile câmpului și nu-i lăsă pe oameni, spunându-le că Doamna n'a poruncit. Locuitorii însă se temeau de ploaie, și spuseră diaconului Ion Baiul: „Părinte, s'a dijmuit, vremea se strică, și nu ne lasă să ne aducem bucatele acasă!“ „Ia să văd eu!“ zice părintele. Cocoșatul, provizorul, era cam beat și sta în poarta câmpului. Diaconul se duse să-l mai roage odată să deschiză, dar îi răspunse: „Taci, mă, prostule!“ Atunci noi am împins calul, că era călare, și el a sărit cât colo, iar oamenii au deschis porțile și și-au adus bucatele. Din această cauză s'a iscat un proces criminal, încât numai moartea, după mai multe apelații, l-a scăpat pe diacon. —

Turburările revoluției se pare că l-au prins pe Nicolae Baiul departe de Zârnești, în capitala Ungariei, de unde n'a putut, sau n'a voit să se întoarcă, ceea ce credem că a regretat tot timpul cât a mai trăit. Dovada ne-o face o „obligație“ a sa, aflată în arhiva oficiului protopopesc din Zârnești, datată „Pesta, die Mercurii 12-ma Iulii 1848“, semnată de el și de Vasile Lacea, ca martor, și în care recunoaște că a primit dela vărul său I. Bran suma de 60 fl. m. c. „carii eu am luat împrumut în forma ista: 35 fl. acum și 25 fl. mai înainte, și mă leg, precum acești bani voi repersolva anno isto 1848, iar pentru securitate i-am dat partea mea din monte Ciobote, care este mie singur dat de perinți cu învoirea sororilor, însă anno isto venitu este al meu din zisu monte Ciobote, și numai în fiitoriu an 1849 și de aicia înainte până voi da prespecificați bani, să aibă potere a trage venitu acelor alpe Ciobote, aceea de sine înțelegându-se că dope plățiți bani, același monte, și anomit a treia parte, iar a mea este“. Nu credem însă să fi replătit vreodată împrumutul, și astfel nici muntele „Ciobota“ n'a mai fost al lui, cum — încetul cu încetul — n'au mai fost nici celelalte imobile moștenite dela părinți. Și nici nu e de mirare, căci multele că-

¹⁾ Câștigat.

lătorii pe care le făcea, în interesul propriu, sau al altora, la Viena, Pesta, Cluj, Sibiu, etc. precum și timpul — adeseori luni și ani întregi — petrecut departe de casă, costau mult. Dar și mai mult îi costa slăbiciunea din tinerețe: jocul de cărți, unde de cele mai multe ori pierdea. „Locul de predilecțiune al petrecerii lui era Clujul, unde afla meșteri pentru treaba aceasta între Români și străini“. ¹⁾

*

Când s'a întors în sfârșit acasă (1851), multe se schimbaseră: unchiul său Nicolae Baiul era jude, vărul său I. Bran de Lemeni inspector domenal, iar nepotul său Bart. Meșianu, student în filosofie și teologie, era notar. Acum — zice cronicarul — se întoarce roata; doamna Dick, cățeaua, e umilită. Notarul (cel vechiu, Al. Molnár, își vânduse tot și plecase! N. A.) poruncește des ca cu cei patru telegari ai ei să-l ducă de poște la Brașov. Ea nu mai avea nici o trecere, deci pleacă. Arenda nu o mai ia nici un Sas, căci nu cutează, ci o ia neguțătorul român Bucur Pop, și după aceea notarul, care era preot“. Astfel raportul de supușenie între Brașov și Zărnești, care dăduse prilej la atâtea nemulțumiri și jalbe, încetează — cum o spune însuși Magistratul — în a. 1850!

*

Unde era, și ce făcea „Coconu“ când nu era în Zărnești? În Cluj nu se ducea numai pentru a juca cărți. Dovadă e „un memoriu al său, prezentat la 8 Noemvrie 1844 cancelariei aulice din Viena (No. 4148), în care arată că, umblând în afacerile sale particulare pe la Cluj, a făcut trista constatare că tinerii români ortodocși, care studiază filosofia și dreptul în liceul regesc claudiopolitan, *nu se împărtășesc de instrucție religioasă, nu cercetează biserica și nu ascultă nici un fel de predică*. De aceea roagă pe cei în drept să ia măsuri: 1) spre a fi împărtășiți acești tineri studenți de instrucție religioasă corespunzătoare prin un profesor de religie, care să-i ducă și la biserică, 2) să învețe doctrina religiei și practica bisericii ortodoxe, și 3) protopopul Grigorie Gál, care a studiat filosofia în liceul regesc claudiopolitan, și

¹⁾ „Telegraful Român“, a. 1920, No. 13.

cunoaște limbile obișnuite în patrie, să fie îndatorat a supraveghia instrucția religioasă a acestor tineri. — Cancelaria aulică scrie guvernului ardelean în 5 Dec. 1844 să transpună acest memoriu episcopului transilvan (romano-catolic) ca directorul suprem al școalelor catolice, cu îndrumarea de a lua dispozițiile necesare pentru îndreptarea lucrurilor, întrucât arătările lui Baiul le va afla întemeiate. Dispozițiile pe care le va fi luat episcopul romano-catolic în interesul tinerimii ortodoxe române nu le cunoaștem. Dar ni le putem închipui¹⁾ —

Avocat zelos, după lupte de peste zece ani, el câștigă față cu fiscul procesul locuitorilor români din granița Transilvaniei spre România, de 200.000 fl., drept despăgubire pentru daunele suferite prin militarizarea graniței sub Maria Terezia.²⁾ E vorba de Români din Tohan și Șinca, care nevoind să între în regimentele grănițerești, în care caz trebuiau să-și lase și legea moștenită din moși-strămoși și să primească unirea cu Roma, au preferat să-și părăsească vetrele, formând astfel comunele Tohanul Nou și Șinca Nouă. În intervalul dela 1763—1838, când Baiul câștigă procesul, multe din aceste familii se stinseseră sau trecuseră granița, astfel că după ce s'au plătit despăgubiri de vro 170.000 fl., a mai rămas o sumă de 30 000 fl. pentru care tot el a mijlocit la locurile mai înalte ca să se dăruiască în favorul diecezei ort. române din Transilvania, fiind administrată de Consistor până la a. 1883 ca fundațiune de sine stătătoare, iar de atunci s'a contopit în alte fonduri.³⁾

În ședința din 7 Aprilie 1870 a adunării eparhiale ortodoxe din Sibiu, deputatul I. Bran de Lemeni propuse ca acest fond să fie numit „Fondul Baiul“, motivând cu „osteneala cea multă ce și-a dat acest bărbat pentru exoperarea despăgubirii...“

---

¹⁾ I. Lupaș: „Patria“ a. II. (1920) No. 61: „Nicolae sau Ioan Baiul?“ și „Societatea de Măine“ a. I. (1924) No. 5, pg. 106: „Cum a pornit Clujul pe calea naționalizării“.

²⁾ „Enciclopedia Română“, loc cit.

³⁾ „Telegraful Român“ loc citat. — În cererea lui Andrei Șaguna către împăratul (1 Dec. 1855), marele mitropolit amintește și de această fundațiune pe care Ferdinand I. ar fi dăruit-o în a. 1837 clerului ortodox, dar nu amintește numele lui Baiul. (Vezi „Metropolia Românilor ortodocși“ de Dr. Ilar. Pușcariu, partea II. pag. 146).

Propunerea însă nu s'a primit, sub pretext că numele lui Baiul se va eterniza dacă se va face amintire în istoricul fondurilor de ostenețele lui.¹⁾

„Telegraful Român“ descrie mai pe larg acest succes al lui Baiul, arătând că numai cu o stăruință de fier, în curs de mai mulți ani, călătorind de mai multe ori la Viena, rămânând acolo săptămâni și luni întregi — și în lipsa de mijloace, căci pe atunci anticipațiuni pentru procese nu se dădeau, iar în cazul acesta nici nu avea cine să le dea — „Coconul“ era silit să petreacă prin biserici, care în Viena stau deschise ziua și noaptea, și mai ales iarna, fiind încălzite, având o carte de rugăciuni vârită printre actele procesului, nimeni nu-l controla dacă se roagă sau lucrează.

Din suma obținută prin proces, i s'a dat și lui o părticică bine meritată, cu care și-a cumpărat mai multe vaci, voind să-și facă o mică gospodărie acasă în Zărnești, iar pentru îngrijirea vacilor și-a angajat două fete, amândouă având numele de botez „Dobra“, cărora, pentru a le deosebi, uneia îi zicea „Dobra major“, iar celeilalte „Dobra minor“.

Se mai povestește că fiind el odată în Viena, pentru alte procese, și fiind silit să rămână acolo mai multe luni, acasă se întâmplă ceva cu vacile, și atunci una din fete porni spre Viena cu unul din numeroșii cărauși zărneșteni, și ajungând după trei săptămâni în capitala Austriei, „era minune între Vienezi, care nu mai văzuseră astfel de port, cu fotă, opinci, sarică și o frizură de cap extraordinară, adecă cu părul retezat înainte, iară îndărăt chică, și în loc de cercei o mulțime de parale (bani micuți) turcești). Urmarea fu că pe uliță se luaseră cu cârdul Vienezii după ea, ca după o minune, și fiindcă știa numai românește, mai pe urmă, sub escortă și cu alaiu ajunse la poliție, până ce „Coconul“ află despre ea și o conduse la locuința sa.“ —

Când era acasă, la Zărnești, mergea adeseori la Brașov, și, dacă nu afla trăsură sau căruță mai bună, se urca în carăle

1) „Gazeta Transilvaniei“ a. 1870 No. 33. — „Scopul acestui fond era ca din el să fie ajutoarați preoții. În a. 1855 fondul ajunsese la suma de 43.803 fl. 33 cr., dar era dator la „Fondul Seminarului“ 600 fl., la „F. V. Moga“ 120 fl., la al căsătoriților 1560 fl., la cel sidoxial 2329 fl., 43 ³/₄ cr., la al vămilelor 2000 fl.. Pentru ce?“ („Gaz. Trans.“ a. 1863. No. 97, pag. 376).

ce transportau lemne sau alte mărfuri, iar dacă la vreun loc vitele nu mai puteau trage, puneă și el umărul la roată, împingând până când carul era scos din glod.

*

Meritul principal al lui Baiul nu e însă câștigarea procesului locuitorilor din Tohan și Șinca, câștig de ordin pur material, exceptând suma donată diecezei! Alt merit, mult mai mare și pe care nici unul din pușinii și laconicii lui biografi nu uită să-l amintească, îl ridică mult deasupra contemporanilor săi. Dar să-i dăm din nou cuvântul cronicarului: „Știu bătrânii din Țara Bârsei și a Oltului că el mergea din casă'n casă pe unde auzea că sunt copii români talentați, și stăruia până ce îndupleca pe părinți să-i dea la școală mai înaltă, îi puneă în trăsura lui, și-i ducea la Blaj. Cel dintâiu învățacel sprijinit de el a fost căpitanul suprem (de Făgăraș) I. Bran de Lemeni, care după ce a învățat la școala poporală din Zărnești și la cele normale ¹⁾ din Brașov, pe la 1822 (?) Baiul zise mamei sale, care era văduvă: „Să-mi dai mie pe Johanes, să l duc să se lumineze la Blaj!“ Ea s'a învoit și în săptămâna brânzii din a. 1846 îmi spunea bătrânul Nicolae Baiul: „Am mers în voia lui Dumnezeu, călătorind cu căraușul Vâlsan din Zărnești către Blaj. Am trecut peste dealul Pleșii (?). Vremea era rea, drumul gloduros, caii oboșiți cât nu mai puteau trage, și trebuia să împingem și noi. „Împinge la leucă, Iohanes, că pentru tine este această călătorie, ca să capeși cultură și domnie! Acestea se câștigă cu mari greutăți!“ În două zile, călătorind mai mult pe jos decât în car, am ajuns la Blaj, am fost la episcopul Bob și l-am rugat să-l primească ca [elev] extraordinar ²⁾ și să i se dea țipăi ³⁾, căci e copil sărac, și m'a ascultat. Am rugat pe profesorul Chirilă, și l-a primit în cvartir ⁴⁾. După aceea am dus pe Smedu Mețianu la Viena, pe Nicolae Baiul (?), pe Aldimir Comșa și pe Dobre Negru tot la Blaj, iar pe Alduleanu, nepotul meu, l-am dus în

1) Primare.

2) Extern.

3) Pâni, cu care erau ajutați elevii lipsiți.

4) Locuință.

Cluj. Am stăruit de Țârcă din Săcele să-și ducă la Blaj¹⁾ pe maiorul de azi Oprea și pe Gh. Țârcă. Am stăruit de Secăreanu și a mers cu mine, și i-am dus copiii la Blaj. Am îndemnat pe negustorii Gh. Ioan și Vas. Lacea, și și-au dus fiii la școală în Cluj. Deschiderea porților [pentru obținerea de] posturi am făcut-o cu acești junii, că junii români gr. ort. nu erau primiți în nici o diregătorie. Am mers odată în Magistrat cu vreo patru școlari de aceștia, și le-am prorocit Sașilor că acești copii care învață bine în vârsta lor, vor fi domni ca și ei, și mă bucur că s'a întâmplat cum le-am zis, că d-l I. Bran a fost cel dintâi după 1848 inspector român, Alduleanu e președinte la tribunalul urbarial din Brașov, căruia se închină Sașii; Pușcariu, Secăreanu și Const. Gh. Ioan sunt consilieri.²⁾

Tot el e cel care a îndemnat și a ajutat pe nepoții săi Ioan Meșianu, mai târziu episcop și mitropolit, pe Bartolomei Baiulescu, fost protopop al Brașovului și pe tinerii I. Danseu(?), I. Comșa, și alții, să-și continue studiile începute în sat, așa că, astăzi Zărneștii se numără printre întâiele localități din Ardeal care au dat neamului nostru o pleiadă de bărbați aleși, care în vremurile turburi au avut un rol însemnat în viața noastră bisericească și națională, ceea ce în mare parte este meritul lui Nicolae Baiul.

Acest lucru s'a remarcat de mult, căci în a. 1871, când nepotul său, Ioan Cavaler de Alduleanu, s'a stins din viață în capitala Ungariei la 30 Aprilie st. v. și a fost înmormântat la 9/21 Mai în Zărnești, corectorul liceului român din Brașov, Dr. Nic. Pop, în panegiricul său a spus între altele: „De creșterea micului orfan se îngriji unchiul său Baiul, pe care-l avem toți în pie memorie, și-l cunoaștem pentru zelul lui mare, cu care s'a silit în toată viața sa ca să facă și pe Români părtași de folosul cel neprețuit al luminii, adică al științelor. *Dacă Baiul nu ar avea alt merit decât acesta, că a crescut pe micul orfan, ar fi destul ca Românii să-l fie recunoscători...* Sub această mână

1) Vezi și G. Barițiu: „Istoria Transilvaniei“ vol. I. pg. 617.

2) „Tot la Blaj au studiat mulți Zărneșteni, Brașoveni și Vlădăreni, pe care-i ducea patronul lor Nic. Baiul *advocatul*, zicând episcopului: „Dă, Măria Ta, și acestora țipăi, căci am să fac din ei protopopi, secretari, consilieri, oficiari, etc. („Memoriul“ lui Iosif Șterca Șuluț, partea III. Sibiu, 1880 pg. 97).

binecuvântată a fost orfanul până la vârsta de 13 ani, când, din oarecare cauze politice, Baiul a fost silit să-și părăsească patria sa pentru 11 ani, ce i-a petrecut în Viena¹⁾

Tot cronicarul ne mai spune că arhimandritul Iosafat Snagoveanu, care de frica Rușilor se refugiase în Ardeal, petrecând mai mult timp în Zărnești, într'o Duminică a ținut în biserică o cuvântare „fără carte“. Poporul povestea că „a vorbit și el ca Coconul Baiul, fără carte și înalt. În altă Duminică însă mi-a cerut o carte cât mai veche, se așeză în mijlocul bisericii, și se făcea a ceti și a cuvânta, încât s'a îndulcit inima ascultătorilor.“²⁾

El ne mai spune că Baiul a aflat hrisoave pentru unii munți ai Zărneștilor, în care se arăta că proprietarii lor îi cumpăraseră dela boieri din Principate, pe când Magistratul susținea dreptul său de proprietate asupra pădurilor din acești munți, pentru că avea dreptul regal de pășunit, pescuit și crășmărit,³⁾ iar odată a dus cu sine la Viena pe Pișculesele, trei fete bătrâne din sat, ca să-și apere un drept de moștenire la împăratul, ceea ce le-a și reușit.⁴⁾

*

Anii bătrânețelor, când se mai liniștise și el, Coconul i-a petrecut în Zărnești, trăind în casa părintească, unde a locuit mai târziu și protopopul — apoi mitropolitul — I. Meșianu. Probabil că din frumoasa moștenire nu-i mai rămăsese nimic căci în a. 1852 comandamentul militar districtual de Sibiu și Făgăraș face cunoscut Magistratului brașovean că Baiul a păgubit orașul cu un car cu lemne verzi, pe care le-a luat din „Măgură“, și cere ca, pe lângă restituirea pagubei, să fie pedepsit și cu zece zile închisoare, iar Magistratul dă ordin pădurarului să evalueze paguba, anunțând totodată pe directorul închisorii din Brașov că Baiul va fi trimis acolo să-și facă pe-deapsa.

1) „Gazeta Transilvaniei“, a. 1871. No. 34.

2) „Noua Bibliotecă Rom.“, loc citat.

3) Id. pg. 409.

4) Id. pg. 410.

Nu știm dacă Magistratul a avut sau nu satisfacția de a-i vedea în sfârșit pe bătrânul luptător și neastâmpăratul cutreierător al țării între cele patru ziduri reci ale „Zuchthaus“-lui brașovean! Mai curând ne vine însă a crede că Baiul nici de astădată nu a împlinit voia celor care o vieață întreagă i-au stat în drum.

În același an, Johann Honigberger, castelanul provizoriu din Bran, anunță Magistratului că Baiul a ținut în Zărnești o întrunire a tuturor juraților și bătrânilor în așa numita „Curtea căraușilor“ și, după cât a auzit, a făcut cu ei o învoială, ca el, Baiul, și cu Vartolomei Bădescu din Șimon-Bran, să plece la Sibiu ca deputați ai Brănenilor, eventual și mai departe, ca să obțină pe seama acelora aprobarea de a aduce fără vamă bucate din Muntenia, iar pădurile, munții, morile, crâșmele, etc. să le ia dela oraș, și să fie proprietatea lor. Magistratul se adresează imediat preturii din Râșnov, comunicându-i că Nic. Baiul „cunoscutul cărcotaș și urzitor de turburări“, fără aprobare mai înaltă, și tocmai în vreme de stare de asediu — ceea ce este cu atât mai strict interzis — a ținut o întrunire, făcând o învoială cu oamenii, și cere să fie pedepsit cum merită, ca unul care scoate poporul din minți.

În anul următor (1853), același Honigberger anunță că în seara de 8 Mai a aflat dela servitorii din cancelarie că notarul Nic. Tătaru are de gând să plece la Sibiu. A doua zi a mai aflat dela crâșmarul Martin Kaiser că a ținut și o „orațiune“ în public, în care a declarat că, împreună cu Coconul Baiul, va pleca la Sibiu pentru a obține pe seama locuitorilor din Bran morile crâșmele, munții, livezile, pășunile și pădurile, pe care le stăpânește domnul de pământ, și în acest scop a încasat bani dela fiecare comună. (Fundata, d. ex., a dat 55 fl. W. W. bani gata!) — Tot el mai raportează că vreo câțiva locuitori din Șimon-Bran au pus stăpânire în mod volnic pe pășunea „Valea Grajdului“, care până atunci era folosită numai de funcționarii dela contumacie și de arendaș, pentru vitele lor.

Îngrozit, Magistratul raportează imediat preturii, cerând anchetă și o pedeapsă strașnică, ca un avertisment pentru cei care vor fi aflați vinovați că turbură poporul. La 19 Iulie pretura răspunde că cele relatate de către castelan cu privire la

notarul Tătaru, nu sunt adevărate, și că totul se reduce la faptul că satele brănene — cu știrea subprețorului de acolo și în conformitate cu decisiul guvernial No. 11666/2159 din 3 Iunie 1852 au cerut aprobarea ca — cu spesele lor — să scoată din arhiva capitlului din Alba-Iulia documentele privitoare la teritoriul hotărului lor, și pentru a-și alege delegații, au ținut o întrunire, în care s'a discutat și chestiunea cheltuielilor necesare. Cât privește chestiunea pășunii din „Valea Grajdului“, ea se va desbata în altă ședință, iar rezultatul se va comunica.

Astfel s'a risipit și această ultimă spaimă a Magistratului pricinuită de Baiul, de al cărui nume, de aici încolo, nu se mai face amintire în actele arhivei brașovene. —

Singurul dintre bătrânii de astăzi, care-și mai amintește de „Coconu“, este venerabilul avocat nonagenar brașovean Ioan Garoiu, care ne-a spus că pe când era la școală în Zărnești, după ce se terminau cursurile, „Coconu“ îi ducea pe copii la el acasă — ori cât de mulți ar fi fost — și-i învăța diferite cântece, dintre care și astăzi mai știe fredona un cântec sârbesc „Na, guleato“. Bătrânul nu era ursuz cu ei, ci blând și bun. Mai făceam și prostii, ca copiii — își încheie amintirile simpaticul moșneag — dar niciodată nu ne-a bătut, nici nu ne-a adresat vreo vorbă aspră“.

O strănepoată a lui își mai aduce aminte, din spusele mamei sale, că soția arendașului Dick îi știa dela o vreme de frică lui Baiul, și dacă afla că unul ori altul era înrudit cu el, îl lua mai cu binișorul, zicându-i : „De ce nu mi-ai spus că ești neam cu „Coconu“? și-l mai lăsa și nepedepsit. Tot această strănepoată ne-a spus că-i ducea pe copii „cu droaia“ și-i înscria pe la școli, iar pe cei leneși îi punea să tragă la căruța cu merinde. —

Lui Baiul nu i-a fost dat însă să închidă ochii între ai săi în Zărnești. Probabil că — lipsit de orice mijloace, și rău văzut de cumnați, cărora le răspunsese cu șicană la șicană — în zilele din urmă ale vieții se va fi retras la prietenul său mai tânăr, părintele Ioan Dumbravă din Brașovul-vechiu, fiul bunului prieten al protopopului, neguțătorul Bucur Dumbravă, care murise și el în a. 1841, sau, poate, la prietenii din Târgul Săcuiesc.

Cronicarul ne spune scurt că „a răposat neuitatul bărbat, alungat de ai săi, în loc străin“. ¹⁾ Tot în satul său natal a fost însă înmormântat, căci în protocolul morților din Zărnești, din anul 1855, Mai 28, îl aflăm trecut de către nepotul său, preotul Bartolomei Baiulescu : „Fostul Secretar Episcopesc Neculae Baiul. De moarte firească. 72 ani, 9 luni“.

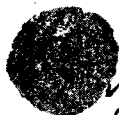
Rămășițele pământești i-au fost așezate în biserica cea nouă, ctitoria tatălui său, care tot acolo odihnește, alături de protopopița Neacșa, în partea dreaptă a naosului, unde, până nu de mult, un sfeșnic în formă de cruce, arăta locul unde odihnesc, în cavou, acești doi luptători zărneșteni.

Ciudat e că „Telegraful Român“ n'a luat nici cel puțin notă despre moartea lui. Avea pe atunci alte preocupări mai înalte, publicând știri din țările și continentele străine. Nici ziarul brașovean „Kronstädter Zeitung“ și nici revistele germane atât de numeroase, nu și-au bătut capul cu trecerea lui din această vieță plină de sbucium și de preocupări mai înalte. Numai „Gazeta Transilvaniei“ ²⁾ și-a mai adus aminte de el, publicând o scurtă corespondență din Zărnești, cu data de 10 Iunie n., în care se spune : „Ieri (9 Iunie n.) petrecurăm la ultimul lăcaș pe Nic. Baiul, fost în curs de 8 ani notar consistorial, în vârstă de 68 ani. Răposatul a fost unul din acei bărbați ai Românilor, care fac *toate pentru alții, și nimic pentru sine*. De când ieșise dela episcopia din Sibiu, făcea pe avocatul, mai ales în cauze administrative. Sub sistema veche dinainte de a. 1848, dânsul era neobosit întru a deschide ușile guvernialistilor din Cluj și ale consiliarilor dela cancelaria transilvană din Viena... Mai în scurt, Baiul fu în Ardeal ceea ce fusese odată Nicoară în părțile Bănatului și mai vărtos în Arad, sau ceea ce sunt avocații cei vechi dela Logofeția dreptății în București încă — o mai zicem odată — cu acea diferență că răposatul *îngrijia de toată lumea, numai de sineși uita cu totul*. Cel mai mare merit al lui a fost, că silia pe părinții mai avuți în tot chipul ca să-și dea pruncii la școale mai înalte, și osteneala lui în punctul acesta nu a fost nicidecum deșartă!“. —

1) „Noua Bibliotecă Română“, pg. 455.

2) Anul 1855, No. 43.

În amintirea lui Nicolae, nepoții săi: episcopul Ioan Mețianu și protopopul Bart. Baiulescu, au înființat în Zărnești o fundațiune, care mult timp a purtat numele lui, din ea dându-se ajutoare tinerilor meseriași, iar mai târziu a fost cumulată în o altă fundațiune. Dar aceasta nu e de ajuns! Noi credem că în această mare și frumoasă comună românească, unde nu am văzut nici o statuă sau tablă comemorativă, cele dintâi vor trebui ridicate acestor doi bărbați, care, pe lângă preocupările înalte de ordin bisericesc, cultural și economic, au dovedit în deajuns și curajul necesar, caracteristic neamului din care fac parte, și din care și-au făcut un titlu de glorie, iar pentru Zărneșteni o mândrie !

*Nicolau Baiulescu, Anterior Secretar
Venerandi Peri pex Fratriam N. Uniti.*

*

A N E X A I.

Ad. No. 3040/815.

Adresa : Măriei Sale Domnului Căpitan I. Lang.
Întru bună aflare

În Zărnești

Institutului Domnului Căpitan

Eu mă mir cum de dai așa sumeție mare logofătului, de-mi faci oamenii mei toți hoți, care pe mine mă face. De așa zăce eu la o slugă a Domnitale hoț, pe Dom[neata] te-aș necinsti sau ocarî. Însă eu nu voi lăsa aceasta jos, numai vreau să știu dela Domnia ta: e îndrăsneala lui, au nu ? Că astăzi neavând ce aduce cu carul, m'am învoit cu care au făcut fânul pe locu meu unde au fost uitat astă primăvară că vor fi rămas așa, și vrând să vie pe la curte să se ia dijma, mai 'nainte de a ieși din ogradă, mi-au făcut această ocară, că era să.... să aducă orz și săcară, dar tot gunoite din pricina învățăturii acelui logofăt și mare mănător al satului. Și tot el vrea să ne învrăjbească amândoi că și birăul Dușa acel puțin fân l-au dat jos în ogradă cu batjocură. Eu rămân de binevoitor.

Zernest, Die 17 Sept. 815

Bratul Baiul m. p.

A N E X A II.

No. 3432|1821.

Adresa: Mult Cinstitului Domn Județ a toată Țara Bârsei,
Francisc de Kronberg, cu bună cinstire, la Brașov.

Măriei Sale Cinstitului Domn Județ!

Fu arăt precum și în zilele trecute am arătat, de năravul cel rău care este în Zărnești, adevă de se adună feciorii cu fetele toată noaptea în șezători, cu lăutari, petrec și fac fărâdelegi, adică curvăsării, și înainte de 4 ani au ieșit dicret dela Înălțatul Crăesc Gubernium ca de tot să fie oprit, și mi-ai mai spus Măria Ta că și în anul acesta au venit de nou poruncă ca de tot să fie oprit. Așa Măria Ta ca prezes să binevoiești a porânci ca acele culcușuri sau sălaşuri drăcești de tot să se oprească și pedeapsa care este dela Înălțatul Crăesc Gubernium pre toți cei neascultători, adică feciorii și fetele, să pedepsească, și iară să binevoiești a porânci că la 8 ceasuri din noapte să se tragă clopotul la biserică, pentru mai bună pază și apărarea pedepsilor. Cu care rămău așteptând hotărîre, și sunt

Al Măriei Tale

Sig. Brașov, 1|13 8-ber 821.

Gata spre slujbă

Bratul Bajul m. p.

Protopop Brașovului

A N E X A III.

Ad No. 1946|841

CONTRACTUS

Atotputernicu adussese acel tempus, ca a nostru Fullonium (Dirsta) denuo se dem in arenda Dumniului Ioan Selepu, la Communitate Neo-Tohan nascut, in forma ista:

Dela 1-ma Ianuarii fiituriului an militar 1835 paene la esitu aceluiaș militar an, seu 31-ma Octobris 1835, adeque pe Decem, vel 10 menses (Luni) cu o Sute Treizeci de florini in papyr, et 130 occa de lana, aut Dirstina, din carii duae partes se fie de fronte, iar tertia pars mai ordinaria, apoi Taxa Dominalis Ille se o depona pene la alta Dispositio.

Assemenias dela 1-ma Noembris anni iares militaris 1836 paene la esitu lui, vel ultima Octobris istius anni militaris 1836, pe care an militar 1836 se de Noao Osute patruzeci de floreni tot in papyr, si 140 occa de lana, din care duae partes se capetem bona, dar tertia parte se primim ordinaria lana.

Pe alt an asisderia militar 1837. seu dela 1-ma Novembris militaris anni 1837. paene la ultima, aut 31-ma Octobris aceluiaș militaris anni 1837 sub conditione, pro anno militari 1836, mai sus aicsa numerotate, de unde limpede se conoaște, che cu esitu anni militaris 1837. se isprevește tempu arendae a procetitului nostru Fullon (Dirstariu) Joannis Selepu, care ataet¹⁾ Taxa, chaet²⁾ și lana, pentru a nostru Fullonium (Dirsta) tocmite, et praespe-

1) Atăt.

2) Căt.

cificatae nesmintit se adduca Noae pe fieste care an in 3 ratae (renduri) vel de trei ori.

Mai incolo

Reparatiile (Diressurile) cele mici la Fullonium (ungureste Dirsta) in-
susi Fullo Joannes Selepu are ale face.

Laenge acestia

Obligat (indatorat) este pomenitu Fullo (ungurește Dirstariu) Joannes Selepu ase roga lui Dumnezeu in tota zioa de trei ori, anumit Diminiacza, in Prand, et sera, dar enche si mai de multe ori in fieste ce zi; che lingva o au dat caelestis Pater omului ca un organu spre a lauda pe Sfinciasa Si a se roga Domnezeirii Sale, ca toti Pamenteni se fim ferici¹⁾ de cele rele, si ferae sylvaticae²⁾ se nu vate me vitele nostrae, ense si Noi Omini si cu facta se lucrem cele placute Sfinciisale; iar Dominica, ac Serbetoare, Mercuria, Vineria, si die Sabbathi a perge (mercse)³⁾ in Biserica la sacra Lythania, atque Missa aut Lyturgia, si Copii la schola ai da ca se invecze Religie, et Moralitate (Letsa⁴⁾ lui Jesus Christus, si Obitsaiuri bone, seu omenie (cu un cuvent a pezi si implini cele 10. Praecepta Divina (Porunci Dumnezeesti) che din paza istor Decem praecepta izvoresc toate Bonetecile, iar din neauscultare, et calcare aceloras 10 Praecepta Divina se varsse toate relele spre vivi peccatori.

Dache pofforitu Joannes Selepu nu va cinia⁵⁾ ligatura ista, sie va avea ille a imputa, de va fi strins a esi din Fullonium nostru, vel Dirsta, dar auscultand, acolo paene la esire anni militaris 1837. va fi in pace, care pace si Dinsu se pona conatu ao avia cu toti Christiani, dar mai vertos cu Atoate-stiutoriu, Amin.

Signatum Zernestini die Mercurii 8-va Octobris anni a Redemptione Mundi 1834.

(L. S.)

Proprietarii (Stepaeni) Fulloniumului
Nicolaus Baiul m. pria. Anterior Secretarius
Venerandi Cleri per Tranniam N. Uniti.
Hilaria, socia adormitului Notarius localis
Ioannis Bran.

Altera Hilaria, vidua mortului Psaltae
(Cantoris) Nicodemi Bran.

Omnes ex Communitate Zernest in Barcia.

Coram me: Ioannes Dan, m. pria. Parochus.

- 1) Feriți.
- 2) Fiare sălbatice.
- 3) Merge.
- 4) Legea.
- 5) Ținea

Sprrijinul dat bisericii ortodoxe din Ardeal de frații din Principate

(După un memoriu al lui Șaguna)

de Mih. Popescu

Șaguna, chiriarhul bisericii ortodoxe din Ardeal, ca să poată rezidi bisericile care au suferit în timpul mișcării din anii 1848 și 1849, a fost nevoit să ceară și ajutorul material al fraților din Principate.

Cu această ocazie el adresează Domnitorului Țării-românești, Barbu Dimitrie Știrbei, o cerere-memoriu, prin care, după un scurt istoric al trecutului bisericii ortodoxe din Ardeal, arată starea deplorabilă a bisericilor pe urma jafurilor suferite din partea rebelilor în timpul mișcării din anii 1848—1849, încheind prin cererea unui ajutor.

Din acest memoriu aflăm că biserica ortodoxă ardeleană, în vremea mai veche „se afla într'o stare foarte înfloritoare“, avea un mitropolit, cu scaunul în Alba-Iulia, sub care erau mai mulți episcopi sufragani; „avea mănăstiri înzestrate cu biserici frumoase și cu moșii bogate“. Toate le-au pierdut însă din pricina reformatiei, fiindcă adepții acesteia, „cu mijloace silnice și necreștinești“ căutară să-i rupă pe Români dela legea lor strămoșească. Din pricina persecuțiilor calvine biserica a rămas fără mitropolit fără episcopi, chiar fără mănăstiri, încât, într'o vreme, fu nevoită să trimită pe candidații la preoție în Țara Românească, spre a primi darul preoției, căci în Ardeal nu exista arhieru.

Sub domnia lui Iosif al II-lea, care înzestră biserica ort. cu un episcop, urmă oareșicare îndreptare și prosperare. Anii 1848 și 1849 îi aduseră însă iarăși zile grele.

Românii atraseră acum ura rebelilor nu numai asupra lor, ci și asupra bisericii și a preoților. Au fost uciși 6 preoți, iar dintre biserici, 40 au fost arse, una dărâmată și 319 jăfuite. În total au suferit din pricina rebelilor 360 de biserici ortodoxe. Bisericile unite, câte vor fi suferit stricăciuni în acești ani, sunt în plus. Pentru o reședință, pentru o biserică episcopală, — căci nici acestea nu au fost cruțate de rebeli — pentru repararea și

înzestrarea bisericilor celor păgubite, Şaguna cere fraţilor din Ţara Românească să-i întindă o „mână de ajutor, prin care faptă nu numai îşi vor agonisi comoară în cer, ci totodată îşi vor ridica şi un monument de o mulţumită veşnică în inimile noastre“. Cuvinte de om la adevărată nevoie.

Memoriul acesta Domnitorul îl înaintează Departamentului Credinţei cu următoarea însemnare scrisă de el însuşi: „Noi o împărtăşim aceluia Departament, ca dimpreună cu Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit să chibzuiască ceea ce va fi de cuviinţă şi să ne arate punerea la cale ce va face pentru asistenţă la asemenea creştinească trebuinţă.“ Ca urmare a acestei adrese, Departamentul Credinţei cere Prea Sfinţitului Părintelui Mitropolit al Ungro-Vlahiei ca la cea dintâi zi de adunare să se chibzuiască despre ajutorul ce se cuvine a se face şi a arăta Măriei Sale“.

* * *

Noi Barbu Dimitrie Ştirbei cu Mila lui Dumnezeu Domn
stăpânitor a toată Ţara românească.¹⁾
către

Departamentul Credinţei

Alăturata aici copie, după circulara ce ne recomandă Prea Sfinţia Sa Părintele Şaguna, episcopul Transilvaniei, pentru voia ce cere de a chema şi pe binecredincioşii din Principatul românesc, în ajutorul bisericilor ce se reclădesc în Transilvania în urma ruinării ce li s'au pricinuit din evenimentele trecute.

Noi o împărtăşim aceluia Departament, ca dimpreună cu Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit să chibzuiască ceea ce va fi de cuviinţă şi să ne arate punerea la cale ce va face pentru asistenţă la asemenea creştinească trebuinţă.²⁾

B. D. Ştirbeiu m. p.

N. 1607
3 Noembrie 1851
Bucureşti

Secretarul Statului (ss) *Ion Manu*

*

1) Dosar Nr. 1830 din 1851 al Ministerului Instrucţiunii la Arhivele Statului, Bucureşti.

2) Cuvintele subliniate sunt scrise de mâna Domnitorului.

*Inălțimea Ta,
Prea slăvite și mult îndurate Doamne,*

Deși în persoană necunoscut, dar virtuțile și însușirile cele înalte ale Inălțimei Tale, fiindu-mi prea bine cunoscute, îmi iau îndrăsneala a năzui cu o umilită rugăminte către Inălțimea Ta în privința alinării durerilor bisericii noastre din Ardeal. Care a fost și care este astăzi starea bisericii mie spre păstorire încredințată, Te vei îndura Inălțimea Ta a vedea pre scurt din aici cu toată umilința alăturata descriere.

Fiii bisericii noastre din Moldova și România totdeauna au fost cei dintâi cari, oricând am fost noi în privința bisericească lipsiți și strămtorați, ne-au întins mână de ajutor și nu ne-au lăsat ca să cădem la desnădăjduire.

Pentru aceia și acum când biserica au pățimit atâtea pagube materiale pentru statornicia fiilor ei sufletești în legea strămoșească și pentru credința și alipirea lor către Monarhul cel legitim, îndrăsnesc cu toată supunerea a năzui la simțul cel nobil al Inălțimei Tale și a Te ruga ca să Te înduri a rânduie pe seama Eparhiei mele în Principatul Inălțimei Tale o colectă, ca așa din ajutoarele adunate să ne putem apuca de acele întreprinderi, cari sunt de lipsă spre a susținea baza și cinstea bisericii ortodoxe răsăritene din partea noastră.

Pe lângă care din genunchi rugându-mă . . . . . 1)
puternicul Părinte să-Ți dăruiască . . . . . 1)

Dacă citim martirologiile din veacurile cele dintâiu ale creștinismului mai că ne vine a cugeta, că n'au fost cu puțință, ca biserica lui Hristos să sufere atâtea goane. Ca Rumâni cei cultivați să fie cu atâta urgie către următorii învățăturilor lui Hristos și că acele povești ar fi numai niște scornituri menite spre amăgirea oamenilor, însă cine cunoaște cât de puțin istoria bisericii drept credincioase răsăritene din Ardeal, dar mai vârtos întâmplările ei de vre-o trei veacuri încoace, va trebui să mărturisească că martirologiile sunt adevărate și că cuprind în sine numai lucruri întâmplare, iar nu niște produse ale fantaziei monahilor, căci din istoria bisericii noastre din Ardeal se vede că goanele din timpurile cele dintâiu ale creștinismului s'au repetit în veacurile acestea din urmă asupra bisericii noastre, și încă nu din partea unor păgâni, ci de către aceia, cari încă poartă nume de creștini.

Inceputul goanelor acestora au urmat cu ocaziunea străbaterii reformatiunii în Transilvania.

Pe vremea aceasta biserica noastră se afla într'o stare foarte înfloritoare, aveam Mitropolit cu scaunul său în Alba Carolina (Belgrad), aveam mai mulți Episcopi sufragani numitului Mitro-

1) Loc rupt în original.

polit, aveam mânăstiri înzestrate cu biserici frumoase și cu moși bogate. Inșă toate acestea le pierdurăm dela reformațiune încoace.

Precum Saracinii odinioară cu foc și cu fier se nevoiau a lăți învățăturile lui Mahomed, așa și reformații în Ardeal se opinteau cu mijloace silnice și necreștinești a face pe Români ca să părăsească legea lor cea strămoșească și să primească doctrinele lui Calvin, și cari nu voiau a trece la religia reformată se su-puneau la tot felul de chinuri și se lipseau de bisericile sale. In-suși Mitropoliții patriei nu erau scutiți de acest (rupt), ba încet încet li se luă din mâni și puterea aceia care le-o dădeau canoa-nele asupra bisericii. Astfel deveni biserica într'o atârnare cu mult mai mare de superintendentele reformat decât de Mitropolitul său.

Mult ar trebui să scriem dacă am voi să deducem toate su-ferințele bisericii, destul că pe vremea în care au devenit Ardealul augustei Case austriace, pe la capătul veacului al XVII-lea, Mi-tropolitul era fără de episcopi, fără de mânăstiri, multe comuni-tăți lipsite de biserici.

Astfel se stinse Mitropolia noastră și biserica ne rămase vă-duvă, pentru aceia oricând aveam lipsă de vre-un preot trebuia să trimitem pe candidații noștri în Principatul României, ca să primească darul preoției, căci în Ardeal nu aveam arhiereu. Starea aceasta a bisericii ținu până la anul 1784, când apoi nemuritorul împărat Iosif, se îndură a înzestra biserica noastră cu un episcop.

De atunci încoace biserica noastră începu iarăși în câtvaș a înainta, dar veniră anii 1848 și 1849, cari aruncară biserica iarăși în cea mai mare prăpastie. Români ca niște supuși credincioși ai împăratului nu voriră în anii aceștia a se uni cu partida revolu-ționară, ci stătură pe partea împăratului.

Prin purtarea lor aceasta loială traseră urgia rebelilor nu numai asupra sa ci și asupra bisericii și a preoțimei sale, astfel încât 6 preoți se uciseră, 40 de biserici se arseră, una se demolă cu totul și 319 se jefuiră mai mult sau mai puțin.

Nici reședința, nici capela episcopală nu fură cruțate, ci și acestea se prăpădiră cu totul.

Aceasta este starea noastră bisericască în care ne aflăm astăzi.

Tristă este cu totul și vrednică de toată compătimirea, pe care poporul nostru din Ardeal nu este în stare a o îndrepta, căci și în (rupt) sale se păgubi în epoca revoluționară foarte mult. Căci rebelii în furia lor cea mare asupra noastră ne pre-făcură mai multe sute de sate în cenușă și ne uciseră câteva mii de frați.

În mijlocul acestor împrejurări fatale în care am devenit nu pentru slăbiciunile ci pentru virtuțile noastre, adică pentru stator-

nicia cea mare în religia ortodoxă răsăriteană și pentru credința și alipirea cea neclintită către Monarhul nostru cel legitim, îndrăsnim a ridica glasul nostru către nobilii fii ai bisericii noastre de o reședință, de o biserică episcopescă, de repararea și înzestrarea bisericilor celor păgubite și ei să se îndure a ne întinde mână de ajutor, prin care faptă nu numai își vor agonisi comoară în cer, ci tot deodată își vor ridica și un monument de o mulțumită veșnică în inimile noastre.

(ss) Șaguna

1851 Noembrie 13

Nr. 3260

Masa 4-lea

*Preasfinției sale părintelui mitropolit
al Ungrovlahiei*

Din alăturatul pă lângă aceasta în copie înalt ofis cu Nr. 1607 al mării sale preainălțatului nostru Domn, însoțit cu copie după circularea ce să recomandă mării sale din partea preasfinției sale părintele Andrei Șaguna, episcopul Transilvaniei, îndestulându-vă preasfinția voastră, cu cinste sunteți rugați ca să binevoiți a porunci a să înfățișa la cea dintâi zi de adunare cu suptiscălitul spre a ne chibzui despre ajutorul ce să cuvine a să face și a arăta mării sale.

(Arh. Stat. Min. Instr, Dos. 1830/1851.)

Un document important din timpul înființării presei cotidiene românești din Ardeal

— O scrisoare a lui *Diamandi I. Manole* către *Aurel Mureșianu*, după apariția cotidiană a *Gazetei*, la 1 Aprilie 1884, așa precum fusese anunțată în numărul dela 1 Ianuarie 1884. —

Com. de **A. A. Mureșianu**

Brașov, 2 Aprilie 1884.

Domnule Redactor, *)

Am fost totdeauna și sunt un călduros sprijinitor al presei. Drept probă pentru această aserțiune Vă amintesc numai, că împreună cu mai mulți amici de aici și din Sibiu am conlucrat la înființarea unei tipografii și a unui ziar cotidian, care peste puține zile va apărea în Sibiu, cu scop de a înmulți falangele luptătorilor pentru drepturile și interesele națiunii subjugate.

Cu viață satisfacăiune și sinceră bucuriă am salutat „Cazeta Transilvaniei”, când a văzut-o întrând în rangul ziarelor cotidiene sub neobosita conducere a D-Tale. Mi-am zis: când toate statele își perfecționează armele de luptă și mijloacele de apărare, oare singur noi Români dintre Tisa și Carpați să rămânem pe lângă sistemele învechite și neperfecționate?

Arma noastră este condeiuul, puterea noastră este puterea presei.

Presa și condeiuul ne mai poate apăra și câștiga drepturile și pozițiunea, ce ne compete ca unei națiuni autohtone în vechia noastră patriă. De aceea noi Români trebuie să dăm importanță mai valoroasă presei și să ne ascuțim condeiele, pentru ca să putem combate zilnic pe toți acei transfugi politici, cari lucrează la desbinarea neamului românesc.

Cunosc părerile acelora, cari afirmă, că la noi Români nu este lipsă de ziare cotidiene și nu se vor putea susține. Le răspund scurt, că aceia vorbesc în necunoștință de cauză și nu cunosc bine poporul românesc.

Un popor care în mai multe secole și până în ziua de azi a fost și este apăsat și maltratat într'un mod barbar, și care cu toate acestea cu sudoarea feții sale, trăgându-și chiar pâinea dela gură, și-a înființat din contribuiri marinimoase școli în toate comunele rurale, mai multe liceuri și gimnazii, biserici și seminare și le susține din contribuiri sale;

*) Vezi nr. trecut.

Un popor, ce și-a creiat la Metropoliile din Blaș și Sibiu fonduri de mai multe milioane tot numai din contribuiriile sale ;

Un popor, care și-a creat la toate episcopiile diin Ungaria, Banat și Transilvania fonduri însemnate ;

Un popor, care a creat „Asociațiunea Transilvaniei pentru literatura și cultura poporului român“ și a înzestrat-o cu fonduri considerabile, din care se distribuie stipendii anuale pentru jumi-mea studioasă ;

Un popor ce a format reuniunile femeilor române din Brașov și zeci de alte reuniuni în toată țeara cu chemarea de a lumina sexul frumos și din cari unele dispun deja de fonduri însemnate ;

Un popor care a creat în Brașov, Cluș, Sibiu și în alte locuri reuniuni pentru promovarea meseriilor între Români și subvenționează tineri la învățământul industriei ;

Un popor, care a întemeiat în toată țeara mai multe reuniuni de gimnastică și cântări ;

Un popor care a adunat un fond însemnat pentru întemeierea unui teatru național ;

Un popor care susține atâtea societăți fundate de tinerimea studioasă pe la universitățile din țeară și străinătate ; etc. etc.

În fine un popor, care mai eri, alaltăeri la un simplu apel a subscris consorțiului nostru pentru înființarea unui ziar cuotidian și a unei tipografii suma de *patruzeci mii* fiorini ;

Un asemenea popor, care a adus asemenea sacrificii bănești nu în decurs de secole, ci în intervalul scurt de două, trei decenii pentru cultura și înaintarea sa, să nu fie oare capabil, să nu fie oare în stare să susție două, trei, ziare coutidiane ?

A susținea contrariul este a fi espresiunea celui mai cras pesimism ; căci cu istoria în mână desfid pe oricine, să-mi arate care popor din Europa lipsit de clasa influentă a aristocrației, fără prinți, conți și alți boeri, ci purtând secole întregi jugul robiei, a fost în stare să aducă sacrificiile, ce le-a adus opinca românească dintre Tisa și Carpați pentru înaintarea neamului seu.

Orbi sunt toți aceia, cari nu cunosc încă aptitudinile poporului românesc și nu știu să apretieze nobleța și generozitatea neamului nostru, căci numai un popor înzestrat cu astfel de simțăminte nobile este capabil să aducă astfel de sacrificii pe altarul națiunei sale, și încă tocmai aflându-se în cea mai tristă situațiune.

Dar mai orbi sunt toți aceia, cari n'au încredere în puterea de viață și în viitorul acestui valoros popor.

Eu am firma convingere, că poporul nostru precum protege ori ce întreprindere salutară și folositoare, va susținea ori ce ziar, care luptă pentru programa națională și adevăratele sale interese.

Să urmăm numai exemplul părinților noștri, să călcăm numai pe urmele antecesorilor noștri, să contribuim fiecare după pnterile sale și să luptăm cu toții împreună umăr la umăr în unire frățască desbrăcați de toate interesele personale și secundare, pentru un singur scop înalt și sublim: pentru înălțarea poporului românesc. Atunci ne vor respecta toate națiunile străine culte, și împreună cu ele și adversarii noștri. Atunci vom fi siguri, că ne vom lupta și asigura o soarte mai bună națiunii noastre.

Vă felicit din inimă, Domnule Redactor, la începutul unei întreprinderi și Vă alătur totdeodată și prețul de abonament pe un an de zile la ziarul D-Voastră pentru 10 numere; un număr mi-l veți trimite mie ca și până acum, iar celelalte 9 numere le veți distribui gratuit la 9 comune sărace bisericești românești fără considerațiune la confesiune.

Strângându-Ți mâna cu frățască dragoste, rămân
al D-Tale devotat amic

Diamandi I. Manole

Ștefan cel Mare și Ardealul

— Cuvinte rostite la Cetatea de Baltă, în 6 Oct. 1935, cu prilejul desvelirii unei plăci comemorative —

de Horia Teculescu

Călători pioși spre locurile sfinte ale neamului, ne-am smuls și astăzi din vârtejul zilei, pentru o clipă de'nchinare, în fața acestor ruine. În sufletul nostru stăruia, de multă vreme, ca o remușcare, gândul că amintirea vremelnicei stăpâniri a lui Ștefan cel Mare merită o dreaptă cinstire.

Amintiri și ruine! Firele de paianjen prinse'n zidurile sfărâmate au stârnit mereu inspirația poeților. Dar ele nu sunt numai isvor de poezie, ci și un îndemn spre noi înfăptuiri, o ravărsare de nădejdi înviorătoare. Când noaptea coboară peste ruine, strigoii-și găsesc sălaș, dar, la lumina zilei, se'nalță deasupra lor umbrele mari. Sufletul nostru, fermecat de amintiri, crește și prinde noi avânturi. Din strădaniile nobile ale celor cari au fost se'nfiripă gândul faptei noastre de mâne. Deasupra zidurilor dărâmate ne clădim idealurile noastre iuminoase și, cu cât zidul pare mai ruinat, cu atât visul se'nalță mai îndrăzneț, mai frumos.

Suntem aici pentru o clipă de 'nchinare, dar și pentru zăbava de reculegere și sporire a puterilor noastre sufletești, pentru ca înălțarea dreaptă a mândriei românești, câștigată azi, să fie svor de noi înfăptuiri în sbuciumul nostru spre mai binele neamului.

* * *

Strălucita domnie a lui Ștefan cel Mare este cel mai încordat avânt de luptă în istoria Românilor, cea mai mare opintire pe care neamul nostru a făcut-o pentru păstrarea pământului strămoșesc și, în același timp, o eroică cruciată, de 50 de ani, pentru apărarea creștinătății. Nu e de mirare, dar, că într'o clipă de des-nădejde, Eminescu s'a 'ndreptat spre Ștefan, ca spre un mântuitor al neamului. Cu tot învălmășagul luptelor nesfârșite, contra Turcilor, Polonilor și Maghiarilor, Ștefan a avut totuși timp să-și ațintească privirile spre Ardeal, țara de pribegie a voivozilor români. Il ispitea dorul de stăpânire, sau, poate, un tainic îndemn al sângelui?

Cea dintâi atingere a lui Ștefan cu Ardealul este în anul 1461, când, la 5 Iunie, a prădat prin Secuime, încercând să-l prindă pe Petru Aron, omoritorul tatălui său, care se refugiase aici. În urma legăturilor ce le avea cu Ardelenii, aceștia, încurajați de Ștefan, s'au răscolat împotriva lui Matia, regele Ungariei. Venind în grabă în Ardeal, Matia potoli răscoala. La 2 Noemvrie 1467 era în Sighișoara, la 11 Noemvrie la Brașov, iar de aci, pe la Oituz, ia drumul spre Baia, unde fu înfrânt de Ștefan și se întoarse rănit de-o săgeată cu trei vârfuri. Într'același an (1467), ne spune cronicarul Ureche, s'a ridicat Ștefan Vodă cu toată puterea, vrând să-și răscumpere strâmbătatea ce-i făcuse Ungurii. Armata lui a pătruns până la Olt, pustiind Ardealul „ca o furtună”, prinzând pe Petru Aron, pe care l-a decapitat.

Văzându-și domnia scăpată de-acest pretendent, Ștefan a avut relații bune cu Matia. În lupta dela Vaslui (1475, numită greșit dela Podul Înalt), a fost ajutat de Secui, al căror ținut era sub sfera de influență a lui Ștefan. Prin marea biruință dela Vaslui i s'au deschis lui Ștefan porțile istoriei universale, zice I. Ursu, iar cronicarul polon Dlugosz îl preamărește în frumoase cuvinte: „O bărbat minunat, întru nimic mai prejos decât eroii vechi pe care îi slăvim! Tu, care în veacul nostru, cel dintâi între domnii lumii, ai dobândit o atât de strălucită biruință, ai fi vrednic să stai, prin sfatul și hotărîrea tuturor creștinilor, la stăpânirea lumii întregi, și mai ales la conducerea oștilor împotriva Otomanilor”.

În urma alianței încheiată cu Matia la 12 Iulie 1475, Ștefan primește Ciceiu și Cetatea de Baltă, cu împrejurimile, ca loc de refugiu în vremi de restriște, fiind acum și mai amenințat de puhoiul turcesc. Astfel, cam în toamna anului 1475, Ștefan ajunge stăpân peste aceste două cetăți din Ardeal. Și tot în acest an (la 21 Sept.), Matia a dat ordin Sibienilor să-l ajute cu bani (200 florini) pe Vlad Țepeș, aliatul lui Ștefan, care se afla în satul Bălcaciu din apropiere. Amintim acest fapt ca o dovadă a legăturilor Ardealului cu Principatele, ai căror voievozi au trecut mereu pe aici, făcând să tresară sufletele Românilor, sclipiri în noaptea lungă, ale cărei zori aveau să se reverse abia la 1918. La 11 Iunie 1476, Ștefan scrie Brașovenilor din Valea Berheciului, aproape de Bârlad, să nu dea ajutor Muntenilor cari sunt supuși Turcilor. Acolo aștepta el ajutorul dela Unguri, prin pasul Oitu-

zului, deaceea atrăgea pe Turci în munți, de unde voia să aibă și un loc de retragere spre Ardeal. Ajutorul lui Matia, oastea cârmuită de Șt. Batori, Vlad Țepeș și Țepeluș, se afla la Mediaș, în drum spre Moldova, în timp ce marele voevod al Moldovei a suferit înfrângerea dela Valea Albă. Cu această oaste s'a întâlnit Ștefan și a intrat în București (deci, prin Iulie 1476), așezând în tron pe Vlad Țepeș. (E bine să nu uităm că Muntenia în timpul lui Ștefan era ca și unită cu Moldova, dovadă apelul către Munteni la 15 Martie 1481, în care Ștefan se'ntitulează: „Domn a toată țara Moldovlahiei“).

Cea mai bună dovadă a legăturilor de strânsă prietenie ce erau între Ștefan și Ardeal este scrisoarea Brășovenilor către Voivodul Moldovei, din 26 Aprilie 1479, înainte de năvălirea Turcilor: „Par'că ai fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cârmuirea și apărarea Ardealului. Suntem în mare primejdie... pentru aceea cu mare dor și dragoste te rugăm pe Măria Ta, ca să faci bunătate să te apropii de această țară spre a o feri de Turci... și acei credincioși (din Muntenia) te așteaptă suspinând foarte, căci au nădejde în Măria Ta că-i vei scăpa de sila și robia acelor păgâni“.

Privitor la anul în care începe stăpânirea de drept a lui Ștefan în Ardeal, prof. Ursu (dela a cărui moarte se 'mplinesc 10 ani) fixează 1489, când, prin dăruirea celor 2 cetăți, Matia voia să-i ușureze durerea pentru pierderea Chilie și a Cetății Albe și să-l lege statornic de Ungaria, despărțindu-l de Poloni, cari încheiaseră pace cu Turcii, iar cronicarul Ureche amintește faptul la 1468: „După pace așezată și legătură tare ce făcură amândoi, au dăruit Mateiaș crai pe Ștefan Vodă cu 2 cetăți mari la Ardeal, anume Balta și Ciceiu“.

Stăruind pe lângă anul 1475, vom urmări soarta ciudată a acestor cetăți, în jurul cărora Ștefan încerca să-și lărgescă stăpânirea, cumpărând, pe lângă cele 60 de sate din jurul Ciceiului, încă 5 sate în aceeași regiune. Această năzuință și întemeierea episcopiei Vadului sunt semne că Ștefan se gândea la o statornică stăpânire în Ardeal.

Ștefan a așezat aci, la 1498, pe pârcălabul Bernaldin, dar stăpânirea lui se clatină sub urmași. Sub Bogdan, pârcălabul acestei cetăți, Sava, își apăra cu armele (contra lui N. Bethlen)

satul Veseuş din apropiere, care-i aparţinea. În 17 Ianuarie 1533 Ferdinand recunoaşte lui Rareş, printr'un act, dreptul de stăpânire asupra localităţilor Ciceu, Cetatea de Baltă, Unguraş şi Bistriţa. Dar, în curând, I. Zapolya, trecând primejdia turcească, a luat înapoi cele două cetăţi (1538). La 1542 Rareş, trecând pe la Mediaş, încearcă să recucerească Cetatea de Baltă (8 Noemvrie), bătând zadarnic cu tunurile zidurile acestei cetăţi. Pe cale paşnică, Rareş ajunse din nou stăpânul lor, în Iunie 1544, când staturile Ardealului au hotărît să i le înapoieze, după ce le-au dărâmat. Astfel, le-a stăpânit şi fiul său Ilie (1546—1551). Apoi, se vede că au fost din nou pierdute, căci la 22 Martie 1552, Ştefan Rareş scrie lui Ferdinand, c'ar ridica armele contra Turcilor, dacă i s'ar restitui Cetatea de Baltă ca loc de refugiu.

Al. Lăpuşneanu (1552—1561) a obţinut dela sultan poruncă pe seama reginei Izabela, ca să-i dea Cetatea de Baltă. Regina a trimes 2 soli la Lăpuşneanu, spunându-i să-şi trimită oameni pentru a o lua în primire. Sosind aici boierii, diregătorul regesc Margay a refuzat predarea, sub pretext că n'a primit ordin dela regina. Infuriat, Lăpuşneanu năvăleşte în Ţara Bârsei. În urma acestui fapt, Izabela a cedat posesiunile cerute, în dieta dela Alba Iulia (Sept. 1558). Urmaşul lui, Despot Vodă (1561—1563), deşi se'nţelesese asupra lor cu Fr. Zay, căpitanul Caşoviei, ajuns la domnie nu primi cetăţile dela Sigismund. În faţa ameninţării lui Despot, că i le va lua chiar dacă le-ar ascunde în sân, Sigismund scrie sultanului (3 Ianuarie 1563) că el a dat lui Lăpuşneanu nişte posesiuni, pe care voivozii Moldovei le aveau de mai 'nainte, dar. Moldovenii începând să năvălească în Ardeal, nobilii au prins armele contra lor. E probabil că Lăpuşneanu a renunţat la aceste cetăţi, primind ajutor dela Sigismund contra lui Despot, pentru a ajunge a doua oară la tron (1564—1568). Astfel, cetăţile lui Ştefan au fost pierdute, până la întregirea neamului (1918).

* * *

Sfinte Ştefane Voevode! După 352 de ani, iată pentru totdeauna ajunse sub stăpânire românească cetăţile tale! Iată-ne aci, închinându-ne faptelor Tale! Iată că vremea Ţi-a dat dreptate, ea a spulberat tot putregaiul, arătând că nici Sigismund, nici sultanul

n'aveau ce căuta pe pământul nostru strămoșesc, că Tu erai aici adevăratul stăpân, așezat de Dumnezeu.

Suntem aici, pe urmele Tale, și nu vom greși drumul pășind în urma strămoșilor. Cu mândrie amintindu-ne trecutul, noi privim cu încredere viitorul. Intreg neamul românesc e'n plin avânt de mari înfăptuiri. Și aici la cetatea lui Ștefan cel Mare, sufletul nostru se'ndreaptă spre urmașul lui vrednic: Trăiască Regele !

AȘEZATU-S'A ACEST SEMN
DE CINSTIRE A TRECUTULUI
ÎN AMINTIREA VOEVODULUI MOLDOVEI

ȘTEFAN CEL MARE

1457—1504

STĂPÂNITOR VREMELNIC LA 1475
AL ACESTOR PLAIURI CARI AU AJUNS
STATORNICEȘTE LIBERE LA 1918 CÂND
S'A ÎNFĂPTUIT ÎNTREGIREA NEAMULUI

DIN PARTEA LICEULUI PRINC. NICOLAE
SIGHIȘOARA IN ANUL DOMNULUI 1935
CA SĂ FIE ISVOR DE MÂNDRIE
ROMÂNILOR PENTRU TOATE
VREMURILE

Placa comemorativă.

Cronica comunei Prejmer

după un manuscris al pastorului Th. Tartler din Prejmer dela anul 1750 și continuat de alți pastori evanghelici.

(Continuare *)

Trad. de pr. I. Ludu din Prejmer

Art. 42 VI Ciurma și bolile molipsitoare au golit de multe ori acest populat târg de partea cea mai mare a locuitorilor, fiindcă de câte ori a bântuit cu putere ciurma în Țara Bârsei, n'a rămas nici Prejmerul cruțat de ea, căci îngerul morții, și-a tras sabia asupra lui și și-a aruncat veninoasele și ucigașele-l săgeți în mare număr asupra Prejmerenilor, încât cădeau ca muștele, rămânând casele goale.

Ciurma cea mai puternică a pustiit în anii 1454, 1533, 1552, 1555, 1603—1604 și 1670, când mulți Brașoveni, cari aveau prieteni aici în Prejmer, au fugit de frica ciurii dela oraș aci, însă puțini din ei s'au mai întors acasă.

În anii 1718—1719 a fost iarăși o ciură groaznică, și câți au murit în acest district, în diferite părți, atunci, arată următoarea listă:

LISTA GENERALĂ

a oamenilor morți și a caselor rămase goale în Țara Bârsei în anii 1718—19

Nr. crt.	C O M U N A	N-rul morților	Nr. caselor rămase goale
1	Satnou	424	20
2	Vlădeni	227	28
3	Prejmer	1781	188
4	Rotbav	233	5
5	Bod	448	36
6	Hălchiu	553	29
7	Cristian	420	39
8	Vulcan	20	1
9	Apața	811	—
10	Crizbav	537	—
11	Sânpetru	368	7
12	Râșnov	1161	57
13	Codlea	188	6
14	Hărman	448	43
15	Ghimbav	96	—
16	Feldioara	377	70
17	Măeruș	295	10
18	Tohan	715	110
19	Zărnești	1693	158
10	Săcele	2961	567
21	Brașov	4509	—
22	Prin câmp și păduri	477	—
TOTAL . . .		18.743	1374

*) Vezi ultima cont. în nr. 5 (1935) p. 476.

Din această listă generală — care a fost alcătuită atunci după sfârșitul ciumei, de către directoriumul de atunci, delegat de către Înaltul Magistrat din Brașov, în care erau iluștrii domni Mihail Fronius, Dr. Iohann Albricht, fizicul¹⁾ orășenesc, Cristof Galtzer și Andreas Tartler și după care am primit o copie dela dl Dr. Albricht — se vede că nici un sat din Țara Bârsei n'a fost așa de grozav pustiit de ciumă, ca Prejmerul; oamenii bătrâni povestesc (atunci, nu acum) că n'au rămas în viață mai mult decât 24 perechi de oameni așezați și adevărați gospodari și că se vindea o curte bună, cu toate dependențele, cu câte „una“ cel mult „două“ măsuri de rachiu, cari se dedeau aldămaș când se băteau palmele, — deci se putea lua fără bani, deaceea au rămas multe curți, până astăzi, pustii.

Art. 43 VII. Prin molima dintre vite au avut Prejmerenii adeseori să sufere pagube mari în hrana lor, căci fără vite nu poate trăi un plugar sau econom și când trimite D-zeu câte o molimă între vite, care ucide vitele din țară și lasă curțile și grajdurile goale, atunci aceasta este cea mai mare pedeapsă dintre cele cu cari încearcă D-zeu oamenii, căci miile de înjurături și blestemuri, pe cari gurile slabe le rostesc contra vitelor necuvântătoare, trebuie să le pedepsească D-zeu, așa că le ia vitele, ca să nu mai păcătuiască contra lor și să învețe să le fie milă de vite, căci omul drept se milostivește și de vita sa.

Cea mai mare molimă a fost în anul 1286, când în lipsă de cai și boi oamenii, ba chiar și nobilii au trebuit să se înjuge înșiși la plug și să are, ca să și câștige pâinea și să nu moară și ei de foame.

In 1603—1604 muriră caii și vitele cornute, iar pe cele cari nu au pierit, le răpiră dușmanii, astfel încât, în câte-un sat nu puteai găsi măcar o singură vită, din care pricină oamenii trebuiau să se înjuge înșiși la jug, cu care ocaziune, cum spun oamenii bătrâni, cu toată mizeria și jalea, oamenii făceau cele mai mari nebunii, nechezând în felul cailor și prefăcându-se ca ei.

In anul 1696 mor aproape toți caii din Prejmer.

In anul 1711 căzură multe vite, asemenea în 1737 și 1739 când muriră și iepurii.

1) medicul primar.

In anul 1740 mor mai mult oile.

In anii 1744—1748 mor în Țara Bârsei peste 12.000 vite cornute.

In anul 1755 mor numai în Prejmer și Buzău, conform specificațiunei făcută la 4 Septembrie, cam la 1000 vite cornute mari și mici. Multor Prejmereni cari mânau în ciurdă 10—14 vite cornute, nu le-a rămas măcar un cap de vită. — Pieile le cumpărau curelarii și tăbăcarii pe prețuri de batjocură.

Art. 44. VIII. Lăcustele au stricat asemenea adeseori hotarul și bucatele Prejmerenilor. Astfel în anii 1336—1338, 1463, 1544, 1560, 1609, 1611, 1613, 1618—1619, 1645, 1690—1691, 1709—1711, 1747, 1748, 1783, 1828.

Art. 45. IX. Șoarecii și omizile au făcut asemenea uneori din voia lui Dumnezeu pagube. Astfel șoarecii în anii 1578, 1615, 1732, 1740—1746.

Omizile în 1603, 1622, 1732, 1740—1744, 1735.

Art. 46. X. Cutremure nu s'au prea simțit pe aici, deoarece pământul este bogat în apă, totuși în anul 1737 se întâmplă marele cutremur de pământ care a pricinuit pretutindeni în Transilvania mari pagubi, astfel încât în câteva locuri și în satul . . . . (Stein) din scaunul Cohalmului, s'a dărâmat turnul cu clopotele. Și chiar și aici în Prejmer s'a simțit binișor, astfel că din așa numitul „Gang întunecos” din castel s'a rostogolit la pământ o mare bucată de zid, pe care a rezidit-o apoi pe spe-sele sale d-l Georg Kentz, plătind 30 florini.

In anul 1802, în 26 Octombrie, a fost un cutremur de pământ ca și care nici oamenii bătrâni nu mai pomeniseră, încât se dărâmară multe biserici și uși, ba și case. În 17 Mai 1812, în ziua primă de Rusalii, se simți un cutremur sub biserică, tocmai când se cânta imnul de laudă.

In April 1827, a fost o furtună mare, care a răsturnat 11 șuri.

In 23 Ianuarie 1838, la ceasurile 8 $\frac{1}{2}$ seara, a fost un cutremur groaznic. Turnul cel mare (al Steagului) pe care bunul Dumnezeu îl păzise în multe furtuni și cutremure, căzu pe jumătate la pământ.

Art. 47. XI. Inundații se întâmplă în sat arareori, dar râul Târlungului face cu mult mai multă pagubă în arături și fâna-

țuri și le strică și le spală așa încât nu mai pot fi semănate, dar numai în câmpul dinspre râu; Prejmerenii au lucrat ce e drept și au făcut destule zăgazuri în fiecare an, însă nu ajută mult, apa duce tot ce fac ei și câteva sute de holde rămân stricate.

Acestea sunt nenorociri generale cari au atins Prejmerul.
Acum urmează :

II. Nenorocirile speciale, suferite de persoane singuratice

In anul 1704, Curuții au dus legat la Ilefalău pe primarul Prejmerului N. Kaufmes, l-au ars cu stinghii aprinse și l-au chinuit de moarte, așa că a murit pe drum. Curând după asta și anume în anul 1705 în ziua de 8 Mai, Curuții au decapitat pe funogiul din Sânpetru, Kleesen Hanes și au tras în țeapă pe servitorul acestuia. l-a fost tradat paharnicul generalului, care fugise la Curuți, pârându-i că au trimis scrisori în oraș și au destăinuit generalului planurile Curuților; și pe funogiul au voit să-l tragă în țeapă, însă deoarece soția și copiii lui au dat o ferdelă de bani, ca să nu-l tragă în țeapă, i-au tăiat capul în mod mizerabil. Din ce motiv au tratat ei pe judele din Prejmer atât de groaznic, n'am putut afla cu siguranța, totuși presupun că au făcut-o numai pentru a răsbuna moartea camarazilor lor.

Pentru că în Aprilie când au aprins Curuții Prejmerul și au ars 8 case, Prejmerenii au ucis pe toți Curuții, ba chiar muierile din Prejmer i-au bătut cu bețe cu ghimpi înaintea cuptoarelor până i-au omorât pe toți tâlharii de Curuți și asta a trebuit s'o ispășească nevinovatul jude și s'o plătească cu viața.

In anul 1733, în Iunie, se bat feciorii Prejmereni, așa că în păruiala asta unul lovește pe altul în cap cu o troacă, încât acesta moare. Neputându-se afla adevăratul ucigaș, feciorii plătiră o pedeapsă în bani.

In anul 1736, în 18 Octomvrie, se duelează doi ofițeri din Regimentul Poldatki, contele Collberg și contele Gaissbrock, seara, pe Ulița Petrii, în mijlocul străzii, rămânând amândoi morți pe teren. Ei fură îngropați în cimitirul valah.

In anul 1754, femeia țiganului Iancsi a născut un monstru și anume: cu 2 capete, 4 mâni, 4 picioare și numai un trup, în care era numai o inimă. Acest trup dublu, care a trebuit să moară în greaua naștere, care era însă deplin, frumos, alb și fiecare cap acoperit cu păr negru, după ce a fost pictat de pictorul Iohann Oelhan aci în Prejmer, a fost dus a treia zi la Brașov, la d-l jude orășenesc, von Seevald, unde întreg cinstitul magistrat, precum și mulți oameni curioși îl priviră cu uimire, dăruind bani tatălui acestui monstru. Apoi farmacistul dela „Biserica Albă“ a pus monstrul într'o sticlă mare, unde se poate vedea și acum.

In anul 1819, 3 Iulie, noaptea, a ucis Iohann Preidt Todt, din Strada Cenușii, un membru al comunității, în patul ei, pe cumnata lui, care era soția fără copii a lui Iohann Türck, din Ulița Petrii, lângă cârciuma cea mare. Numitul ucigaș vroia să-și asigure moștenirea dela cumnata sa. După ce acest ucigaș, în urma grelelor bătăi ce a primit în decursul judecării, a mărturisit că-și pregătise măciuca în 8 muchi în acest scop încă cu un an înainte, a fost dus în închisoarea din Brașov, unde a fost condamnat, în August, la moarte, fiind decapitat.

In anul 1822, în 14 Ianuarie, a ars în stare de beție, Mihail Iunesch, rotar, dela moara comunală de azi, în patul său, care s'a aprins dela pipă.

In anul 1823, a fost prins și dus la Brașov, un Valah din Buzău, care sta pe pământul contelui Mikes și era un mare criminal, Niță Coman cu numele. Din Brașov l-au adus la Prejmer și de aci l-au trimis la Hăghic. Din nenorocire notarul Samuil Ziegler s'a sfătuit prostește cu 4 locuitori de aici și l-au omorât pe numitul în câmpul dinspre Hărman și l-au îngropat în pădure. Din cauza acestui omor făptuitorii au fost duși în închisoarea din Gherla, pe diferite termene. Notarul pe 15 ani, și a murit acolo, ceilalți 4 făptuitori pe câte 12 ani. Funogiul Martin Schmidt și vornicul I. Türck pe câte 3 ani. Cei 4 oameni pe 4 ani și judele Iohann Abraham în Brașov pe 3 ani. (Urmează un șir mai lung de sinucideri, crime, nenorociri, cari nu ne interesează.)

Incepere despre conformația morală și spirituală a Prejmerenilor

Aceasta este felurită, căci după cum găsești în cele mai mici sate, ba chiar în singuraticile familii, oameni nu tot un fel porniți, ci buni și răi amestecați, și după cum în familia lui Adam, în barca lui Noe și între cei 12 Apostoli puteai întâlni totuși oameni degenerați, așa și aici în Prejmer n'au putut fi aduși toți deasupra măsurii virtuților creștinești, deoarece noi dela natură suntem copiii ticăloși ai lui Adam, și nici un loc, târg sau oraș, nu poate separa bunul și ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, de ceilalți. Peste tot găsești un *Cain*, ucigaș, un *Noe*, bețiv, un *Cham*, batjocuritor, un *Iuda*, trădător, un *Avisalom*, neascultător, un *Cehași*, necredincios, un *Demam*, renegat și un *Achon*, hoț ș. a m. d. Totuși într'o localitate stăpânește un vițiu mai mult decât în alt loc.

În Creta erau lenea și minciuna atât de lăpitate, încât Apostolul Paul le dădea locuitorilor de acolo certificatul că sunt mincinoși și burți leneșe. În Sparta furtul era permis oricui, pentru ca bunul gospodar să se păzească cu atât mai mult de hoți.

Din ceea ce vădese Prejmerenii însă în mod deosebit înaintea altora ca virtuți cardinale sau viții, prefer mai bucuros să las să judece alții, nu cumva, dacă aș spune adevărul sau aș exagera puțin, să-mi dea cineva în cap. Ceea ce nu ar face-o toți, întru cât, har Domnului, poți găsi și aici destule suflete creștinești și de omenie, cărora li-e rușine că oameni fără creștere sau rău crescuți, au adus acestui târg un nume rău, ca și când nicăiri nu s'ar putea înjura, blestema și cleveti mai amar nic decât aici, pe când în alte locuri poți auzi vorbe mai blestemate decât aici.

Atâta pot spune, spre cinstea Prejmerenilor, că poate nicăiri, în toata Țara Bârsei, nu găsești oameni mai muncitori decât aci și că fiecare vrea să 'ntreacă pe celălalt la arat, să-mânat, la cosit și secerat, la clăit și altele. Dar mai pot spune că 'ntr'o uliță oamenii au altfel de fire și pornire ca în altă uliță. Astfel, cei cari au mai mult de-a face cu Brașovenii, sunt cu mult mai politicoși, decât cei cari au mult de-a face cu Să-

cui și cu Valahii. Căci dela aceștia învață mulți, ceea ce aud dela ei și cum cântă bătrânii, învață tinerii să joace. Și așa merge pretutindeni în lume, că vei găsi neghină între grâu, până când va sosi secerișul general, în ziua cea de apoi, când se va alege neghina de grâu și se va arunca în foc. Dumnezeu să se milostivească însă, ca din ascultătorii mei să nu se găsească nici unul ca neghina în acest Prejmer, ci toți să fie grâu bun, pe care sfinții îngeri îl adună în jitnițele cerești. Amin.

Soli Deo Gloria

Laus honorque perennis.

Semnat : *Christian Kents* Nr. casii 696.

Prejmer, în 28 Ianuarie 1880.

(Probabil acest Christian Kentz a făcut numai ultimile adăugiri în manuscript).

(Va urma)

P s a l m

*Stăpâne, inima-mi pustie
Mi-o simt în zare de răscruce
Și par'că arde'n mine-o cruce
Pe care nu mai pot ceti ce scrie.*

*Lipesc de buze crucifixul,
Să-mi stâmpăr setea ce mă uscă, —
Dar ochii ce 'nfruntară Styxul,
Ii văd ironizați de-o muscă.*

*Rod carii pacea ta adâncă
Și 'n loc de rugi aud sudalme
Și-Ți pipăiu rănile din palme
Ce tot mai sângerează încă.*

*Și mă cuprinde-atunci obida
Și plâng — rob unei patimi grele,
Căci, Doamne, crește pălămida
Pe-altarele credinței mele...*

Dumitru Olariu

Lumea nu mă 'nțelege....

după Alex. Petöfi

Nu-i intră, vezi, lumii în cap:
Același om cum poate scrie
Când doine 'nchegate din lacrimi,
Când cântece de bucurie?
Cum e cu puțință, acum
Să cânte cumplite dureri
Cel care c'o clipă în urmă
Sburda 'n ale lumii plăceri?

Sânt om, dar sânt și cetățean.
Ca om sânt deplin fericit;
In schimb cetățeanul din mine
Vai câtor dureri e sortit!
Plâng lacrimi de bucurie
La mândra-mi de cumva gândesc,
Dar Țara de-mi vine în minte
Durerea-mi în lacrimi topesc.

La piept port buchetul de flori
Al dragostei pentru-o fecioară,
Pe cap port cununa de spini
A dragostei mele de Țară;
Și astfel din frunte-mi pe liră
Cad picuri de sânge-uneori,
Iar alteori foi parfumate
Dintr'ale pieptului flori.

S. Tamba

Veste, de departe...

Sorocul împlinit, lăsând puterea
Pământului — și vinul și mu erea,
Mă voiu retrage trist dintre prietini
La umbră grea de munte și de cetini.
Odihnă nescârșită, fără ore
De seri, de nopți adânci, de aurore.
Și, pe tărâmul celălalt, popasul
Sfios, de nu-mi voiu recunoaște glasul.
Din lirică 'nfundat, pe căi celeste,
Eu vă trimit azi rândurile-aceste:
Arghezi stihuri nu mai stă să scrie,
Se plimbă prin pelin și iasomie.
Nichifor Crainic, rob dorinței sale,
Evocă iar livezi patriarhale.
Ion Pillat îngână 'ncet în mers
Poeme lungi dar toate.. dintr'un vers.
Poeții mai bătrâni își fac siesta.
— Cine-i acela? Cine e acesta?
E Voiculescu poate? Uite îngeri
Ca în poeme grele de înfrângeri.
Corneliu Moldovanu (mai știți „omul“?)
Ce-a scris un tom celebru (el, nu tomul)
Se plimbă între tineri dar agale
Gândindu-se la vremi patriarhale;
Iar G. Gregorian, plin de orgoliu,
Cu serafimii toți prietenos,
Pentr'un ceresc fotoliu
Le dă mărinimos
Câte-un volum compact, cu slove rare:
Un obicei de pe pământ, se pare.
Pe pârtie de-azur mă fură vise
Cu Radu Gyr spre zare de narcise...
... Vă voiu mai scrie, poate, cine știe!
Chemați poștașul. Să-l cinstiți, să vie!
Căci peste stihul meu fugar de-acuma
Se va așterne tot mai groasă bruma.

Marin Negrea

Hrisov apocrif

„Musafirul ocrotit de stea
Ca un zeu, binevoiască să stea.
Domnul s'a repezit până'n vale
Neștiind sosirea dumitale“.

Fiul hanului cu părul creț
Cată la boierul, îndrăsneț.
„Măritul craiu se grăbește, nu șade?
Măria Sa pe mică, pe ceas cade“.

Hanul tânăr cu fruntea albastră,
Chipeș, s'a lipit de fereastră.
De dincolo, din vechiul castel,
O față trasă lunecă spre el.

„Slăvitul oaspe dorește ceva?
Ca pe-un domn l-om omeni și ospăta.
Pat moale mirosind a buruiană dulce
I-am pregătit, truda să-și culce“.

Noaptea curgea, mugea, 'ntuneca.
Lângă furtună'n fereastră el sta
Și la lumina fulgerelor dese
Ispitea fața albei principese.

Noaptea curgea, mugea, 'ntuneca,
Măria Sa Domnul însă nu sosea.
Când zorii și-au deschis frumoasa porțiță,
Nici oaspe nu era, dar nice domniță.

E. Ar. Zaharia

Gânduri de Duminecă

„Meșterul Râdea“

— Cetățeanul neturmentat —

E un om care-și vede de treburi. Intreagă ziulica nu-l întâlnești nici pe la bodegi, nici pe la cafenele, doar Dumineca de își ia nevasta și își petrec seara împreună, la o muzică și la un vinișor, în orașelul de provincie, unde le-a hărăzit soarta să trăiască. Maistor dulgher. Lucrurile ieșite din mâna lui sunt trainice, iar promisiunilor date de el li te poți încrede. De spune omul: „Pe-atunci e gata“, poți să te sprijinești pe vorba lui, ca pe temelia de beton armat a unei case.

„Meșterul Râdea“ l-a botezat a doua oară lumea, care ti-cluește, bucurăoasă, câte o poreclă.

Nu s'a supărat câtuși de puțin dulgherul și nici nu ia în nume de rău câte o căutătură piezișe, aruncată de câte-un îngânfat prost, care crede că dacă are haine orășenești, are dreptul să se uite peste umăr la un simplu „meseriaș“.

Atelierul meșterului este curățel și ofertele-i curg strună, încât n'are să se plângă nici decăt.

Nevasta nu-și dă nici cu ruj, nici nu-și oxigenează părul, fiindcă el i-a spus odată răspicat, luându-i mânilor drăgăstos în mânilor sale muncite: „Știi ce, nevastă, rămâi tu *cum ești!* Nu te sulemeni! E mai bine să rămâi cum te-a lăsat Dumnezeu“. Și ea l-a ascultat.

Unii spun că nevasta e cum vrea bărbatul. Nu e întotdeauna așa, dar aici se potrivea părerea asta. Nu era nevasta roaba „modei“.

— „Știi ce nevastă?“ — zise maiestru într'o zi soției sale „N'ar strica să căpătăm noi livrarea mobilelor la internatul plă-nuit“.

— „Ai dreptate“, — complectă nevasta.

Afacerea era de vre-o câteva sute de mii, nu glumă. Mai întâi a fost dulgherul pe la instanțele din orașel, rugându-le de sprijin, apoi la prefectul județului.

Toți i-au spus că trebuie să aibă o învoială a domnului ministru, iscălitura lui.

„Dacă-i așa, m'oiu duce“ — zise maistorul. A avut însă norocul să poată vorbi chiar în orașelul lor cu ministrul, care se oprise acolo într'o zi, pentru câteva ceasuri, în inspecție. Așa că n'a trebuit să mai bată drumurile. S'a prezentat la vizita oficială, la primărie. L-a îmbrăcat nevasta curățel, în haine negre, și ea, cu mânilor ei, i-a legat cravată albă, dându-i un ghiont, după ce i-a legat-o și spunându-i: Să ai noroc!

Oricât de bună a fost urarea, — bărbatul i s'a întors cu mâna goală, adică avea el mânușile albe în mâni, dar mototolite, fiindcă trecuse primirea și se isprăviseră și audiențele.

Fusese și el în audiență. Ministrul l-a primit omeneste, l-a lăsat să-și deapene părurile și mai apoi, după ce a făcut o pauză și i-a privit cinstit în față, i-a spus: „De ce să te port de nas. dragă domnule, cu promisiuni? Am studiat dosarul internatului. Am văzut devizele. Am cântărit toate câte le-ai înșirat dumneata în ofertă. Sunt 10 inși cari doresc să lifereze mobilele. Am ales pe — și aici a spus ministrul un nume — fiindcă este mai strâns cu ușa, fiindcă liferarea mobilierului i-ar prinde mai bine decât dumitale, fiindcă are o droaie de copii. Am auzit că e un muncitor harnic...“ — „Harnic“, — se grăbi să completeze și maistorul. — „Atunci, nu te supăra. Poate altă dată“. Și ministrul îi strânse mâna.

Altul s'ar fi supărat, altul ar fi scuipat una și ar fi înjurat, maistorul însă, — povestind cele întâmplate nevestii sale — zise: „Are dreptate omul, nevestă! *Lasă să trăiască și vecinu'!*“

Vestea s'a răspândit în orașel. Unii spuneau că este un *prost* maistorul dulgher, fiindcă oferta lui a fost mai mică decât a celui primit să lifereze; alții se strâmbau și dădeau din umeri: a lăsat bunătate de lucru din mână pentru nește coate-goale! Alții se lăudau în bodegă, cu o țuică încălzită între degete: „Eu?... l-aș fi făcut harcea-parcea pe domnu' ministru, ori cât de ministru ar fi el!“ — gândindu-se la cutare sgârie-hârtie, „jurnalist“, gata să dea în târbacă pe orișicine, numai să i se furniseze „material“ de scandal.

— Nu, lasă nevestă, nu-i nici o supărare! Sănătoși suntem, brațe de muncă avem! Muncim și o răzbim și fără de internat“. Și s'a dat și ea împăcată, fără să bârfească.

Mai mult. Asta a pus vârf la toate, în ochii multor cetățeni, vanițiși, răi de inimă, intriganți.

Au venit alegerile.

Aici ar trebui să aibă cineva pana unui Caragiale, autorul care a nemurit pe „cetățeanul turmentat“, pe cetățeanul îmbătat fără de cârmă, care întreabă, într'o doară: „*Eu cu cine votez?*“

Tocmai de partea cealaltă a cetățeanului acestuia sta maistorul din orașelul uitat de Dumnezeu între nește văgăuni de munți.

Au venit și pe la el candidații. Steaguri, afișe electorale, cuvântări, muzică, băutură, — deh, cum e la alegeri, cu tãmbãlau! Zaiafet trebuie să fie.

S'a dus și maistorul pe la întruniri — nu s'a dat îndărăt. Citea gazetele doar' seara, după sdroaba zilei și se uita mai apoi la degetele stângii: partidul cutare era degetul cel gros; partidul cutare, arătătorul; partidul cutare, degetul mijlociu.... Ce spune unul, ce cere altul, ce declară celălalt? — Degetul inelar era alt partid și cel mic, Benjamin, altul. Și ele aveau să povestească omului câte ceva. Apoi trecea la degetele mâinii drepte, fiindcă partide sunt multe în țară, de nu-ți ajung, vai, nici degetele celor două mâni; de trebuie să alergi și — să iertați, — la degetele dela picioare. Pe semne acolo sunt partidele prietene cu isbitul din picior — și cu aruncatul afară!... Se întreba, după ce trecea, așa „în revistă“, ca un comandant, lozincile date: Ce le unește și ce le deosibește? Și se mai întreba: n'ar fi bine să știe *toate* partidele, toate degetele, că fac parte din mână și că fiecare deget se îndoiaie și are ceva comun, legăturile întreolaltă, pe unde sunt vinele și curge sângele, același peste tot? — Și se mai gândea, surâzând, la cele auzite pe la alegeri, la promisiunile câte'n stele și 'n lună, marea și sarea!...

Intr'o Duminecă, zi de reculegere sufletească, prefăcută în zi de vrajbă turbată, s'a dus și maistorul la două întruniri, căci voia să se dumirească, să știe *ce* vorbesc, *ce* promit candidații și oamenii lor.

Lume în sală, gălăgie, urale. Fluturări de stindarde, „tuș“-uri de ale tarafului de lăutari, de câte ori apărea la tribună câte unul mai „dihai“. Văzuse meșterul cum s'a împărțit sala între cei ce trebuiau să „prelucre“ mulțimea.

Și a 'nceput unul să vorbească; „Fraților! Am ajuns la aman! Toba ne bate la ușe, tuturora! De când lipitorile astea dela guvern sunt la cârmă...” și dă-i și dă-i, un sfert de ceas, tot așa. Maistorul tăcea, tăcea și înghițea la noduri. Știa el că e greu, știa el că n'au pat de roze nici cetățenii, nici conducătorii, dar mai citise el dări de seamă de printr'alte țări, auzise dela unii, cari veniseră din America, cum în unele orașe se acoper oamenii, șomeri, cu ziare, ca plăpomi, prin parcuri și pe străzi lăturalnice, pe pământul gol, fără așternut, fără locuințe. Ceeace spunea agentul electoral era minciună sfruntată: nu eram ciurucul-ciurucurilor!

Și numai de-odată, când trecu oratorul la promisiuni: „Fraților, de vom fi noi la putere: o să aibă fiecare muncitor de lucru, are să aibă fiecare meserie terenul de activitate strălucită, are să inflorească agricultura țărănească...”, se ridică, ca purtat de o mână nevăzută, maistorul dulgher și strigă răspicat, spre mirarea și spaima tuturor: „Nu mai promite! Nu mai promite! Nu poți să te ții!”

O clipă au căscat toți ochii mari și s'a făcut o tăcere ca de mormânt, dar numai pentru o clipă, fiindcă omul, care se frământase atâta până să isbucnească, revoltat, a fost repede luat pe sus de nește hojmalăi, și — ținându-i-se mâna la gură — dus afară, între huiduielile bunilor alegători, cărora le plăcea mai mult să audă că va curge lapte și miere în viitorul apropiat, că va fi raiul pe pământ, că vor umbla câinii cu colaci în coadă. De la ușă a mai putut striga maistorul în mulțime: „Vă poartă de nas! Nici el nu crede! Nu se poate ținea de cuvânt!” — Huideooo! — urlau partizanii.

— Pentru Dumnezeu, maistore! Te-a luat gura pe dinainte!” — se apropie unul de el.

— „De ce?”

— „Se poate să vorbești dumneata așa?”

— „Toți ar trebui să vorbiți așa! Nu vedeți că vă 'mbată cu apă rece? Mi-e lehamite, înțelegi?...”

— „Nu vrei binele...”

— „Ba îl vreau, dar mie să nu-mi vie nimenea să-mi vorbească așa în vremurile noastre”.

— „Bine, dumneata cum ai cere?”

— „Cum? Să ne spună răspicat: *grele* sânt timpurile, dar iacă, în parte, cutare și cutare impozit, cutare și cutare venit l-am putea scurta, l-am putea aduce, cutare spital l-am putea ridica, cutare....“

— „Dar bine, așa n’ar putea *urla* mulțimea!“

— „*Eu n’am venit la urlete, eu am venit la cântărite!*“

Ce-tă-țea-nul *ne-tur-men-tat!*

Și plecă, în hohotele de râs ale celor ce-l încunjurau în curtea localului de întrunire „electorală“ și nu puteau pricepe cum poate dori cineva o astfel de vorbire electorală.

— Asta treacă-meargă — spuneau cetățenii orașelului — a fost așa, o scrinteală de-a maistorului nostru, dar, culmea culmilor, a venit mai târziu la urna de votare.

Cu capul ridicat, liniștit, ca la o sărbătoare, a intrat maistorul, a luat buletinul de votare, s’a închis în cușcă, a apăsât ștampila fără nici o tremurare a mâinii și a predat votul urnei, în fața comisiei, care știuse de isprava de mai ’nainte și-l iscodea cu ochii, interesată de un astfel de om.

— „Cu cine ai votat?“ — l-au întrebat când a ieșit.

— „Cu fostul ministru!“

Pe listă era cap de listă fostul ministru care-i respinsese devizul.

— „Cum? Cu cel care ți-a arătat ușa?... Cu cel care ți-a șterpelit banii din buzunar?!... Curgeau întrebările și zeflemelele.

Maistorul privi, de sus, la cei care-l întrerupeau: „Am încredere în el, știți voi?! Āla-și pricepe meseria și nu mă ’mbată cu apă rece!“

...Prin bodegi își loveau oamenii genunchii cu palma și râdeau.

Horia Petra-Petrescu

Din stânga și din dreapta

68.

— Hai noroc! — îl întâmpină 'ntr'o zi, la un colț de stradă, Gogu Proțap pe Lică Șiriglă.

— Ba feri-mă Doamne! — se grăbește Lică cu răspunsul.

— De noroc?

— De noroc, — răspunde, categoric, Lică.

— Se poate?

— De ce să nu se poată?

— Ai fi primul om întâlnit în viață-mi, care să nu-și do-rească noroc.

— E cu putință, fiindcă doritorii de noroc nu știu ce-și do-resc, dacă și-l doresc.

— Cum nu știu ce-și doresc? Stan, de-o pildă, își dorește un câștig mare la loterie...

— Ca pe urmă să se domnească — îl întrerupe Lică —, să se desvețe de-a munci, să i se 'ncuibe 'n casă păcatul, dacă cumva „norocul” tău nu-i mișcă vr'un șurub dela căpătâna, de-șteptând în cei din juru-i sentimentul milei în locul celui al in-vidiei.

— Norocul are și alte forme, — adaugă Gogu. Dacă te temi de efectul unui câștig bănesc, el ți-ar putea veni și 'n forma unei partide bune...

— Toate sitele sunt bune până-s nouă, neutilizate, — îi taie Lică iarăși vorba. Abia după ce 'ncepi să cerni cu ea, îi de-scoperi defectele: ori e prea deasă, ori e prea rară, ori prea slabă 'n pânză, ori veaca prea șubredă...

— Incorigibil. Nu te gândești decât la rău. Dar să lăsăm gluma. Ce-ai zice să găsești, mergând acum spre casă, o pungă cu diamante? — îl pune la 'ncercare Gogu.

— Ai fi vrând, pe semne, s'o pățesc și eu ca Achim No-rocosu.

— Cine-i stimabilul?

— Unul dintre norocoșii tăi. Nu-l chema așa, dar de când a dat pleșca peste el, a rămas cu numele ăsta.

-- De ce noroc a avut parte?

— A avut și are : să 'ncaseze ghionturile și, uneori, pălmile trecătorilor.

— A dat *norocul* peste el, ca să 'ncaseze ghionturi și pălmi?... Nu 'nțeleg ce vrei să spui.

— Deși nu-i prea greu de 'nțeles. Și e foarte logic, firesc lucru, să se 'ntâmple așa după *norocul* care *l-a pălit*, Ascultă.

Leșise omul într'o zi la plimbare, să ia o gură de aier curat. Era spre seară. Nu trecea suflet de om pe lângă el să nu-l observe și dacă-i era cunoscut, să nu salute. Era numai ochi, și 'n dreapta și 'n stânga. Pe la mijocul străzii, se 'ntâmplă însă ca, lipsind trecătorii pe o bună distanță, să-și arunce ochii spre asfalt. Tresări. Dintr'un obiect nelămurit țâșniau lumini de pietre scumpe. Simulând că-și înnoadă șiretele dela gheată, Achim se plecă și când buricele degetelor i-atinseră obiectul, tresări a doua oară. Era un inel cu briliante.

— Norocu' lui !...

— Stai bre, nu te iuți ! Să vezi acum urmarea.

— Sunt foarte curios. Te pomenești că i l-a furat cineva din buzunar, observându-l când l-a ridicat.

— Iar de iuțești ? Nu i l-a furat nimenea, deși, dacă i l-ar fi furat, ar fi fost mai mare noroc pe el, decât *norocul* că l-a găsit.

— E cu puțință ? Sau vorbim ca să nu tăcem...

— E cruda realitate. Omul ăsta, de când s'a procopsit cu inelul — de când a dat *norocul* peste el, cum ai zice tu — a ajuns o adevărată minge pentru pietonii trotuarelor.

— Vorbești prostii...

— Așa ți-o fi părând, fiindcă n'ai răbdare să m'ascuți până la capăt.

— Ei spune. Uite, de-acu' am să tac și s'ascult.

— Vezi așa. Asta o puteai face dela 'nceput, să nu mai lungim vorba peste trebuință. Ziceam, așa dar, că Achim a ajuns, de când a dat *bogdaprostea* inelului peste el, un fel de minge. Și iată cum.

De unde pân'aci umbla cu capul sus și mereu atent la trecători, *după* „*noroc*“, habar nu mai are dacă cerul e 'nnorat sau senin, dacă a trecut pe lângă el vre-o femeie sau bărbat, vr'un cunoscut sau străin. Cu capul mereu plecat, el nu mai are ochi

decât pentru obiectele de pe jos, tresărind la fiecare licărire de lumină, răsfrântă de vre-o suprafață lucie.

De câte ori nu s'a făcut de răs, plecându-se pentru o țandără de sticlă, o așchie de tinichea, un petecuț de staniol, ba, uneori, pentru câte-un scuipat, părându-i-se, în bătaia luminii, c'ar fi o monedă de argint. Nenorocirea lui însă e, că având privirile mereu așintite pe jos, preocupat numai de inele cu briliante, nu mai ține seamă de ceilalți trecători și, în urma neatenției, carambolurile sunt, firește, foarte frecvente. Așa încât azi e, în adevăr, un noroc când scapă din câte-o ciocnire numai cu câte-o'njurătură sau c'un ghiont în coaste. Căci nu arareori încasează bietul pâlmi reale, nu fictive, când, căutând inele cu briliante, se'ntâmplă să se isbească 'n câte-un ins mai bățos, mai spilcuit, mai nervos. Cum i s'a 'ntâmplat deunăzi.

— Doar nu ?

— Am fost martor ocular. Achim, pe altă lume — în lumea briliantelor — ca de obicei, scotocia și pipăia cu privirea fiecare gunoaie de pe trotuar, cu atenția total absentă pentru lumea care furnica în juru-i în sus și 'n jos. Mai tresăria el când și când, la câte-o 'mbrâncitură sau apostrofare, dar pe urmă-și vedea iarăși de „meserie.“

Inserase. Becurile vitrinelor îl ajutau însă în cercetășia lui. De-odată, inima svâc! svâc!... La o distanță de doi pași, o rază jucăușe îi făcea cu ochiul. Se plecă repede, dar când văzu că săgețile de lumină porniau dintr'un solz de pește, ca să nu se facă de răs întinzând mâna s'o ridice, își făcu iarăși de lucru la șiretele ghetelor... Spre nenorocirea lui, căci, când se plecă, un domn grăbit care călca 'n urmă-i și care nu se gândia că Achim ar putea *stopa* brusc, nu mai avu vreme să se oprească spre a mai menține mica distanță de-o schioapă dintre ei, de aceea, când Achim rămase cu pupa poponeț înainte-i, se repezi, peste omul îmbrâncit în patru labe, cu nasul în asfalt.

— Și?...

— Și poți presupune ce-a urmat. Grăbitul, oricât de rău a căzut, că să nu lase timp martorilor să-și facă haz de figura lui de broscoiu întins în *tău*¹⁾, c'o sforțare eroică se smulse din praful

---

1) Lac.

trotuarului și, când să se ridice și bietul Achim din patru labe, mi-l și luă în antrepriză, așa murdar, năucit, cum se găsia.

— De-aceea-l văd de-o vreme 'ncoa' tot cu fălcile umflate și 'mbujorate...

— Când ți-ajung fălcile nicovală, e de mirare?...

— Bietul Achim !

— Și toate astea, fiindc'a avut „noroc“. Mânca-ți-l-ar lupii !...

— Păi dragă, dacă-i vorba de pălmi, poți să le 'ncasezi și fără noroc. Uite la ce-am asistat eu mai ieri-alaltăieri.

Treceam prin Strada Neagră. Înaintea mea, un domn bine. Pe la mijlocul străzii, de sub o poartă, svâcni un ținău. Și cum cei care ies de sub porți, cu foarte rari excepțiuni, — nu știu dacă ai băgat de seamă — fie din obicinuință, fie că se uită după cineva, sunt cu capul și privirea 'ntoarse spre dreapta când înaintează spre stânga, — ciocnirea a fost inevitabilă. Domnul, figură de vitrină, se pomeni isbit fără de veste de mai puțin curățelul semen răsărit pe neașteptate. Tros, pliosc ! — răsună fălcile ținăului ca, în momentul următor, domnul cu batista de mătase înfoială în buzunarul de de-asupra inimii să-și caute monoclul în murdăria drumului.

— Dar ținăul tău știu că n'a avut de ce râde pe urmă.

— Crezi c'a mai ajuns să pună mâna pe el ? Cum l-a 'mbrâncit, Radu l-a chemat ! Și ce e mai curios : lumea, în loc să-l compătimizească pe cel pomăduit, își făcea cu ochiul și râdea în sine sa, satisfăcută, că pe teren n'a rămas bulendrosul, ci spilcuitul.

Cum vezi deci, un caz tot cu pălmi, deși fără „norocul“ a cărui firească urmare consideri tu pălmile pe care le 'ncasează bietul Achim.

— Cazuri de acestea cunosc și eu. Să-ți povestesc unul mai recent.

Să fie două-trei luni, de când în Str. Porții un Iți-fiți — că mai bine nu știu cum să-l numesc — un ăla îndrăgostit de sine însuși, cu mers iambic, cu pălăria pușintel pe-o ureche și pușintel pe ceafă, cu umeri sfidători de 'mprumut — umeri care n'au cunoscut niciodată greutățile vieții — cu buzele în toată bună vremea juguiate a fluierat, privind când mieros, când gales, când triumfător la sexul advers, — nu da Dumnezeu să treacă pe lângă

vr'un galantar ca să nu se oprească, nu să se uite la cele expuse acolo, ci ca 'n oglinda galantarului să-și admire mutra și, îndeosebi, să-și controleze cravata, pe care când o înnodea, când o desnoda, când o cobora, când o ridica. Dar cum nu toată lumea e lume de bani gata, fără altă treabă decât de a umbla la vânat prin străzile și localurile mai frecventate, ci mai e și lume grăbită cu necazuri care ard și nu-ți dau pardon, — musiu-ul era adeseori călcat pe bătăturei sau repezit în lături. Și de câte ori era atins, Iți-fiți „lua poziție“ și 'ncepea să se rățoească. Cel vizat trecea însă 'nainte în treburile lui, ca și cum nu l-ar privi pe el burzuluiala fandositolui, și caraghiosul rămânea 'n urmă promițând perechi de palmi unei persoane absente. Il urmăream de mulțisor și tot așteptam să-l văd odată dându-și de om.

Și iată că 'ntr'o zi și-a nimerit nănașul. Când era în călcăiele lui mai multă lume grăbită, pe cea mai îngustă porție a trotuarului, a găsit stimabilul de bine să se 'nfigă iarăși în fața unei vitrine, îngreuind circulația și enervând pe cei din spatele lui. — „Circulă, dom'le, circulă!“ - i se adresează unul. Iți-fiți însă, catâr. — „Toaleta se face acasă, băiete!“ - îi strigă altul, mai apăsător — „Mă privește, unde gălesc de bine să mi-o fac“... - ripostează Iți-fiți, înțepat. — „Ne privește și pe noi!“ - ridică glasul cel dintâi, întărâtat. — „Nu mă importă!“ - Iți-fiți, disprețuitor. — „Să te importe, dacă ții la mucii! - îl repede, scăpărând din ochi, cel angajat în dialog. — Fiind și coconet în asistență, tânărul dandy, luând o hotărîre eroică, ridică bastonașul asupra agresorului. O clipă doar a fost zărit în slavă, căci în momentul următor el trosni frânt în pălăria tare (norocul lui!) care, răsufilând ușurată, se cufundă în capul proprietarului bastonului.

A fost — ce să-ți spun? — o descărcare generală de satisfacție în toată asistența, ca și la scena istorisită de tine. Dar nici pe flaimucul Iți-fiți nu l-am mai văzut de atunci prin strada principală. După lecția primită, probabil că și-a modificat itinerarul. Sau poate își drege acum cravata în galantarele altei urbe? Că nu l-am mai ochit de-atunci.

Decât, amice, acestea sunt *găluște* 'ncasate nu pe urma *norocului*. Și eu de acestea vorbiam. Cazul bietului Achim era de altă categorie. Pe omul ăsta *norocul*, pe care ți-l dorești tu atât de mult, l-a nenorocit. Căci dacă nu dădea norocul peste el, omul

n'ar mai umbla după potcoave de cai morți. Și urmarea ar fi, c'ar fi mai atent la lumea pe lângă care trece decât la toate . . . țipurile de pe jos.

— Cu toate astea, nu cred c'ai arunca norocul, dacă te-ai împiedeca odată și tu de el.

— Da' nu-l doresc de loc!..

— Ba zi : Doamne dă ! Ian să te pocnească norocul lozului cel mare — fii sincer ! — i-ai da cu piciorul ?

— Să mă ferească sfântu' !.. Cu 'nclinarea organismului meu spre tot mai pronunțate forme sferice, aş ajunge al doilea Buflea.

— Da' cine-i posesorul acestui nume atât de *poetic* ?

— Nu ți-am povestit pățania ?

— Nu.

— Ei nu! . . .

— Parol.

— Atunci ascultă, căci e bine să știi ce te așteaptă, dacă treci peste o anumită dimensiune.

Eram în tren. Cu mine încă unul. Nu-l mai văzusem. Călătoriam de câteva ceasuri, fără să ne cunoaștem. El îmbumbat, eu tăcut. În gara Bucurdea, mai câștigăm un tovarăș : un butoiu cu picioare. Când a intrat, cum nu mă uitam în partea aceea, m'a trecut un fior : fiorul care-ți fulgeră șira spinării când simți în spate găfăielile scurte ale locomotivei în goană.

După ce mi-a venit inima la loc, întorc capul. Buflea se șurupa cu mare greutate pe ușa compartimentului. Un sfert de ceas se căzni apoi, lihăind ca un câne vara, să-și potrivească șezutul pentru culcare. În sfârșit, obosit, transpirat, se tolăni pe banchetă și, după alt sfert de ceas de rătăciră din șolduri și coate, se liniști. Frământarea de adineaori a trupului diform o înlocui acum o sforăială de armonică cu răsufători, când curmându se brusc, cu icnituri de sughiț, când răsucindu-se prelung în șuerat de gușe sugrumată.

Innoptase. Ce bucuros ne-am fi lăsat și noi alinați puțințel în brațele moi ale lui moș Ene ! Dar era chip ? Buflea nu mai conținea cu fluerăturile.

De-odată, aud pe tovarășul de lângă mine pompând de câteva ori, scurt, pe nas, aerul din compartiment. Eu, după el. Mi se'năcrise sufletul, iar vecinului îi dădură lacrimile de-atâta

bogdaproste. — „Sackerlot *nogămal*!*) - isbucni acesta, înșfăcându-l și sgâlțându-l pe Buflea. — „Hei dom'le!... Dom'le!... N'auzi?“. Sare butoiul cu chip de om ca mușcat de șarpe, dar negăsindu-și repede echilibrul, cade iarăși grămadă. — „Ce-mi sperii somnul, să mă bagi în lingoare, dom'le?... Ce va să zică asta?“ — „Ce? Tot d-ta de către pădure? Nu ți-e rușine?... D-ta nu cunoști margini... Pentru d-ta nu compartiment de persoane, vagon de vite!... — De ce? - întrebă agresiv osânză cu ochi. — Fiindcă d-ta ești fără fund și fără obraz !... Par'că ne-ai fi luat în arendă... Asta-i curată porcărie!“...

Lui Buflea, abia acum înțelegând despre ce e vorba, i se muie de-odată ciocul și indignarea, luând-o pe un ton rugător: — „Vă rog de iertare, domnilor... Sunt cel mai nenorocit om din lume“. — „Ce iertare? Ce nenorocit?“ — „Sufăr de o boală fără leac, domnilor...“ — „Ce boală, dom'le!... Suferi de lipsă de creștere...“ — „Nu domnilor, sufăr de cea mai îngrozitoare boală: sufăr de *piele scurtă*.“

M'am uitat, nedumerit, la tovarășul de suferințe. La fel, el la mine. Pe fața lui se'ngâna un zâmbet acru. Pe semne, și pe-a mea. — „Nu zâmbiți, domnilor! D-voastră nu vă dați seama de grozăvia acestei boale!... Uite, cum mi se lipesc pleoapele, ca adineaori, pielea, neputându-mă cuprinde 'n întregime, se scurtează'n altă parte. Și atunci s'a dus dracului ventilu'!“ Și apucându-și capul între mâni, oftă din profunzimea balonului de grăsime: „Grozavă boală, domnilor, grozavă!“...

Dar nici n'a mai adormit. Nu că n'ar fi vrut, dar nu l-am mai lăsat noi.

Un ceas întreg a trebuit să aerisim compartimentul.

— Măi Lică, asta are să facă ocolul pământului. Știi că are haz? Incă azi am s'o aplic unuia. Sunt chemat la o sindrofie. Are să fie o hărâială număr' unu!...

— Păi atunci mai bine tăceam.

— De ce?

— Fiindcă mâne-poimâne ai să mi-o aplici mie, în vre-o altă sindrofie.

— Eh !...

---

*) Noch einmal.

-- De una însă te asigur: n'am să mai mănânc decât odată pe zi.

-- Preferi masivității actuale, silueta?

— Mai încape vorbă?! Doar nu vei vrea să-mi pun și eu mâinile'n cap și să mă vaiet că nu mă mai cuprinde pielea, sau să mă pomenesc sgâlțâit îndată ce-mi împreun genele.

— Zi: teama de *piele scurtă*.

— In tot cazul e de preferat pielea *suficientă*, ca să nu zic *lungă*.

— Și firește, *ghinionul*.

— Asta nu.

— Păi dacă repudiezi *norocul* !...

— Nu-l repudiez, dar nici nu-l împletesc în rugăciunile mele.

— Va veni vremea s'o faci.

— Atât să trăești! Pa, Gogule...

— Pa, Lică...

S. Tamba

Pagina de umor și satiră

Unei perechi „coada veacului“.

Te-am văzut, și nu odată,
Controlând piața toată
Pân' să iai o ceapă, două,
O lămâie, niscăi ouă,
Mirosind pește și unt
Ca să iai un sfert de funt...
Te văzui apoi acasă,
Cu șorț, gătind pentru masă,
In vreme ce nevastă-ta
In pantaloni, pijama,
Stătea 'ntinsă pe sofa
Cu țigara lângă ea
Și-un roman... fără perdea.

„E o mulă, un tembel,
— Spunea ieri Țâr Ionel —
A ajuns să-i pună coarne
Paparuda cu fasoane“.
„Ești greșit — îi răspunsei —
Trăesc ca doi mielușei.
Cu toate că-i ea'n nădragi
— Când mai strâmți și când mai largi—
Cu cercei el și cu șorț,
Ar muri de-ar da divorț ;
Căci de când s'au cununat
Viața-așa și-au confundat
De nu știi care-i bărbat :
Irimie
Ori Mărie?“

Neacșu Hurlup

Dări de seamă

Cărți și broșuri.

Istoria literaturii românești contemporane, vol. I și II, de N. Iorga. D-l profesor N. Iorga, în cele vreo 700 de pagini ale celor din urmă 2 volume, ieșite la sfârșitul anului 1934, își întregește impresionanta privire istorică asupra literaturii românești de până în zilele noastre.

D-sa precizează că înțelege a ne da „desvoltarea”, adică stabilirea legăturilor dintre scriitor și mediu, dintre aceștia și opera literară, iar nu o prezentare a amănuntelor. Și, totuși, te uimește vastitatea informației, plecarea conștiințioasă din nou și asupra celor mai modești scriitori, care au înfățișat însă ceva din specificul unei epoci ca și noua stabilire a scării valorilor după impresia vie pe care i-o dau revizuirea imensului material și siguranța simțului de ce este frumos într-o normalitate atât de neglijată astăzi. Nu ai înainte alegerea unui număr comod de scriitori, chemați să răspundă, cu voe, fără voe, pentru mulțimea celor care, de sigur, nu i-ar recunoaște drept reprezentanți, ci ți se aduce însăși această revărsare a scrisului românesc, înfățișat pe epoci și provincii, dar integrându-se prin chiar mișcările organice care îl străbat.

Scriitori, fixați de acul artistic al vreunui critic și expuși în felul acesta unui etern ridicul, sunt reabilitați cu grije, iar alții, și mai numeroși, vin din necunoscut și își ocupă locul meritat.

Rolul „Junimii” e recunoscut, dar întregirea perspectivei îi aduce o sensibilă restrângere. Lui Titu Maiorescu i se recunoaște, măcar în parte, simțul poetic, cum și un cult al formei, dar i se reproșază lipsa de avânt a unei credințe, neînțelegerea condițiilor istorice, ba chiar și o aversiune față de însăși ideea națională ceea ce este poate numai aparența reacțiunii celui ce voia să impună un nou efort artistic literaturii vremii.

Un neașteptat și luminos capitol e închinat lui A. D. Xenopol, care în articole, în conferințe și în scrisori către I. Negruzzi își formula noua doctrină naționalistă, opusă, prin relativitatea și nota ei organică, direcțiunii lui Titu Maiorescu.

Relevând din „diletantismul romantic al *Convorbirilor*” versul scurt și simțit al Matildei Cugler, cum și nuvela fraților Negruzzi și a lui I. Pop Florantin, iar din *Revista Contemporană*, de opoziție, mai ales însușirile de expresie ale lui I. L. Caragiale, d-l profesor Iorga se oprește îndelung asupra lui Eminescu, „creatorul unei literaturi noi”. D-sa prezintă magistral și cu multă nouate formarea sufletului marelui poet și, relevându-i avântul epic, fantazia și puterea cugetării, arată cum adâncul instinct al

armoniei sugestive se întregește prin reflexivitatea meticuloasă a transformatorului limbii românești poetice. În același timp cu apogeul poeziei lui filosofice, se lămurește și poezia iubirii, prin realitatea acestui sentiment pentru Veronicla Micle, care a fost cea mai talentată poetă a noastră.

Exceptând spontaneitatea retorică a pesimismului lui D. Petrino, influența lui Eminescu o vede dl Iorga în întreaga literatură contemporană, dând unor poezii cu caracter de pastel, poemelor și operei dramatice a lui Alecsandri — o concepție mai adâncă și o mai îngrijită exprimare, și determinând pe I. Slavici, capabil de a pătrunde sufletele simple dela țară și de a da dialoguri autentice, — să prezinte mai artistic decât mai înainte basmul.

În vremea preocupărilor de ridicare a poporului la mai multă lumină, până și ale unui magistrat, ca T. Rosetti, și de cunoaștere a producțiilor lui literare, se manifestă poezia, de pură tehnică, a lui Al. Macedonski, care se înalță uneori prin nota filosofică sau de baladă fantastică.

Nou și sugestiv e și capitolul în care urmărește influența populară. Odobescu, cu toate adâncile-i cunoștințe clasice, cu tot capriciul stilistic și cu toată aristocratica stăpânirea nuanțelor e arătat mai ales ca un scriitor cu adâncă pătrunderea fondului, sufletesc popular, grație vastei culegeri de literatură de acest fel a vremii, cunoscută bine de scriitor.

Creangă e lăudat fără rezerve pentru pitorescul și noutatea dialogului, pentru naturaleța și varietatea limbii, dar nu întotdeauna pentru accentul epic ori humorul deosebit, nici pentru forma poetică. Infrundând părerea generală, dl Iorga îl socotește superior pe Slavici și celui din urmă, prin bogăția de nuanțe a limbii, ca și a fondului de umanitate, de adâncă duioșie și extremă delicateță din opera scriitorului ardelean, ca și printr-o încă mai solidă și mai amănunțită cunoaștere a mediului țăranesc.

Același fond popular îl înfățișează, în minunata lui prelucrare din „Călin“ și, în parte, din „Strigoi“, Eminescu însuși, și apare în câteva poezii din „Ostașii noștri“ de Alecsandri.

Literatura de războiu, cu „Andrei Florea Curcanul“ a lui Gane și poezia lui Alecsandri, nu oglindește suficient marea schimbare din spirite, pe care o constată dl Iorga. Mai bine o arată operele dramatice, ale lui Bengescu, Ollănescu-Ascanio și chiar Bodnărescu. Comedia de moravuri e strălucit reprezentată prin „O noapte furtunoasă“ și „Conu Leonida față cu reacțiunea“ de Caragiale, care știe să caracterizeze și să dea un spirit obiectiv. „Despot-Vodă“ al lui Alecsandri n'are mișcare, nici înțelegerea epocii, nici caractere adevărate.

Cunoaşterea de noi înşine se mai face prin studiile istorice, în legătură cu care pot fi puse „Budulea Taichii“ de Slavici, „Aliuţă“ de Gane şi „Amintiri din copilărie“ de Creangă, în care dl Iorga nu vede liniştea, nici o idee morală, nici duioşie, dar recunoaşte multă originalitate, sinceritate şi viaţă.

Literatura Ardealului o vede manifestată mai ales în producţiile „Familiei“ condusă de I. Vulcan, şi având o largă inspiraţie populară la care, prin studiile lui Slavici şi prin ziarul lui „Tribuna“, ca şi prin activitatea „României June“ din Viena — se va adăoga biruitoarea influenţă a „Junimii“ dela Iaşi. Acolo relevază dl Iorga valoarea artistică a povestirilor lui I. T. Mera şi Gr. Sima a lui Ion.

Vorbind despre epoca în care literatura e în serviciul politicei, aminteşte despre îndrumările în sensul activităţii solidare, reprezentată prin P. S. Aurelian, I. Ghica, P. Missir şi I. Rosetti, amintind şi de socialismul din *Contemporanul* fraţilor Nădejde, şi se opreşte cu admiraţie faţă de adâncă înţelegere a sensului desfăşurării noastre istorice, pe care o arată la „Timpul“ M. Eminescu într'o vreme când în poezia de dragoste el dă numai accentele de sfâşietoare desnădejde.

Apoi, departe de a împărtaşi părerea ce s'a exprimat, că între personalitatea omenească şi cea artistică a marelui poet ar fi o prăpastie, d-sa ni-l înfăţişează pe Eminescu ca pe un luptător politic chiar în cele mai de seamă realizări poetice, arătând că „Luceafărului“ minunat, care cuprinde „întreaga poveste a iubirii sale“, îi corespunde ca frumuseţe, evocarea luptei dela Rovine, în domeniul celorlalte preocupări.

Noutatea atât de interesantei prezentări a lui Eminescu stă tocmai în faptul că, la adâncă înţelegere şi preţuire, se adaogă o foarte strânsă legătură cu munca şi suferinţa vieţii poetului.

Apoi, punând în legătură „teatrul de realităţi“ cu publicaţiile istorice, filologice şi de folclor, recunoaşte viaţa şi verva deosebită din „O scrisoare pierdută“, dar socoteşte inferioare lui „Despot-Vodă“ — cele două drame ale lui Alecsandri: „Fântâna Blanduziei“ şi „Ovidiu“, pentru a arăta puterea de analiză şi stilul concentrat din „Năpasta“ lui Caragiale şi valoarea comedilor lui I. P. Cerchez, ca şi a romanului social „Brazi şi Putregai“ de N. Xenopol.

După 1882, dispărând conducerea doctrinară a „Junimii“, care va primi şi colaborarea vechilor adversari, spiritul public se orientează mai mult spre literatura franceză contemporană, ca şi spre cea rusească, citită în traducerile franceze.

Literatura noastră, spune dl Iorga, va fi dominată de trei scriitori preocupaţi de artă.

Dintre aceștia, D. Zamfirescu, cu amintirile lui din viața de provincie și cu influențele artei clasice, dând frământările vieții curente în romane și impunându-și o rezervă clasică în poezii, e arătat cu simpatie în toată noutatea și bogăția sufletului său, capabil de a găsi și forme alese.

Barbu Delavrancea, care îmbină un realism crud cu cel mai diafan idealism, e și mai greu de caracterizat prin directiva scrisului său, purtat de „caprițiul artistic”. — Se inspiră din amintirile copilăriei, din viața de sat și de mahala, din banala viață burgheză a funcționarilor, oprindu-se înduioșat asupra a tot ce e suferință omenească, dar îi place să se piardă și în lumea fantastică a poveștilor, pe care le prelucrează și le împodobește mai mult ca alții. El se deosebește mai ales prin viziunea cu totul nouă, prin pasiunea care dă adesea scrisului său proporții epice, ca și prin pitorescul stilului și bogăția limbii muntenești.

Al. Vlahuță începe sub covârșitoarea influență a lui Eminescu, dar, spune dl Iorga, în „Dormi, iubito”, ne dă o altă concepție de cât aceea din „Mortua est”.

El se arată ca un gânditor original în conferințe, care au formă remarcabilă. În nuvele are o puternică duioșie, și va excela, sub influența lui Gherea, mai ales în poezia de protestare în contra unei societăți superficiale, dar idealismul predicat de el nu va avea, subliniază dl Iorga, caracterul naționalist.

În acest timp Macedonski își continuă rolul de „făuritor de forme”, cu melodioase ritmuri în „Excelsior”, găsește accente de duioasă umilire în „Psalmi moderni” și se arată ca un maestru în bucata de proză „Zi de August”.

În ce privește „Covorbirile Literare”, cu toate că au acum colaborarea în versuri culte a dlui A. C. Cuza, în versuri duioase a lui O. Carp, în versuri sprintene a lui Gh. Chernbach și chiar ale atât de finului Traian Demetrescu, ca și într-o proză cu rare însușiri, a dlui Brătescu-Voinești, ele nu mai reprezintă o adevărată viață literară.

În schimb Ardealul are o mișcare nouă la sfârșitul veacului trecut. În Bucovina, preotul Marian scrie despre legende de pășărilor, Vasile Bumbac le cântă în versuri vioaie, Gh. Popovici, care are și studii istorice de valoare, dă frumoase poezii de inspirație romantică într-un ritm nou, iar Em. Grgoroviță fixează cu precizie tipurile locale.

În Ardeal, în aceeași notă populară, adâncită de I. Slavici, scriu Oniț, I. C. Panțu, V. Bologa a lui Ion și, mai ales, se manifestă marele talent al lui Coșbuc, care se inițiază de timpuriu în literatura germană și indiană. Alături de traduceri, el înfățișează analiza sufletului popular energetic al Ardeleanului din părțile nordice în idile sau în epopeea legendară „Nunta Zamfirii”, ori în „măiastra întrupare a vântului”, „Ștrengarul văilor”,

socotită de dl Iorga ca poezia cea mai frumoasă a poetului, care este de o „virtuozitate extraordinară“.

Dar Ardealul mai dă în poezie, pe lângă imitatorii lui Coșbuc, Al. L. Balcaș, Iosif Stanca, și pe mai originalii Petrea dela Cluj și Lucreția Suciuc, iar în povestire pe bănățeanul Ioan Popovici, inspirat dela I. Slavici și V. Vlad de la Marina.

Gu toată varietatea acestor curente și particularitățile ferlurite ale scriitorilor prezentați, dl Iorga isbutește să pună în lumină nu numai influențele reciproce, dar și preocuparea unitară pentru prezentarea artistică, și de aceea volumul I al lucrării d-sale, care se întinde până la 1890, poartă cu drept cuvânt și titlul de „Crearea formei“ în literatura românească.

At. C. Bălăcescu

*

Dorin Popescu. *Les habitations de l'époque néo-énéolithique en Roumanie.* Extras din „Istros“ revue roumaine „d'archéologie et d'histoire ancienne“, fasc. II. 1935.

Asupra locuințelor epocii neo-eneolitice în România nu s'a scris — ne spune autorul — încă un studiu special. Lucrarea de față reprezintă deci o încercare de adunare și coordonare a rezultatelor cercetărilor științifice pe acest teren în țara noastră. Greutățile sunt multe și mari deoarece descoperirile arheologice sunt incomplete, mai ales în ce privește felul cum își construiau oamenii acestei epocii adăposturile și locuințele, care par a evolua, sub o presupusă influență nordică și apuseană, dela forma circulară-eliptică la forma patruunghiulară și dela forma subpământeană „trogiodită“ sau „semitrogiodită“ la forma obicinuită suprapusă de mai târziu. La reconstruirea acestora, foarte grea din cauza dispariției materialului lemnos, sunt de mult folosite „modelele“ și urmele locuințelor, desenate sau sculptate de înșiși oamenii de atunci, firește destul de primitiv, în lut sau chiar pe vase, și din care s'au găsit câteva foarte interesante, ca de pildă cele dela Gumelnița, Jilava, Turdaș. În civilizația ceramică neo-eneolitică de pe teritoriul României de azi predomină două grupuri principale: grupul „transilvano-moldav“ al ceramicăi pictate și grupul ceramicăi balcano-dunărene de tipul Gumelnița (localitate în jud. Ilfov). Aceasta din urmă cuprinde și Bulgaria de astăzi. În ce privește forma locuințelor acestei epocii autorul crede că cea mai veche e cea circulară sau ovală și că ea cedează cu timpul locul celei dreptunghiulare. „Câteodată găsim amândouă formele alături, ca la Cor-

1) Vezi cazul generalului *Iunacov*, german din provinciile baltice, șeful statului major al armatei a IV., cel care avea pe suflet și cele 70.000 de soldați ruși pieriți în mlaștinile Pinscului, lângă Baranovici ș. a.

padea și Biharia, însă în alte stațiuni forma circulară dispare aproape complet. La Ariușd (în Ardeal) ea apare în stratul de jos, pecând straturile de deasupra poartă urmele locuințelor dreptunghiulare.“ Dominantă este însă în această epocă totuși forma dreptunghiulară. Locuințele sunt construite din crengi împletite, fixate cu pari și acoperite cu pământ lutos. Aproape în toate stațiunile se găsesc fragmente de astfel de umplutură de lut, în care se văd urmele crengilor și parilor. Acoperișul era din pae, trestie sau stuf, iar pereții, uneori, înfrumusețați cu o tencuială albă sau chiar cu ornamente în relief. Nu lipseau, mai ales la intrare, nici coloane primitive de lemn, cu capituluri de lut ars. Suprafața locuințelor era însă foarte redusă. Cu toate acestea, la cele mai mari, ca de pildă cele dela Ariușd, care au putut fi și mai bine reconstruite, găsim chiar două încăperi sau mai bine zis și o tindă, situată mai jos decât odaia din față. Se observă însă o foarte mare economie de spațiu, pricinuită fără îndoială de greutatea tehnicei și primitivitatea gospodăriilor omenești de atunci.

A. A. M.

*

„Cocoșatul dela Notre-Dame“ de Victor Hugo, tradus în românește de Sorin B. Rareș și publicat în editura „Cultura Românească“.

În anul trecut, în ziua de 22 Mai, s'au împlinit cincizeci de ani dela moartea lui Victor Hugo. Cu acel prilej Franța literară și alături de ea Franța oficială au sărbătorit memoria marelui poet al secolului al 19-lea. Cu mult mai înainte, spre a pregăti atmosfera, revistele literare franceze au actualizat numele poetului. Opera lui, imensa lui operă, a fost și ea readusă în circulația largă a vieții literare actuale. S'a verificat încă odată ce a măcinat timpul și ce rămâne permanent din creațiunea literară a lui Victor Hugo. Cu acest prilej gloria însăși a poetului a fost supusă unui examen postum, cu păreri împărțite. Nu s'a putut însă tăgădui proporțiile de geniu ale talentului lui Victor Hugo, deși timpul a perimat o parte considerabilă din opera lui.

Folosind ocazia bine-venită a semi-centenarului, Editura „Cultura Românească“ a tipărit în românește unul dintre marile romane ale lui Victor Hugo „Notre Dame de Paris“. Traducerea este făcută de d-l Sorin B. Rareș, publicist. Titlul romanului, în românește, este „Cocoșatul dela catedrala Notre-Dame de Paris“, în loc de „Notre-Dame de Paris“. Traducătorul a ținut seamă de „Quasimodo“, principalul personajiu al romanului, și pentru ca titlul să impresioneze și să atragă — chestiune de reclamă! — a întărit titlul originalului cu acest adaus.

Traducerea, în general, este bună. Limba curată, fluentă, stilul îngrijit. Romanul se citește ușor și cu plăcere. Sunt însă și unele

scăpări din vedere, unele expresiuni care amintesc prea de aproape textul francez, ca de ex.:

Cap IX. Febră: „El nu ştia unde se găsea, ceea ce el gândea, dacă el visa. El se ducea, el mergea, el alerga pe orice stradă, la întâmplare....“ Această repetiţie a lui „el“ nu este nici reclamată de necesităţile stilistice, nici românească. Sau mai departe, Cap. X: „Gringoire avea mai multe idei bune consecutiv, pe când trecea....“ Ce este aceea „idei bune consecutiv“? Traducătorul a urmat prea servil textul francez: „Gringoire a plusieurs bonnes idées de suite rue des Bernardins“.

Uneori îi scapă traducătorului chiar câte o expresie greşită. Astfel expresiunea: „une chässe menée en procession“, care vrea să zică: „o raclă cu moaşte purtată în procesiune“, Dl Rareş o traduce printr'o cu totul altă idee şi anume: „vre-o procesiune de vânătoare“. O dovadă că nu este tocmai așa de ușor a traduce bine chiar şi dintr'o limbă așa de accesibilă nouă, Românilor, cum este l. franceză.

Tot Dl Sorin B. Rareş a mai tradus pentru editura „Cultura Românească“ şi alte opere literare ca „Noaptea Roşie“ de Prosper Mérimée (este vorba de noaptea Sf-tului Bartolomeu, 1572) şi „Povestiri de Crăciun“ ale lui Charles Dickens. P. I. T.

*

Mihail Popescu: Documente inedite din timpul ocupaţiunii Principatelor Române de către Austrieci între 1854—1856, Bucureşti 1935. Format $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ Pg. 85.

După expunerea situaţiei politice din Europa, a rivalităţii dintre Austria, Rusia şi Turcia pentru stăpânirea Principatelor, îndeosebi a eforturilor şi metodelor austriace „pentru pregătirea anexării acestora, sau cel puţin trecerea lor de partea politico-economică a Austriei“, d-l Mih. Popescu ne dă şase rapoarte ale agenţilor acestei puteri, — rapoarte prin care ministerul poliţiei din Viena e informat: despre începutul ostilităţilor dintre Ruşi şi Turci în 1853, despre starea politică, poliţienească şi militară din Bucureşti în timpul domniei lui Barbu Dimitrie Ştirbei, despre situaţia politică din Moldova, în special a Domnitorului Grigorie Ghica, despre situaţia armatelor turceşti de ocupaţie, despre intrigile, prezenţa şi influenţa refugiaţilor politici în această armată, despre piedecile care li se puneau autorităţilor austriace de a se amesteca în afacerile publice şi mijloacele de a le înlătura, despre Bucureştii anului 1855. Sunt tot atâtea oglinzi în care se resfrângea realitatea, cu curente de idei, cu tendinţele oamenilor şi claselor sociale, cu simpatiile şi antipatiile acestora pentru unele sau altele dintre puterile străine. Sunt în aceste rapoarte constatări care, din nenorocire, par a fi făcute azi din observaţia vremurilor noastre.

Parcă nimic nu s'ar fi schimbat în cele opt decenii scurse de atunci. Iată câteva :

„Demoralizarea este vizibilă în toate treptele populației bucureștene... „... în general se observă dorința la clasa înaltă de a fi la curent cu ultima modă parisiană și de a se îmbrăca pe cât se poate cu articole de la Paris“.

„Acolo domnește principiul că dispozițiunile polițienești, de altfel foarte dese, în prima zi par a fi date cu strășnicie, însă o executare consecventă și o energie durabilă se întâmplă adesea să moară înainte de a se fi născut“ (pg. 28). „...orice piedecă, pentru care ai noștri ar striga în gura mare, aici prin bani sunt înlăturate...“ (pg. 48). „...aici e obiceiul să se poruncească multe și să se îndeplinească puține“ (pg. 54).

„Evreii sunt ca pretutindeni și aici stăpânii schimbului“ (pg. 68). „Toți partizanii, care pescuiesc în apă tulbure, ridică în slavă Bucureștii cu stările sale“ (pg. 59). „Birtășii și Evreii sunt cei mai excelenți apologeți ai acestora. Ultimii se îmbogățesc ca pricepuți furnizori și mijlocitori aproape în toate afacerile mari, din păcate însă, întotdeauna în paguba țării“ (pg. 59).

„Jocul de cărți este foarte răspândit în toate clasele sociale, pontându-se pe sume enorme, din care cauză multe familii de boeri s'au ruiuat“ (pg. 69).

„Entuziasmul pentru tot cecece e franțuzesc, e așa de mare, încât orice-ar veni din altă țară, chiar de e bun și frumos, nu-i luat în seamă...“ (pg. 69) „Bucureștii sunt „eine gefährliche Klippe“, unde sirenele stau la pândă și neprecauții barcații își pierd capul; totuși răul nu-i mai mare ca altă parte, dar prea felurite atracții fac pericolul mai mare. În spitalele militare avem vre-o sută de soldați care-și expiază păcatele“. (pg. 71).

Evităm citarea pasagiilor în care e vorba de murdărie, de lipsă de rânduială, de „fizionomia orașului București“ „stark Zigeunerartig“, de „raritatea caracterelor oneste“, de „mâna prea liberă și de veniturile de pe sub mână“ ale funcționarilor etc. etc. Prea sunt umilitoare. Vom reproduce însă, pe lângă cecece am citat mai sus, câteva mărturisiri mai măgulitoare din raportul dela 12 Dec. 1855 al căpitanului Ștefan Dietrich.

„In genere, țara, limba, caracterul și statura Valahilor au foarte mare asemănare cu Italia și locuitorii săi“ (pg. 67). „Valahul este foarte abil și avid de cultură, sunt aici chiar țigani care vorbesc cu ușurința limbii materne între 4—6 limbi străine. — Au rămas impregnate în toți urmele legiunilor romane“. E lăudat corpul pompierilor „foarte bine organizat“. Remarcă bogăția prăvăliilor, a cofetăriilor și magazinelor cu delicatese „unde sunt așezate tot felul de lucruri fine“. Un semn al bogăției, după el, și atâtea „figănci cu picioarele goale, la gâtul cărora strălucesc ducați sau taleri; același fel de podoabă se găsește și la fetele din popor“. (pg. 68). A rămas uimit de mulțimea și bogăția piețelor cu „mobile de cereale“ nemăsurate cantități de cele mai frumoase și mai bune fructe, tot felul de legume și toate speciile de pești, care sunt oferite în cantități mari, iar „bogatele și luxoasele magazine“ din str. Lipscani, „prin mărirea și strălucirea

lor se pot măsura cu magazinele vieneze“. (pg. 69). Tot așa clădirea Teatrului Național care „trebuie să fi costat ca la 80.000 ducați, poate sta alături de cel mai frumos teatru din Viena“ (pg. 71). Nu surprinde deci exclamarea: „Moldova și Valahia sunt bucăți din Paradis pentru o mână harnică și o cultură înțeleaptă“, nici dorința: „Amândouă țările dacă ar fi unite, ar deveni unul dintre cele mai frumoase și mai strălucite regate ale lumii și pentru podoaba monarhiei austriace s’ar potrivi de minune“. (pg. 70).

„Țara sortită a fi Paradis vegetează (însă) sub blestemul și întunericul barbariei“ (pg. 71).

Importanța documentelor publicate de d-l Mih. Popescu o dublează împrejurarea că, ne mai existând originalele lor, fiind distruse de foc în vara anului 1927 în timpul mișcării comuniste, au salvat prețioase informații privitoare la anii 1854—56, bazate pe observațiile unor străini care aveau tot interesul să înfățișeze exact, în rapoartele lor, stările factice, spre a ști de ce fel de mijloace trebuie să uzeze Austria, ca să-și poată ajunge scopul.

*

Gh. V. Madan: *Răsunete din Basarabia*. Colecția *Cartea Satului* (nr. 13) Pp. 122, Lei 30. Anticipăm: Fundația „Principele Carol“, editând amintirile d-lui Madan, n’a făcut jertfă zadarnică. Cetitorii îi sunt recunoscători.

Volumul, ilustrat cu desene de Victor I. Popa, începe cu descrierea unui sat răzășesc din Basarabia — *Trușenii*: așezarea și împrejurimile, mazălii și gherlanii lui de odinioară, viața de pe vremea Turcilor și Tătarilor din satul căruia bătrânii îi atribuie o mai mare vechime decât Chișinăului. Se amintesc multele suferințe ale Moldovenilor pe urma stărnirii bătăliilor dintre creștini și păgâni, când atâtea sate moldovenești au fost pârjolate și pustiite de păgâni, de holeră, de foamete, încât

„rămăsese așa de pușini bărbați, că n’aveau părinții cu cine mărita fetele. Și le încărcau zestrea în căruțe și se cățara fata pe zestre, și așa o purta tată-său din sat în sat, strigând că are fată de măritat, cum ai striga: — hai la oale!“

Urmează evocarea obiceiurilor apucate încă de tinerețele autorului, cu amintiri triste și vesele în care se împletesc, vii, cele despre Hașdeu și Gherea.¹⁾

---

1) Ultimul, surghiunit din Ucraina de ohrana rusă și ajuns în România, a fost răpit la Galați de spionii ruși și trimis în gubernia Arhanghelsc. Izbutind să fugă de aci, revine în Țara Românească, unde-și încheie viața, obținând cetățenia română, mulțumită lui Mih. Kogălniceanu, care, ca ministru de externe, a refuzat extrădarea lui.

Prețioase sunt și amintirile din *războiul cel mare* cu elocvente amănunte despre unii comandanți ruși — care explică multe din cele ce au urmat.¹⁾ — despre pacostea Rușilor prin localitățile din Moldova, cu „furturi, beții violuri și prădăciuni nenumărate; uneori și omoruri” „ca în țară cucerită nu amică și aliată”, cu primele semne de destrămăre rusească (scene din Bârlad și Tecuciu), cu primele defectiuni din armata atinsă de bolșevism și încheind cu ofensiva lui Mackensen și luptele dela Mărășești purtate în acele zile „cu legendara vitejie” de armata românească.

Cine n'a știut până acum că d-l Gh. Madan e unul din cei mai buni povestitori ai Basarabiei, se poate încredința din acest volum. Sunt pagini aci, mai ales în partea primă, care-ți amintesc pe Creangă.

Spre a face de prisos dicționarul, ar fi de dorit însă ca, la a doua ediție, să fie sporite notele explicative ale provincialismelor neînțelese în alte părți ale pământului românesc.

*

G. Ursu: *Istoria literară a Bârladului II.* București 1936. Format 21×14. Pp. 62, Lei 30. Lucrarea, cum ne lămurește autorul, cuprinde numai un capitol, al II-lea, dintr'un studiu mai întins, cu titlul de mai sus. Ni se dă mișcarea literară concentrată în jurul revistelor „*Făt-Frumos*”¹⁾, „*Freamătul*”²⁾ și „*Florile Dalbe*”³⁾ „cu crezul lor clasic și tradiționalist, căruia Bârladul i-a rămas devotat, dealungul anilor, într'o splendidă continuitate spirituală”, „impunând câteva valori artistice, remarcabile, în viața literară a țării”.

Scrisă de un bârlădean, lucrarea vrea să fie și un omagiu adus orașului „așa de oropsit de câtva timp, peste bolonaviile căruia s'a sbătut totuși o spiritualitate.”

Scris cu caldă înțelegere pentru sforțările și realizările, pe plan literar, ale generației bârlădene de acum 20—30 de ani, studiul d-lui prof. G. Ursu, merită nu numai cunoscut, ci și imitat de fiii altor centre cu viață spirituală mai pronunțată.

*

1) Conduc dela data apariției (15 Martie 1904) de G. Tutoveanu și continuat, după șase luni, până la 1 Febr. 1906 de Emil Gârleanu.

2) Apărut la Tecuci, la 1 Ian. 1911, sub direcția dd. C. Doboș și D. Sbârnea, de unde, după un an, trece sub conducerea d. G. Tutoveanu, la Bârlad, secretar de redacție fiind Tudor Pamfile, cunoscutul folclorist. Incețează de a mai apărea la sfârșitul anului 1912. La această revistă și-a făcut ucenicia de scriitor d. Pamfil Șeicaru.

3) A apărut în cursul anului 1918, în 23 n-re. E cea dintâi publicație literară de după război.

D-l Emil Precup, într'o broșură de 21 pg., face cunoscută înființarea, organizarea și activitatea variată a Societății culturale „Anton Precup” din Rebrîșoara (jud. Năsăud), întemeiată la 1932 în amintirea vrednicului păstor sufletesc al comunei timp de aproape o jumătate de secol și transformată după un an în cămin cultural sub auspiciile Fundației Regale „Principele Carol”. Felul de-a activa și realizările acestui cămin merită să fie cunoscute de toți care se nevoesc întru lărgirea zărilor sufletești ale țărânimii noastre.

*

Dr. Caius Bardoși: *Cassele de Economii*. Buc. 1935. Pp. 246. Format 24×17. Un studiu de o amploare și documentare cum noi nu avem altul în domeniul acesta. Incepe cu expunerea concepțiunii doctrinare despre fenomenul economiilor, așa cum se oglindește în opiniunile autorizate ale economiștilor mai de seamă, după care ni se dă istoricul genezei și evoluției instituțiilor bancare și de economie, apoi al nașterii, evoluției și răspândirii Casselor de Economii. Ultimele două capitole cuprind informații detaliate asupra organizării și situației actuale a Casselor de Economii din diferitele state, despre formele de cooperare internațională și despre noile tendințe ale mișcării economiilor. D-l B. ne deschide ochii, cu date comparative, asupra situației de la noi în raport cu celelalte nații, privitor la spiritul de economie și statistica e direct uluitoare pentru noi: un certificat calificativ destul de jenant pentru conducătorii care n'au știut stimula acest spirit, — certificat din care vorbesc cifrele nu tiradele patriotice.

De lucrarea d-lui B. vor trebui să se ocupe, pe larg, revistele de specialitate. Noi suntem nevoiți să ne mărginim doar la semnalarea importanței ei pentru economia noastră națională. Fiindcă a cunoaște ce s'a realizat în această direcție în alte state, însemnează a-ți da seama de lacunele vieții tale economice, ca stat și neam. Și asta e de mare importanță, având în vedere că micile economii, de care se ocupă d-l B. implică „un simț de prevedere și o energie de abținere dela plăcerile momentane, care se sacrifică în interesul securității viitorului”.

Spre a se vedea locul pe care-l deține România între statele celor 5 continente, în privința economiilor, amintim că, în ce privește *situația depunerilor și numărul deponenților la Cassele de Economii*, dintre 29 de state, între care figurează și Egiptul, Uniunea Sud-Africană, Zelanda, Australia, etc., România e pen-ultimul stat. Iar în privința *mediei depunerilor la aceste Casse și a numărului deponenților raportat la cifra populației e ultimul*.

Și va rămânea, credem, încă multă vreme ultimul. Și nu din vina cetățenilor săi (Ardelenii, îndeosebi, au dat doar su-

ficiente dovezi că nu le lipsește spiritul de economie), ci din vina celor care, prin măsuri nesocotite, au dus la dijmuirea fără nici o cruțare a economiilor lor, zdruncinându-le, pentru multă vreme, încrederea în *orice fel* de instituții de economie. Și câtă vreme se vor vedea funcționari de-ai acestor instituții plătiți încă prințiar, în timp ce atâția dintre cei care și-au încredințat lor economiile sufăr și plâng, nici nu va lua spiritul de economie, pentru care pledează atât de convingător lucrarea d-lui C. Bar-doși, avântul dorit.¹⁾

*

Valer Literat: *Biserici din Țara Oltului și „de pe Ardeal”, zugrăvite de o familie de pictori.* (Extras din Anuarul Comis. Monum. Istorice) Cluj 1935. Format 24×17, pp. 54. E vorba de bisericile ortodoxe din Arpașul de sus, Arpașul de jos, Colun, Sărata, Voivodenii mici și Săsăuș. Se dau fotografiile lor, planul după care sunt zidite, părți din pictura interioară, descrierea amănunțită a fiecărei părți, inscripțiile de pe ziduri, însemnările din cărțile vechi care s'au mai păstrat, data sigură s'au aproximativă a edificării, a zugrăvirii. De zugravii care aparțin toți familiei Grecu din Săsăuș, se ocupă capitolul final.

E încă una din lucrările pregătitoare ale marelui operă care va trebui să îmbrățișeze întreagă viața noastră artistică-religioasă din Ardeal, așa cum s'a exteriorizat ea în plastica vremurilor.

*

Virgil Vătășianu: Pictorul Octavian Smigelschi, Sibiu, 1936. Format 22^{1/2}—16. L. 80. Cu 32 ilustrațiuni.

Intr'o remarcabilă execuție tehnică, datorită S. A. Krafft și Drotleff, dl V. V., autorul câtorva apreciate studii privitoare la realizări de artă picturală, ne dă de astă-dată într'un volum de 86 pp. „o primă monografie” — cum și-o numește autorul — a celui mai de seamă pictor ardelean. Apărută în 1936, lucrarea e și un omagiu adus, în această trainică și aleasă formă, artistului de la a cărui naștere s'au împlinit la 21 Martie 70 de ani. În primele 12 pagini ni se schițează viața pictorului cu toate greutatea îndurate, dar și cu bucuriile prilejite de distincțiile de care a avut parte, cu momentele mai importante și mai hotărâtoare pentru dezvoltarea lui de mai târziu, insistându-se apoi, îndeosebi, asupra operei și valorii ei, urmărind-o pas cu pas, dela primele orientări în tot ce a putut vedea și identifica autorul din această bogată operă care, în latura ei religioasă, culminează în pictura catedralei ortodoxe din Sibiu: „un monument de o importanță netăgăduită”,

¹⁾ Precizările d-lui Dr. Gerota, făcute în ultima adunare gen. a B. N. S. sunt de-a dreptul uluitoare: „La un capital social de 600 milioane de lei s'au cheltuit pentru administrație 403.134.022 lei. Administratori cu lefuri de 4 ori mai mari decât președintele Inaltei Curți de Casație, decât un ministru, decât un general de Corp de Armată sau decât un prof. univ. somitate științifică”. Stai crucit și te 'ntrebi: Se poate, azi, atâta sfidare a mizeriei generale?

care a făcut posibilă „o artă religioasă românească modernă, o artă în care individualitatea artistului să aibă dreptul de a se manifesta“. „Și dacă lui Smigelschi, încheie dl Vătășianu, nu i s'ar datora decât atât, numele lui ar fi totuși primul cu care începe capitolul picturii noastre religioase moderne“.

*

Aurelian Sacerdoțeanu: Ceva despre Mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei (1372—1380) Buc. 1936. Pp. 14. După o introducere în care se expune rezultatul cercetărilor de până azi relativ la succesiunea celor dintâi mitropoliți ai Țării Românești, d. A. S. întemeiat pe citirea, restrânsă „numai la indiciile 9—15“, a facsimilului documentului de numire ca mitropolit a fostului eghumen al mânăstirii Cutlumuz din Muntele Athos, aduce o rectificare datei numirii acestuia, precizând că înscăunarea lui Hariton s'a făcut în Aug. 1372, urmând după Iachint ca mitropolit *al unei părți* a Ungrovlahiei, cealaltă parte „având arhiereu pe cel înainte așezat chir Antim“, amintit dela 1380 ca singur mitropolit pentru Ungrovlahia. În legătură cu acest act, d. Sacerdoțeanu dă lămuriri și la întrebările: 1) Cum se face că actul în chestiune nu e redactat în grecește, cum se obicinuia, ci în slavonește? 2) Din ce pricină n'a urmat lui Iachint, care se găsea în Țara Rom.? și 3) De ce intervine în cauză și mitr. Vidinului?

*

Tot d-l **A. Sacerdoțeanu**, într'o altă broșură de 11 p., sub titlul: „Pentru un Dicționar Geografic al României“, răspunzând inițiativei Arhivelor Olteniei pentru publicarea unui astfel de dicționar, insistă asupra criteriilor care trebuie ținute în vedere la alcătuirea acestuia, subliniind necesitatea și importanța lui pentru cercetările istorice, geografice și lingvistice din viitor „dicționarul geografic fiind organul de imediată și precisă informație pentru toți cari se interesează de satul românesc sub orice aspect“.

„Odată acesta devenit public — sfârșește d-l S. — s'ar putea întâmpla și minunea, în care nu cred însă, să înceteze spetacolul caraghios al schimbării numelor, iar supralicităția demenților adulatori să fie numai amintirea unor vremuri de tristă amintire.“

Reviste :

Rânduiala No. 3, (Iulie-Sept.) 1935. L-am deschis cu aceeași bucurie și l-am citit cu aceeași satisfacție cu care am deschis și citit primele două numere ale rev. d-lor Amzăr, Bernea, Ionică și Samarineanu. Un regret stăruie însă totuși în sufletul nostru : regretul apariției întârziate, care denotă greutatea financiară. De aceea, să nu se mire nimenea că ne-am pus întrebarea : Ce-ar fi oare, dacă editarea acestei reviste trimestriale atât de necesare, atât de bine scrise, cu o atât de românească conținut, ar lua-o asupra-și d-l Al. Rosetti ?

Din milioanele câte se jertfesc de stat pentru revista *Fundațiilor Regale* de sub direcțiunea d-sale sau din sumele cheltuite pentru premiarea și editarea câte unui volum de poezii din care n'o să rămână aproape nimic, nu s'ar putea rășlui o părțică pentru acoperirea cheltuielilor tipăririi *Rânduieii*? E atâta suflet românesc, atâta dragoste de neam și de țară, atâta pricepere a realităților și necesităților noastre în paginile acestei publicații, încât, suntem convingși, jertfa s'ar solda nu numai cu un act de recunoștință generală, ci și cu un titlu de merit și de satisfacție pentru cei care l-ar face.

Ar fi păcat să sucumbe, în lipsă de sprijin material — de celălalt nu-i nevoie — o tribună de pe care nu se agită ahtierea unui câștig în plus, — mascat de lozinci îndrăznețe lesne de formulat, greu de motivat, neavând rădăcini, aderențe, în realitățile, în nevoile noastre — ci dorul de a contribui la greua operă de luminare, de salvare și de sporire a ceea ce e genuin românesc, a ceea ce a fost și va trebui să rămână un titlu de nobleță al nației noastre. În țara atâtor Ciulei să nu se găsească oare pungi deschise cu atâta largheță decât pentru Tite Cristescu?

Din ultimul nr. relevăm studiul închinat de d-l Ernest Bernea celor care cred și luptă pentru o renaștere românească (*Tradiție și revoluție*), și pe cel al d. I. I. Ionică despre mucenicul care acum un veac și jumătate a expiat atât de cumplit îndrășneala de a se fi făcut purtătorul de cuvânt al durerilor și suferințelor fraților săi, mai apoi conducător al luptei lor de desrobire (*Horia*). Tot în acest nr. d-l Val. Papahagi face cunoscut rolul economic în trecut al Aromânilor, iar d-l I. Samarineanu dă pagini despre *psihologia românească*. Partea finală o ocupă judicioasele *Insemnări* ale redactorilor și colaboratorilor despre scrieri, evenimente, oameni... Exemplarul lei 50. Red. și Adm. București II. str. Francmazonă 7.

*

Am mai primit:

T. Cristureanu: Europa agrară și Europa industrială (No. 10 din „Bibl. Economică”) Buc. 1935. Format 24×16. Pp. 46. L. 40,

M. Eminescu: Poezii, Buc. 1936 (Bibl. școlară. Publicațiune pt. cultura elevilor). Pp. 112. L. 20. Cu o prefață și, la sfârșit, cu înșirarea particularităților de limbă și cu un glosar cuprinzând explicarea cuvintelor mai puțin uzitate. Acest mănunchiu de poezii, spre deosebire de cele publicate în nr. 3 al acestei Biblioteci, e destinat elevilor de curs superior.

Din „Bibl. „Pământ și suflet oltenesc” nr. 29, *Aurel Tita*: Undeva, în amintire... Versuri; nr. 30—31, *Dem. Vlăsceanu*: Schițe; nr. 32—33, *Polcomnicul Ioan Solomon*: Amintiri (Red. N. Ploșșor, Craiova. Str. Sf. Dumitru 10.)

Despre cele sosite mai recent, în nr-ele viitoare.

Ne-au mai venit în ajutor dela apariția nr.-ului pe Martie-Aprilie domnii:

Berbecariu D., comerciant, Brașov, cu	L. 260.—
Dr. Glăjariu V., adv., senator, Brașov	" 180.—
Lapedatu I., adm. del. la Bca Naț. București	" 240.—
Dr. Nicolau Șt., prof. univ., București	" 260.—
Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri“, Galați	" 660.—

Mulțumiri tuturor, cum mulțumim și domnilor: *Horia Teculescu*, dir. lic. „Princ. Nicolae“ Sighișoara pentru *al treilea*, *Dr. V. Glăjariu* adv. Brașov, pentru *al doilea*, *Const. Mușlea*, dir. Bca Albina Mediaș pentru *două*, *An. Boldor*, dir. gimn. î. p. Codlea, și *Dr. G. Dobrin*, adv. Lugoj, pentru câte un abonament nou.

D-lui *I. Tohăneanu* îi mulțumim călduros și pentru menținerea celor 8 *abonamente* pe seama bibliotecilor de clasă ale lic. „V. Alecsandri“ din Galați. E unicul director în toată țara care ne-a surprins cu acet gest.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 31 Dec. 1935

Direcț. lic. „Princ. Nicolae“, Sighișoara
Preșmereanu V., expert-contabil, Sinaia
Voina G., fabricant, Brașov

Direcț. Șc. prim. „I. Popazu“, Brașov
" " " „Dr. C. Angelescu“,
Brașov
Direcț. Șc. prim. „Andr. Mureșianu“,
Brașov

Până la 1 Martie 1936.

Primăria comunei Teliu

" " " de stat, Codlea
" lic. „A. Șaguna“, Brașov
" " „V. Alecsandri“ Galați (8
abonamente)

Până la 30 Iunie 1936.

Ing. Borzea S., insp. C. F. R. Brașov
Iordache V., secr.-cont. Bis. Sf. N. Brașov
Stoica V., ministru plenipot., Sofia

" Șc. Normale de fete, Lugoj
" lic. „G. Coșbuc“, Năsăud
" Șc. de ucenici, Sibiu
" Șc. com. sup. de băeți, Sibiu
" Șc. Norm. de băeți „A. Șaguna“
Sibiu
" Șc. Norm. de fete „A. Șaguna“
Sibiu

Până la 31 Dec. 1936.

Antonescu Matei, profesor, Brașov
Ardelea R., fost șef-cont. Albina Brașov
Astra, Despărțământul Mediaș

Astra-Sportivă, Brașov
Banca Albina, Sibiu
Dr. Blaga I., protopop, Brașov
Brânduș Virginia, Sibiu

" lic. Gh. Lazăr“, Sibiu
Dr. Ioanovicu I., avocat, Sighișoara
Lapedatu I., adm. del. B-ca Naț. Buc.
Marcea D., insp. șc. î. p., Brașov
Mereș Vas., preot, Brașov
Mușlea Const., dir. Albina Mediaș
Nan Alexe, farmacist, Satu-Mare
Dr. Nicolau Șt., prof. univ. București
Oancea Nic., prof., Brașov
Pană Val., preot, Zărnești
Pestrea C., blănar, Brașov
Ing. Popescu C., insp. C. F. R. Brașov

Dr. Broșu I., cons. de legație, Buc.
Docent Dr. Câmpeanu L., Brașov
Colceag N., prof. î. p., Satulung
Coman Petru, dir. gimn., Mediaș
Ing. Comaniciu I., cons. silvic, Buc.
Ing. Crăciun B. insp. silv. î. p. Zărnești
Curcă G., dir. B-ca Albina, Brașov
Diaconu Ioan, Iași
Dima Nicolae, preot, Ploești
Direcț. Șc. de copii mici No. 1 Brașov

Dr. Pușcariu I., med. pr. de spital,
Brașov

Dr. Roman Victor, avocat, Brașov

Pr. căpitan Saftu Eugen, Ploești

Stoica Emilian, protopop, Sighișoara

Dr. Stoica Tr., not. publ., Dumbrăveni,

Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri”,
Galați

Ing. Stoicovici Vincentiu, București

Până la 1 Martie 1937

Aldea I. Gh., avocat, Mangalia

Până la 1 Mai 1937

Dr. Glăjariu V., adv., senator, Brașov

Stelea Severean, preot, Bod

Până la 31 Dec. 1937

Ing. Ulescu Al., dir. la I. A R., Brașov

Se mai confirmă primirea întregii restanțe dela d-l *Dr. Nerva Tr. Cosma*, deputat, Beiuș și *Primăria comunei Tellu*, iar dela d-l *C. N. Mateescu*, prof. R. Vâlcea, costul No. 2.

Abonamentele sosite după 26 Martie se vor publica în nr. viitor.

Continuare din lista restanțierilor

Ca să nu fim nevoiți a reveni asupra domniilor lor, rugăm și pe această cale pe domnii de mai jos să-și achite restanța cu care ne datoresc.

Ing. Cocorandu M., Urlați („Astra-Română”) 1 an și 8 luni

Dr. Crișan Ioan, not. public, Mediaș 1 an și 10 luni

Frățiciu Ioan, adv., fost senator, București 1 an și 4 luni

Dr. Manu Emil, adv., București 3 ani

Mincu Gh., dir. g. al Bcii Agr. București 1 an

Dr. med. Păișiu Șt., Buzău 1 an și 4 luni

Poliș Bujor, notar, Beba veche 1 an și 4 luni

Rafiroiu I., protopop, Poiana Sărată 1 an

Ing. Sălăgianu Aurel, București 1 an și 4 luni

Schmidt Andrei, notar, Siculeni 1 an

Smigelschi V., arhitect, București 1 an

Maior Dr. Staicu D., Călărași 1 an și 10 luni

Dr. med. Vuia Salvator, Arad 1 an și 4 luni

Poșta Administrației. Dlui I. B. în B. Sunt 64 avocați Români în Brașov, (între cari 11 stagiați). Revista o au abonată dd : Dr. Balcăș Gh., Dr. Comanicu Oct., Dr. Fildan Petru, Dr. Garoiu I., Dr. Glăjariu Vas., Dr. Median Gh., Dr. Moga Const., Munteanu Petru, Dr. Neaguș Aurel, Dr. Precup Nic., Dr. Roman Victor, Dr. Turtea Simion și fostul primar Dr. Voicu C.

Notari publici sunt 5; rev. o au toți 5.

E R R A T A

Rugăm îndreptarea următoarelor greșeli din nr. trecut:

La pag. 145, șir ultim	nu <i>mult</i> ci <i>mult</i>
” ” 145, ” penultim	” <i>ce</i> , ” <i>cei</i>
” ” 146, ” 15 de jos	” <i>l-au</i> ” <i>l-am cunoscut</i>
” ” 150, ” 7 de jos	” <i>planurile</i> , ci <i>plaiurile</i>
” ” 151, ” 2 de sus	” <i>în ceceace</i> , ci <i>a ceceace</i>
” ” 171, ” 7 ” ”	” <i>a câte-odată</i> , ci <i>câte-odată</i>
” ” 194, ” 18 ” ”	” <i>se poate</i> , ci <i>se pot</i>
” ” 196, ” 7 ” ”	” <i>fidei</i> , <i>comisurilor</i> , ci <i>fidei-comisurilor</i>
” ” 197, ” 14 ” ”	” <i>a</i> , ci <i>ale colaboratorilor</i>

Nevoiți să absentăm din Brașov câteva săptămâni, am preferat întârzierii, pe care nu ne-am fi putut-o ierta, apariția acestui nr. cu o lună înainte de termen, la 1. IV. 1936.

MIHAIL ELIESCU

